

**T.C
GAZIOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE ENFLASYONUN TARIM KESİMİNE ETKİLERİ
(1983-1998)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

98056

**Danışman : Prof. Dr. A. Zafer GÜRLER
Hazırlayan : Gülistan ERDAL**

TOKAT - 2000

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM BAKANLIĞI
DOKÜMANİTASYON MERKEZİ**

**TÜRKİYE'DE ENFLASYONUN TARIM KESİMİNE ETKİLERİ
(1983-1998)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman : Prof. Dr. A. Zafer GÜRLER
Hazırlayan : Gülistan ERDAL**

98056

TOKAT - 2000

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

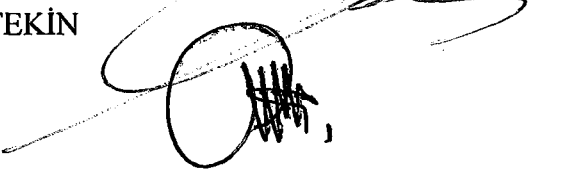

TÜRKİYE'DE ENFLASYONUN TARIM KESİMİNE ETKİLERİ
(1983-1998)

Gülistan ERDAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARIM EKONOMİSİ ANA BİLİM DALI

Bu tez ...../...../..... tarihinde aşağıda belirtilen jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	<u>Unvanı</u>	<u>Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Başkan :	Prof.Dr.	A. Zafer GÜRLER	
Üye :	Yrd. Doç.Dr.	Gülten EREN GÜMÜŞTEKİN	
Üye :	Yrd. Doç.Dr.	Halil KIZILASLAN	

ONAY:

Bu tez ...../...../..... tarih ve ..... sayılı enstitü yönetim kurulu tarafından belirlenen jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Doc. Dr. Ergün DEMİR
Enstitü Müdürü

ÖZET**TÜRKİYE'DE ENFLASYONUN TARIM KESİMİNE ETKİLERİ
(1983-1998)**

**Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı**

**Yüksek Lisans Tezi
2000, 120 sayfa**

**Danışman : Prof. Dr. A. Zafer GÜRLER
Jüri : Prof. Dr. A. Zafer GÜRLER
Jüri : Yrd. Doç. Dr. Gülten GÜMÜŞTEKİN
Jüri : Yrd. Doç. Dr. Halil KIZILARSLAN**

Bu çalışmada, Türkiye'deki yüksek oranlı enflasyonun tarım ürünleri üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Araştırma konusu bitkisel ve hayvansal ürünler amaçlı olarak seçilmiştir. 1983-1998 döneminde ele alınan ürünlerin cari ve reel fiyatları karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmaya göre, cari ürün fiyatlarının reel ürün fiyatları üzerinde artış gösterdiği belirlenmiştir.

Araştırma kapsamındaki ürünlerin fiyatları ile bu ürünlerin üretiminde kullanılan girdi fiyatları da karşılaştırılmıştır.

Bitkisel ürünler için; ilaç, sulama suyu ve işgücü fiyatlarının çiftçinin alım gücünü olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca araştırma dönemi boyunca, tohum, gübre ve akaryakıt fiyatlarının sürekli yükselme eğiliminde olduğu belirlenmiştir.

Hayvansal ürünlerde ise işgücünün önemli bir maliyet unsuru olduğu saptanmıştır.

İncelenen dönem boyunca ürün – girdi pariteleri hesaplanmıştır. Böylece çiftçinin satın alma gücünün enflasyonla bağlantılı olarak değişimi ortaya konulmuştur.

Genel olarak enflasyon oranının yüksek olduğu yıllarda çiftçinin, satın alma gücünün düştüğü, buna karşın, enflasyon oranının düşük olduğu yıllarda çiftçinin satın alma gücünün arttığı görülmüştür.

Araştırma sonucuna göre; enflasyon baskısından en fazla zarar gören bitkisel ürün, şekerpancarı, enflasyondan en fazla zarar gören hayvansal ürünün ise, yumurta olduğu tespit edilmiştir. Enflasyon baskısından en az zarar gören bitkisel ürünün, tütün, enflasyon baskısından en az zarar gören hayvansal ürünün et olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Enflasyon, İç Ticaret Hadleri, Çiftçinin Satın Alma Gücü, Ürün Fiyatı, Girdi Fiyatı

ABSTRACT**THE EFFECTS OF INFLATION ON AGRICULTURE SECTION IN TURKEY
(1983-1998)****Gülistan ERDAL****Gaziosmanpaşa University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics****Master Thesis****2000, 120 page****Supervisor : Prof. Dr. A. Zafer GÜRLER
Jury : Prof. Dr. A. Zafer GÜRLER
Jury : Assist. Prof. Dr. Gülten GÜMÜŞTEKİN
Jury : Assist. Prof. Dr. Halil KIZILASLAN**

The effects of high ratio inflation on agricultural products in Turkey has been searched in this study. Current and real prices of products taken in between 1983 to 1998 period was compared.

According to this comparison an increase of current products prices have been found out. And also, the inputs of the products produced and the prices of them were compared in this experiment. For the plant products; the chemicals, irrigation water and laborer prices have influenced the purchasing power of farmers.

On the other hand it is found that the prices of seed, fertilizer and fuel increased continuously. As to animal products; it is found that the laborer power was the most important element. During the experiment period, the parities of products input has been calculated, in this way, the variation of purchasing power of farmer related to the inflation has been realized.

Generally, when the inflation ratio was high, the purchase power of farmer has decreased. In contrast to this when the inflation ratio was low the purchase power of farmer has been high.

According to the result of experiment; the sugar beet was the most influenced crop from the high inflation, in the plant products. Egg was the most influenced products of animal product from the high inflation.

Tobacco and meat were the products of plant and animal which influenced very small from the high inflation.

Key words: Inflation, Internal Terms of Trade, The Purchasing Power of Farmer, Input Price, Product Price

TEŞEKKÜR

Tez konumun belirlenmesinden son aŐamaya gelinceye kadar kıymetli fikir ve önerileriyle beni yönlendirerek yardımcı olan değerli hocam ve danışmanım Sayın Prof. Dr. A. Zafer GÜRLER'e teŐekkürüm borcun ötesindedir.

Çalışmalarım boyunca fikirlerinden yararlandığım hocalarım Sayın Doç Dr. Adnan ÇİÇEK ve Sayın Yard. Doç. Dr. Yaşar AKÇAY ile tüm mesai arkadaşlarıma teşekkür ederim. Tarım Ekonomisi Bölümünde çalışmalarımızda bize her türlü kolaylığı sağlayan bölüm başkanım Sayın Prof. Dr. Kemal ESENGÜN hocama da teşekkür ederim.

Araştırmamın arka planında bulunan ve manevi desteklerini hiç eksik etmeyen Dağıstanlıoğlu ve Erdal ailelerinin bütün fertlerine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Ayrıca beni çalışmalarımın dolay maddi ve manevi yönden destekleyen eŐim Hilmi ERDAL'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET	I
ABSTRACT	II
TEŞEKKÜR	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÇİZELGELER LİSTESİ	X
ÇİZİMLER LİSTESİ	XI
EK ÇİZELGELER LİSTESİ	XIV
1. GİRİŞ	
1.1. Konunun Önemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	2
2. LİTERATÜR	3
3. MATERYAL VE YÖNTEM	6
3.1. Materyal	6
3.2. Yöntem	6
4. KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	9
4.1. Ana Hatlarıyla Enflasyon	9
4.2. Türkiye’de 1980 Sonrası Enflasyon	11
4.3. Ekonomik Gelişmede Sektör Öncelikleri	18
4.3.1. Tarım Sektörünün Özellikleri	19
4.3.2. Sanayi Sektörünün Özellikleri	19
4.3.3. Tarım Önceliğinin Dayanakları	20
4.3.4. Sanayi Önceliğinin Dayanakları	21
4.4. Tarımın Ekonomik Gelişmeye Katkısı ve Türkiye’deki Durumu	22
4.5. Tarım Kesiminde Enflasyon	23
4.5.1. Tarım Kesiminde Fiyatların Önemi	23

5. İÇ TİCARET HADLERİ	25
6. ARAŞTIRMA BULGULARI	30
6.1. BUĞDAY	30
6.1.1. Buğdayda Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması	30
6.1.2. Çiftçinin Eline Geçen Buğday Fiyatı İle Buğday Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması	31
6.1.3. Buğday Ürünü İle İlgili Girdilerin Paritelerinin Ortaya Konması	31
6.1.3.1. Buğday - Gübre Paritesi	32
6.1.3.2. Buğday - İlaç Paritesi	34
6.1.3.3. Buğday - Tohumluk Paritesi	35
6.1.3.4. Buğday - Traktör Paritesi	36
6.1.3.5. Buğday - Mazot Paritesi	38
6.1.3.6. Buğday - İşgücü Paritesi	38
6.1.3.7. Buğday - Sulama Suyu Paritesi	40
6.2. MERCİMEK	41
6.2.1. Mercimekte Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması	41
6.2.2. Çiftçinin Eline Geçen Mercimek Fiyatı İle Mercimek Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması	41
6.2.3. Mercimek Ürünü İle İlgili Girdilerin Paritelerinin Ortaya Konması	42
6.2.3.1. Mercimek - Gübre Paritesi	42
6.2.3.2. Mercimek - İlaç Paritesi	43
6.2.3.3. Mercimek - Traktör Paritesi	43
6.2.3.4. Mercimek - Mazot Paritesi	44
6.2.3.5. Mercimek - İşgücü Paritesi	44
6.2.3.6. Mercimek - Sulama Suyu Paritesi	45
6.3. ŞEKERPANCARI	46
6.3.1. Şekerpancarında Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması	46
6.3.2. Çiftçinin Eline Geçen Şeker Pancarı Fiyatı İle Şekerpancarı Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması	46

6.3.3. Şekerpancarı Ürünü İle İlgili Girdilerin Paritelerinin	
Ortaya Konması	47
6.3.3.1. Şekerpancarı - Gübre Paritesi	47
6.3.3.2. Şekerpancarı - Traktör Paritesi	48
6.3.3.3. Şekerpancarı - Mazot Paritesi	48
6.3.3.4. Şekerpancarı - İşgücü Paritesi	49
6.3.3.5. Şekerpancarı - Sulama Suyu Paritesi	49
6.4. PAMUK	50
6.4.1. Pamukta Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması	50
6.4.2. Çiftçinin Eline Geçen Pamuk Fiyatı İle Pamuk	
Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması	50
6.4.3. Pamuk Ürünü İle İlgili Girdilerin Paritelerinin	
Ortaya Konması	51
6.4.3.1. Pamuk - Gübre Paritesi	51
6.4.3.2. Pamuk - İlaç Paritesi	52
6.4.3.3. Pamuk - Tohumluk Paritesi	52
6.4.3.4. Pamuk - Traktör Paritesi	53
6.4.3.5. Pamuk - Mazot Paritesi	53
6.4.3.6. Pamuk - İşgücü Paritesi	54
6.4.3.7. Pamuk - Sulama Suyu Paritesi	55
6.5. TÜTÜN	55
6.5.1. Tütünde Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması	55
6.5.2. Çiftçinin Eline Geçen Tütün Fiyatı İle	
Tütün Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması	56
6.5.3. Tütün Ürünü İle İlgili Girdilerin Paritelerinin	
Ortaya Konması	57
6.5.3.1. Tütün - Gübre Paritesi	57
6.5.3.2. Tütün - İlaç Paritesi	57
6.5.3.3. Tütün - Traktör Paritesi	58
6.5.3.4. Tütün - Mazot Paritesi	58
6.5.3.5. Tütün - İşgücü Paritesi	59

6.5.3.6. Tütün - Sulama Suyu Paritesi	59
6.6. AYÇİÇEĞİ	60
6.6.1. Ayçiçeğinde Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması	60
6.6.2. Çiftçinin Eline Geçen Ayçiçeği Fiyatı İle Ayçiçeği Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması	60
6.6.3. Ayçiçeği Ürünü İle İlgili Girdilerin Paritelerinin Ortaya Konması	61
6.6.3.1. Ayçiçeği - Gübre Paritesi	61
6.6.3.2. Ayçiçeği - Tohum Paritesi	62
6.6.3.3. Ayçiçeği - Traktör Paritesi	62
6.6.3.4. Ayçiçeği - Mazot Paritesi	63
6.6.3.5. Ayçiçeği - İşgücü Paritesi	63
6.6.3.6. Ayçiçeği - Sulama Suyu Paritesi	64
6.7. PATATES	64
6.7.1. Patatesteki Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması	64
6.7.2. Çiftçinin Eline Geçen Patates Fiyatı İle Patates Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması	65
6.7.3. Patates Ürünü İle İlgili Girdilerin Paritelerinin Ortaya Konması	66
6.7.3.1. Patates - Gübre Paritesi	66
6.7.3.2. Patates - İlaç Paritesi	66
6.7.3.3. Patates - Tohumluk Paritesi	67
6.7.3.4. Patates - Traktör Paritesi	67
6.7.3.5. Patates - Mazot Paritesi	68
6.7.3.6. Patates - İşgücü Paritesi	68
6.7.3.7. Patates - Sulama Suyu Paritesi	69
6.8. DOMATES	70
6.8.1. Domatesteki Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması	70
6.8.2. Çiftçinin Eline Geçen Domates Fiyatı İle Domates Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması	70

6.8.3. Domates Ürünü İle İlgili Girdilerin Paritelerinin	
Ortaya Konması	71
6.8.3.1. Domates - Gübre Paritesi	71
6.8.3.2. Domates - İlaç Paritesi	72
6.8.3.3. Domates - Tohumluk Paritesi	72
6.8.3.4. Domates - Traktör Paritesi	73
6.8.3.5. Domates - Mazot Paritesi	73
6.8.3.6. Domates - İşgücü Paritesi	74
6.8.3.7. Domates - Sulama Suyu Paritesi	74
6.9. ÜZÜM	75
6.9.1. Üzüm Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması	75
6.9.2. Çiftçinin Eline Geçen Üzüm Fiyatı İle Üzüm Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması	76
6.9.3. Üzüm Ürünü İle İlgili Girdilerin Paritelerinin	
Ortaya Konması	77
6.9.3.1. Üzüm - Gübre Paritesi	77
6.9.3.2. Üzüm - İlaç Paritesi	77
6.9.3.3. Üzüm - Fidan Paritesi	78
6.9.3.4. Üzüm - İşgücü Paritesi	78
6.9.3.5. Üzüm - Sulama Suyu Paritesi	79
6.10. İNEK SÜTÜ	80
6.10.1. İnek Sütü Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması	80
6.10.2. Çiftçinin Eline Geçen İnek Sütü Fiyatı İle İnek Sütü Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması	80
6.10.3. İnek Sütü İle İlgili Girdilerin Paritelerinin	
Ortaya Konması	81
6.10.3.1. İnek Sütü - Süt Yemi Paritesi	81
6.10.3.2. İnek Sütü - İşgücü Paritesi	82
6.11. SIĞIR ETİ	83
6.11.1. Sığır Eti Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması	83

6.11.2. Çiftçinin Eline Geçen Sığır Eti Fiyatı İle Sığır Eti Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması	83
6.11.3. Sığır Eti İle İlgili Girdilerin Paritelerinin Ortaya Konması	84
6.11.3.1. Sığır Eti - Besi Yemi Paritesi	84
6.11.3.2. Sığır Eti – İşgücü Paritesi	85
6.12. TAVUK YUMURTASI	86
6.12.1. Tavuk Yumurtası Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması	86
6.12.2. Çiftçinin Eline Geçen Tavuk Yumurtası Fiyatı İle Tavuk Yumurtası Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması	86
6.12.3. Tavuk Yumurtası İle İlgili Girdilerin Paritelerinin Ortaya Konması	87
6.12.3.1. Tavuk Yumurtası – Yumurta Yemi Paritesi	87
6.12.3.2. Tavuk Yumurtası - İşgücü Paritesi	88
7. ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN SONUÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	89
8. SONUÇ VE ÖNERİLER	93
KAYNAKÇA	117

ÇİZELGELER LİSTESİ

<u>Çizelge No</u>	<u>Sayfa No</u>
1. Bazı Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin 1983-1998 Yılları Arasındaki Üretim Miktarları Ortalaması	6
2. Türkiye'deki Enflasyon Oranları (1970-1980)	10
3. Türkiye'deki Enflasyon Oranları (1980-1999)	12
4. 1994 Bazlı İndekslerle Sektör Ağırlıkları	17
5. Sektörler İtibariyle Toptan Eşya Fiyat İndeks Sayıları ve Yüzde Değişimleri	18
6. TEFİ'ye Göre İç Ticaret Hadleri	26

ÇİZİMLER LİSTESİ

<u>Cizim No</u>	<u>Sayfa No</u>
1. Türkiye’de Enflasyon Oranları (1970-1980)	11
2. Türkiye’de Enflasyon Oranları (1980-1999)	14
3. TEFİ’ye Göre İç Ticaret Hadleri	27
4. Seçilmiş Tarım Ürünleri Fiyatları ve Girdi Fiyatlarının İncelenen Yıllardaki Değişim Ortalamaları	28
5. Enflasyon Oranları ve Seçilmiş Girdi Fiyatları Oranları Karşılaştırması (%)	29
6. Buğdayda Cari ve Reel Fiyatlar	31
7. Buğday – Girdi İlişkisi	32
8. Buğday – Gübre Paritesi	34
9. Buğday – İlaç Paritesi	35
10. Buğday – Tohumluk Paritesi	36
11. Buğday – Traktör Paritesi	37
12. Buğday – Mazot Paritesi	38
13. Buğday – İşgücü Paritesi	39
14. Buğday – Sulama Suyu Paritesi	40
15. Mercimekte Cari ve Reel Fiyatlar	41
16. Mercimek – Girdi İlişkisi	42
17. Mercimek – Gübre Paritesi	43
18. Mercimek – İlaç Paritesi	43
19. Mercimek – Traktör Paritesi	44
20. Mercimek – Mazot Paritesi	44
21. Mercimek – İşgücü Paritesi	45
22. Mercimek – Sulama Suyu Paritesi	45
23. Şekerpancarında Cari ve Reel Fiyatlar	46
24. Şekerpancarı – Girdi İlişkisi	47
25. Şekerpancarı – Gübre Paritesi	47
26. Şekerpancarı – Traktör Paritesi	48
27. Şekerpancarı – Mazot Paritesi	48
28. Şekerpancarı – İşgücü Paritesi	49
29. Şekerpancarı – Sulama Suyu Paritesi	49
30. Pamukta Cari ve Reel Fiyatlar	50
31. Pamuk – Girdi İlişkisi	51
32. Pamuk – Gübre Paritesi	52
33. Pamuk – İlaç Paritesi	52
34. Pamuk – Tohumluk Paritesi	53
35. Pamuk – Traktör Paritesi	53
36. Pamuk – Mazot Paritesi	54
37. Pamuk – İşgücü Paritesi	54
38. Pamuk – Sulama Suyu Paritesi	55
39. Tütünde Cari ve Reel Fiyatlar	56
40. Tütün – Girdi İlişkisi	56
41. Tütün – Gübre Paritesi	57

42. Tütün – İlaç Paritesi	57
43. Tütün – Traktör Paritesi	58
44. Tütün – Mazot Paritesi	58
45. Tütün – İşgücü Paritesi	59
46. Tütün – Sulama Suyu Paritesi	59
47. Ayçiçeğinde Cari ve Reel Fiyatlar	60
48. Ayçiçeği – Girdi İlişkisi	61
49. Ayçiçeği – Gübre Paritesi	61
50. Ayçiçeği – Tohumluk Paritesi	62
51. Ayçiçeği – Traktör Paritesi	62
52. Ayçiçeği – Mazot Paritesi	63
53. Ayçiçeği – İşgücü Paritesi	63
54. Ayçiçeği – Sulama Suyu Paritesi	64
55. Patateste Cari ve Reel Fiyatlar	64
56. Patates – Girdi İlişkisi	65
57. Patates – Gübre Paritesi	66
58. Patates – İlaç Paritesi	67
59. Patates – Tohumluk Paritesi	67
60. Patates – Traktör Paritesi	68
61. Patates – Mazot Paritesi	68
62. Patates – İşgücü Paritesi	69
63. Patates – Sulama Suyu Paritesi	69
64. Domateste Cari ve Reel Fiyatlar	70
65. Domates – Girdi İlişkisi	71
66. Domates – Gübre Paritesi	71
67. Domates – İlaç Paritesi	72
68. Domates – Tohumluk Paritesi	73
69. Domates – Traktör Paritesi	73
70. Domates – Mazot Paritesi	74
71. Domates – İşgücü Paritesi	74
72. Domates – Sulama Suyu Paritesi	75
73. Üzümde Cari ve Reel Fiyatlar	76
74. Üzüm – Girdi İlişkisi	76
75. Üzüm – Gübre Paritesi	77
76. Üzüm – İlaç Paritesi	78
77. Üzüm – Fidan Paritesi	78
78. Üzüm – İşgücü Paritesi	79
79. Üzüm – Sulama Suyu Paritesi	79
80. İnek Sütünde Cari ve Reel Fiyatlar	80
81. İnek Sütü – Girdi İlişkisi	81
82. İnek Sütü – Süt Yemi Paritesi	82
83. İnek Sütü – İşgücü Paritesi	82
84. Sığır Etinde Cari ve Reel Fiyatlar	83
85. Sığır Eti – Girdi İlişkisi	84
86. Sığır Eti – Besi Yemi Paritesi	85
87. Sığır Eti – İşgücü Paritesi	85

88. Tavuk Yumurtası Cari ve Reel Fiyatlar	86
89. Tavuk Yumurtası – Girdi İlişkisi	87
90. Tavuk Yumurtası – Yumurta Yemi Paritesi	88
91. Tavuk Yumurtası – İşgücü Paritesi	88

EK ÇİZELGELER

<u>Ek Çizelge No</u>	<u>Sayfa No</u>
1. Araştırma Kapsamına Giren Ürünlerin Cari ve Reel Fiyatları	96
2. Bazı Gübre Fiyatları	97
3. Bazı Tarımsal Mücadele İlacı Fiyatları	98
4. Tohumluk Fiyatları	99
5. Bazı Traktör Tarım Alet ve Makina Fiyatları	100
6. Akaryakıt Fiyatları	101
7. Tarım İşçileri Asgari Ücretleri	101
8. Bazı Tarımsal Ürünler için DİE Genel Müdürlüğü Sulama Suyu Ücretleri	102
9. Sanayi Yemi Fiyatları	103
10. Araştırma Kapsamındaki Ürün Fiyatları ve Seçilmiş Girdi Fiyatları Ortalamaları	104
11. Buğday-Çeşitli Girdi Pariteleri	105
12. Mercimek-Çeşitli Girdi Pariteleri	106
13. Şekerpancarı-Çeşitli Girdi Pariteleri	107
14. Pamuk-Çeşitli Girdi Pariteleri	108
15. Tütün-Çeşitli Girdi Pariteleri	109
16. Ayçiçeği-Çeşitli Girdi Pariteleri	110
17. Patates-Çeşitli Girdi Pariteleri	111
18. Domates-Çeşitli Girdi Pariteleri	112
19. Üzüm-Çeşitli Girdi Pariteleri	113
20. İnek Sütü-Çeşitli Girdi Pariteleri	114
21. Sığır Eti-Çeşitli Girdi Pariteleri	115
22. Tavuk Yumurtası-Çeşitli Girdi Pariteleri	116

1.GİRİŞ

Türkiye ekonomisinin kamu oyunda en çok tartışılan sorunlarının başında; enflasyon, işsizlik, ve dış ödeme gücü gelmektedir. Bu sorunların zaman içinde görece önemi değişse de süreklilik kazandıkları bir gerçektir. Bir başka ifadeyle, sözü edilen sorunlar Türkiye’de 1939’lu yıllardan sonra sürekli olarak var olmuştur. Ancak bazı yıllarda enflasyon, genel fiyat düzeyinin yükselmesine bağlı olarak diğer sorunlarla karşılaştırıldığında daha önemli sayılabilmektedir (**Kepenek, Yentürk, 1994**).

Türkiye ekonomisinde 2000’li yıllarda halen önemli bir ekonomik sorun olmaya devam eden enflasyon, tüm kesimleri etkileyen bir olgudur.

Literatürde çeşitli tanımları verilen enflasyon, “bir ekonomide para miktarının, yine o ekonomideki mal ve hizmet miktarına nazaran daha fazla artması nedeniyle fiyatlar genel düzeyinde sürekli ve önemli bir artış” olarak tanımlanmaktadır (**Pekin,1993**).

Enflasyon; paranın reel değerini düşürerek tasarrufları caydırır, harcamaları özendirir ve paradan kaçışa neden olur. Üretimin dar boğazlarla karşı karşıya olması, sermayeyi verimli alanlar yerine rant sektörüne kaydırır. İthalat artar, ihracat ise yavaşlar. Dolayısıyla ülkenin de açıkları büyür, gelir dağılımındaki dengeler bozulur (**Gürler, 1996**). Nitekim, Türkiye’de en fakir %20’lik kesim toplam gelirin %5’ini alırken, en zengin ve varlıklı %20’lik kesim ise milli gelirin %55’ini almaktadır. 1991-1993 döneminde maaş ve ücretlilerin milli gelirden aldığı pay %32 dolaylarında seyrederken bu oran 1998 yılında %23 dolaylarına inmiştir (**Aktepe, Çarıkçı, 1998**). Burada söz konusu olan şiddetli fiyat artışlarıdır. Yoksa her ekonomi kendi koşullarına göre makul düzeydeki enflasyon oranının ekonomiyi canlandırıcı etkilerde bulunacağını genellikle kabul etmektedir.

Literatürde enflasyon çeşitleri genellikle üçe ayrılır. Bunlar: maliyet enflasyonu, talep enflasyonu ve yapısal enflasyondur.

Türkiye’de **maliyet enflasyonunun** başlıca kaynağı faiz hadlerinin enflasyonun üzerinde seyretmesi, yine aylık/yıllık enflasyonun üzerinde, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ürünlerine sık sık yapılan zamlar, petrol fiyatlarındaki artışlar ve döviz kurlarındaki yükselme ve aşırı ücret artışları diye sıralanabilir. **Talep enflasyonunun** başlıca kaynağı ise para arzındaki yüksek seviyelerdeki artışlara ilaveten, maaş ve ücretlilerin gelirinin, faiz gelirinin, karların ve yüksek taban fiyat uygulamaları sonucu çiftçi gelirlerinin genellikle bir yıllık enflasyon hızından daha yüksek seviyede gerçekleşmesi sonucu ortaya

çıkabilir. Ayrıca kredili satışlar da talep enflasyonunu hızlandırır. **Yapısal enflasyon** ise, talep ve maliyet enflasyonlarına ilaveten bütçe açıklarının GSMH'ya oranının ve para arzındaki artışların yüksek oranda seyretmesi sonucu ortaya çıkar (Aktepe, Çarıkçı,1998).

1.1. Konunun Önemi

Türkiye'de yıllardır yüksek oranlara sahip olan enflasyon, ekonominin tüm kesimlerini etkilediği kadar tarım kesimini de fazlasıyla etkilemektedir. Bu etki, bir taraftan enflasyondan tarım kesiminin zarar görmesi, diğer taraftan da tarım kesiminin enflasyona sebep olması gibi ikilem yaratmaktadır. Tarım kesiminin enflasyondan zarar görmesi ile ifade edilen durum şu şekilde açıklanabilir; özellikle, 1980'den sonra liberal doktrinin ağırlık kazanmasıyla birlikte, çiftçinin piyasada pazarlık gücünün diğer kesimlere göre daha da zayıflaması, tarım kesiminin enflasyona yenik düşmesinde önemli bir neden oluşturmuştur. Çiftçinin ürününü yetiştirip, pazara taşımak için kullanmak zorunda olduğu girdilerin fiyatlarındaki aşırı yükselmeler çiftçiyi, ekonomik açıdan güçsüz bırakmaktadır. Ürün fiyatlarındaki artışın girdi fiyatlarındaki artışa göre düşük düzeyde gerçekleşmesi durumunda, satın alma gücü azalan çiftçi, daha az girdi kullanımına yönelmektedir. Bu durum daha düşük verim ve üretime neden olmaktadır. Diğer sektörler artan maliyetlerini fiyatlara yansıtabilirken, büyük ölçüde tam rekabet koşullarının hakim olduğu tarım kesimi ise, piyasadaki fiyatı kabul etmek zorunda kalmaktadır. Bu durumda; tarımsal gelirler azalmakta, ayrıca iç ticaret hadleri tarımın aleyhine oluşarak tarımdan sanayiye kaynak transferi meydana gelmektedir. Bu nedenle, tarımsal girdi fiyatlarındaki artışlar, çiftçinin gelir düzeyini azaltmakla beraber, tarımın gelişimini de olumsuz yönde etkilemektedir. (TZOB,1992).

Tarım kesiminde enflasyona, diğer boyuttan bakıldığında, bu kez de tarıma yapılan kaynak aktarımı, girdi sübvansiyonu, destekleme alımları gibi devlet bütçesinden sağlanan kaynaklar ve taban fiyat politikaları uygulamaları sonucu, tarım kesiminin enflasyon hızını artırıcı etkisi ortaya çıkmaktadır.

Türkiye ekonomisi için önemli bir yeri bulunan tarımın, enflasyona zarar veren bir sektör olduğu düşüncesi değil, esas olan enflasyondan nasıl etkilendiği, ne yönde zarar gördüğü düşüncesi ön planda olmalıdır. Konu bu yönüyle önemli görülmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Türkiye’de tarımsal üretim, bitkisel üretim, hayvansal üretim, ormancılık ve su ürünleri şeklinde dört alt sektöre ayrılır (Hiç,1990).Türkiye’de bu alt sektörler içersinde %60’lık bir payla bitkisel üretim en gelişmiş düzeydedir. Bunu %30’luk bir payla hayvancılık takip etmektedir. Türkiye’de 80 milyon ton olan bitkisel üretimin; %33.6’sını tahıllar, %17.3’ünü endüstri bitkileri, %7.9’unu yumru bitkiler, %18.8’ini meyvesi yenen sebzeler ve %22.4’ünü de diğer ürünler oluşturmaktadır (Anonim,1998/a). Bu ölçütler dikkate alındığında, araştırma kapsamına alınacak ürünler için bitkisel ve hayvansal üretim alanında seçim yapılmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Bu düşünceden hareketle; Türkiye’de 1980 yılından sonra yeni bir ekonomi politikasına geçmesi ile birlikte fiyatlar genel düzeyinin nasıl bir seyir izlediği ve tarım kesimini ne ölçüde etkilediği araştırmanın ana amacını teşkil etmektedir.

Türkiye ekonomisinde çok tartışılan 1980 sonrası model; 1977’de başlayan bunalımın sona erdiği bir dönem varsayıldığından geçmişle, içinde bulunulan dönemin bir karşılaştırması olarak gündeme gelmiştir. Bu bakımdan 1983 – 1998 arası dönem araştırmanın zaman sınırları olarak seçilmiştir.

2. LİTERATÜR

KİP, (1981) , konu ile ilgili çalışmasında iç ticaret hadlerini tarım ve sanayi veya tarım dışı sektörler arasında global olarak ele almamakta, tarımsal üretimdeki ürün grupları ve tekil ürünler itibariyle de hesaplamaktadır.

Çalışmada çiftçi eline geçen fiyatlar indeksi olarak iki indeks kullanılmıştır. Birincisi, Ticaret Bakanlığı Konjonktür Dairesinin yayınladığı Toptan Eşya Fiyatları İndeksinin Gıda Maddesi ve Yem bölümünün alt bölümleri (toplam, nebati gıda maddesi, hayvan ve hayvan ürünü), ikincisi de araştırmada hesaplanan bitkisel ve hayvansal olmak üzere Türkiye tarımının en önemli 29 ürününü içeren bir fiyat indeksidir.

Çiftçi eline geçen fiyatlar indeksi ile buna dayanılarak hesaplanan Ticaret Hadlerinde, özellikle çiftçinin satın alma gücü yansıtılmıştır.

ŞİMŞEK, (1991), Tarım ve Tarım dışı sektörler arasındaki mal ve hizmet alışverişini irdeleyen “İç Ticaret Hadleri”nin hesaplanmasında iki tip yöntem kullanılmıştır. Birinci yöntemde çiftçinin eline geçen fiyatlar indeksinin, çiftçinin ödediği fiyatlar indeksine bölünmesi şeklindedir. İkinci yöntemde ise, İç Ticaret Hadleri, basit ve genişletilmiş analiz yöntemleriyle elde edilmiştir.

Yapılan hesaplamalarla 1973 yılından başlayarak planlı dönemler irdelenmiş, İç Ticaret Hadlerinin tarımın aleyhine veya lehine olup olmadığını araştırmış ve sonuçları değerlendirmiştir.

OLGUN, (1990), Türkiye’de enflasyonun nedenleri, önemi ve etkileri ile birlikte tarımsal üreticilere yapılan destekleme alımlarının enflasyon üzerindeki etkilerini araştırmış ve enflasyonla mücadele için önerilerde bulunarak, genel bir değerlendirme yapmıştır. En önemli önerinin tarımın yapısının düzeltilmesi ve tarımsal modernizasyonun teşvik edilmesi olduğu ifade edilmiştir.

DUYAN, (1987), “Türkiye’de Planlı Dönemde Çiftçinin Satın Alma Gücündeki Değişimler, Bu Değişimlerin Nedenleri ve Konu ile İlgili Bazı Görüşler” adlı çalışmasında, planlı dönemlerde hem tüketim malları hem de tarımsal girdi kullanımı açısından çiftçinin satın alma gücünü irdeleyen Duyan, dönemler itibariyle bir karşılaştırma yapmış ve çiftçinin hangi dönemde daha fazla girdi ya da tüketim malı kullandığını belirlemiştir. Bu şekilde hangi dönemlerde çiftçinin refah seviyesinin daha iyi olduğunu tespit etmiş ve sonuçları nedenleriyle birlikte değerlendirmiştir.

şekilde hangi dönemlerde çiftçinin refah seviyesinin daha iyi olduğunu tespit etmiş ve sonuçları nedenleriyle birlikte değerlendirmiştir.

WANK, Et all, (2000), “Çin’in Kentsel Bölgelerinde Gelir ve Refah Dağılımındaki Değişmeler İle Gıda Tüketim Ticaretine Yönelik Öneriler” isimli çalışmada, 1981’den 1998’e kadar Çin’in kentsel bölgelerindeki gelir ve refah dağılımındaki değişiklikleri ve Çinlilerin gıda tüketim bileşenleri ve ticari davranışları tartışılmıştır. 1981’den beri 1988 ve 1989 haricindeki yıllarda gelir ve refah dağılımındaki dengesizliklerin yüksek enflasyon sebebiyle ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Gelir dağılımındaki Lorenz eğrisi Kakwani’nin enterpolasyon yöntemi ile belirlenmiştir.

PETERSON, Et all, (1998), Pareto dağılımı kullanılarak 1930-1992 döneminde enflasyon karşısında Amerika’daki işletme büyüklük dağılımlarını düzenlemek için bir yöntem geliştirilmiştir. Sonuçlar ise, büyük işletmelerin gerçek oranlarındaki genişleme genel ekonomik olaylara benzediğini göstermektedir. Regresyon analizleri çiftçinin eline geçen fiyatlar ve tarımsal verimlilikteki değişikliklerin işletme büyüklüğü ile ters orantılı bir ilişkiye sahip olduğunu göstermektedir.

GÜNGÖR, (1986), Tarım sektörünün az gelişmiş ekonomilerde nispi önemi büyük, buna karşılık diğer sektörlerle olan yapısal ilişkileri zayıftır. Buna karşın ekonomi geliştikçe tarım sektörü ekonomideki nispi önemini kaybetmekle beraber diğer üretim kesimleri ile olan yapısal ilişkisi artar. Girdi-çıkıtı tablolarından ekonominin ve sektörlerin birbirleriyle olan ilişkisinin iyi bir göstergesi olduğu belirtilmiştir. Tarım sektörünün de diğer sektörlerle olan ilişkilerindeki değişiklikler önce doğrudan ileriye doğru ve geriye doğru bağlantı etkileriyle incelenmiştir. 26 sektöre indirgenmiş girdi-çıkıtı tablolarından hesaplanmış ileriye doğru bağlantı değerleri en yüksek olan sektörler güre, demir çelik, madencilik, sigortacılık, kooperatifçilik sektörleridir.

Girdi-çıkıtı tablolarından bağımlaşma matrisi elde edilmiş ve bu şekilde sektörlerin toplam ileriye doğru ve geriye doğru bağlantı katsayıları bulunmuştur. Toplam bağımlaşma katsayıları herhangi bir sektörün üretim için nihai talepte bir birimlik artış olduğu zaman diğer sektörlerin üretiminde meydana gelecek doğrudan ve dolaylı artışları verir. Tarım sektörüne yönelen talep artışları yıllar itibariyle sanayi sektörü üretimini daha fazla artırmaktadır. Bu da tarım sektörü ile sanayi kesiminin yapısal bağımlaşmasının arttığını

gösterir. Sanayi kesimine yönelen talep artışlarının tarım sektörü üretiminin giderek azalan bir biçimde etkilendiği ortaya çıkmaktadır.

UYSAL, (1990), “Türkiye’de 1980 Sonrası İzlenen Tarım Politikalarının Tarım Sektörü Üzerine Etkisi” isimli çalışmada Türkiye’de 24 Ocak 1980’den itibaren Serbest Piyasa Ekonomisi modeliyle dışa açık bir ekonomi politikası izlenmiş ve özellikle ihracatın artırılması için özendirici önlemler alınmıştır. Bu uygulamaların ekonominin temel sektörleri üzerindeki etkilerinin çeşitli ve farklı düzeylerde olduğu düşüncesinden yola çıkarak Türkiye’deki ekonomik model değişikliğiyle beraber izlenen tarım politikalarını belirleyip bunların sektör üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur. Sonuç olarak, 1980 ve sonrasında uygulanan tarıma yönelik politikaların enflasyon baskısıyla, tarımsal yapı değişikliği sağlayabilecek nitelikte olduğunu söylemek mümkün görülmemiştir.

3.MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini Devlet İstatistik Enstitüsü ve Devlet Planlama Teşkilatından sağlanan veriler oluşturmuştur. Buna ilaveten, resmi nitelikteki kuruluşların yazılı kaynaklarından ve web sayfalarından faydalanılmıştır. Ayrıca, konu ile ilgili yapılmış araştırmalardan, literatür bilgilerinden ve ilgili Bakanlık kayıtlarından yararlanılmış, kişi ya da kurumlar ile sözlü görüşmeler yapılmıştır.

3.2. Yöntem

Araştırma, amaçlı bir örnekleme dayandırılmaktadır. Buna göre araştırmada yer alacak ürünlerin seçimi, önem düzeyi bakımından bitkisel üretim ve hayvansal üretime dayalı olarak Çizelge 1’de verilen şekilde gerçekleştirilmiştir.

Çizelge 1. Bazı Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin 1983-1998 Yılları Arasındaki Üretim Miktarları Ortalaması

BİTKİSEL ÜRÜNLER	ÜRETİM MİKTARI (Ton)
TAHİL GRUBU	
Buğday	18 600 000
Arpa	7 909 000
Mısır	2 024 000
BAKLAGİL GRUBU	
Mercimek	708 000
Nohut	655 000
Fasulye	197 000
ENDÜSTRİ BİTKİLERİ GRUBU	
Şekerpancarı	12 732 472
Pamuk	609 789
Tütün	231 370
YAĞLI TOHURLAR GRUBU	
Ayçiçeği	893 571
Çiğit	833 275
Yerfıstığı	162 635
YUMRU BİTKİLER GRUBU	
Patates	4 232 857
Kuru Soğan	1 371 500
Kuru Sarımsak	70 000
SEBZELER (meyvesi yenen)	
Domates	5 700 000
Kavun - Karpuz	5 190 000
Patlıcan	744 285
MEYVELER	
Üzüm (çekirdeksiz yaş üzüm)	3 431 000
Elma	1 947 000
Fındık	379 000
*HAYVANSAL ÜRÜNLER	
Süt	10 100 000
Et	1 412 000
Yumurta	435 000

Kaynak: Anonim, DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, Çeşitli Yıllar, Ankara.

*Anonim, T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, "Tarımsal Göstergeler", 1998, Ankara.

Çizelgede bitkisel üretim içindeki incelenen dönem boyunca, her gruptan üretim miktarı en yüksek olan ürün seçilmiştir. Bunlar; tahıl grubunda, 18 600 000 ton üretim ile **buğday**, baklagil grubunda; 708 000 ton üretim ile **mercimek**, endüstri bitkileri grubunda; 12 732 472 ton üretim ile **şeker pancarı**, önem düzeyleri bakımından 609 789 ton üretim ile **pamuk** ve 231 370 ton üretim ile de **tütün**, yağlı tohumlar grubundan; 893 571 ton üretim ile **ayçiçeği**, yumru bitkiler grubunda; 4 232 857 ton üretim ile **patates**, meyvesi yenen sebzeler grubunda; 5 700 000 ton üretim ile **domates**, meyveler grubunda ise 3 4000 ton üretim ile çekirdeksiz yaş **üzüm**'dür. Hayvansal üretim içinde her üç ürün de (**et, süt, yumurta**) seçilmiştir. Kapsama dahil edilmiş ürünler bu şekilde belirlenmiştir.

Çalışmada öncelikle enflasyonun kronolojik seyri ile birlikte 1980'den sonra oluşan enflasyonun oranları, sebep ve sonuçlarıyla birlikte incelenmiştir.

Sektörler itibariyle TEFİ sayıları ve yüzde değişimleri hesaplanarak tarım sektörünün diğer sektörler karşısındaki durumu ortaya konmuştur. Yapılan hesaplamada 1988 yılına kadar 1981=100 TEFİ, 1995 yılına kadar 1987=100 TEFİ, 1998 yılına kadar 1994=100 TEFİ dikkate alınmış ve yeniden oranlamaya tabi tutulmuştur.

Ekonomik gelişmede sektör önceliklerini vurgulayarak tarım ve sanayi sektörlerinin bir karşılaştırması yapılmış her ikisinin de özellikleri ve Türkiye ekonomisi için önceliği tartışılmıştır. Daha sonra tarımın ekonomik gelişmeye katkısı ve Türkiye'deki durumu irdelenerek, tarım kesimindeki enflasyon incelenmiştir.

Çiftçinin satın alma gücünde ve ekonomik refahındaki değişimleri izlemek amacıyla, başvurulan yöntemlerden birisi de iç ticaret hadlerindeki gelişimin ortaya konulmasıdır. Bunun için TEFİ'ye göre hazırlanan tarım sektörü indeks sayıları, imalat sanayi indeks sayılarına oranlanarak iç ticaret hadleri elde edilmiştir.

Araştırmada ayrıca, seçilmiş olan ürün fiyatları ile girdi fiyatlarının incelenen yıllardaki değişim ortalamaları basit yüzde yardımıyla hesaplanarak karşılaştırılmış, girdi fiyatlarındaki aynı değişim yüzdeleri ile enflasyon oranları arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Böylece tarımsal girdi fiyatlarındaki gelişmelerin, enflasyonla bağıntısı ortaya konulmuştur.

Konuya bu tür bir yaklaşımdan sonra, ürün bazında enflasyonun tarım kesimi üzerindeki etkilerini ortaya koymak için üç yol izlenmiştir.

Amaçlı olarak seçilmiş ürünlerin çiftçinin eline geçen cari fiyatları ile reel fiyatlarının karşılaştırılması;

Bunun için önce araştırma kapsamına giren ürünlerin araştırma dönemi boyunca cari fiyatları Tarım Bakanlığı kayıtlarından alınmıştır. Daha sonra, çiftçinin eline geçen cari fiyatlar, reel fiyatlara dönüştürülerek elde edilen iki fiyat arasında bir karşılaştırma yapılmış ve ürün fiyatlarının enflasyon karşısındaki görünümü ortaya konmuştur.

Ürünlere ilişkin elde edilen cari fiyatlar 1988 yılına kadar 1981=100 TEFİ , 1995 yılına kadar 1987=100 TEFİ kullanılarak, 1998 yılına kadar ise 1994=100 TEFİ İle deflate edilmek suretiyle reel fiyatlara dönüştürülmüştür. Reel fiyatlara ulaşmak için;

$$\text{Reel Fiyatlar} = (\text{Cari Fiyatlar} * 100) / \text{TEFİ} \quad \text{formülü kullanılmıştır.}$$

Ürün – Girdi fiyatı ilişkilerinin karşılaştırılması;

Araştırma kapsamına giren ürünlerin, üretimde kullanılan gübre, ilaç, mazot, işgücü gibi girdilerin araştırma dönemi içindeki cari fiyatları ile ele alınan ürünün cari fiyatı karşılaştırılmıştır. Bu şekilde ürün fiyatlarının girdi fiyatları karşısındaki durumu ortaya konulmuştur.

Ürün-girdi ilişkisini analiz etmek amacıyla kullanılan girdiler, ürün için en fazla kullanılan girdilerdir. Özellikle gübre ve ilaç girdisi seçiminde ürün özellikleri dikkate alınmıştır.

Üreticinin yıllar itibariyle satın alma gücündeki gelişmeleri belirlemek için incelenen dönem boyunca, ele alınan ürünler ile ürünlerin üretiminde kullanılan girdiler arasında parite hesaplamaları;

Parite hesaplamalarının yapılmasındaki temel amaç; çiftçinin sattığı 1kg. ürüne karşılık alabileceği girdi (gübre, mazot, tohumluk gibi) ya da 1 kg-İt-adet girdi alabilmek için gerekli ürün miktarını belirleyerek tarım kesimindeki enflasyonu bu yönüyle ortaya koymak olmuştur.

Araştırmanın bütününe ilişkin oluşturulan çizelgeler ekte verilmiştir. Ürün bazındaki analizlerde ise grafiklerden yararlanılmıştır.

4. KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

4.1 Ana Hatlarıyla Enflasyon

Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen ilk yıllarda genel borçların tasfiyesi, kapitülasyonların kaldırılması, bazı yabancı şirketlerin kamulaştırılmasıyla başlayan hareketlerin ardından özel teşebbüsün teşviki amaçlanmıştır (Gürler,1996).

Yine o yıllarda, fiyat artışları bakımından farklı özellikler gösteren dönemler de yaşanmıştır. 1923 - 1929 yılları arasında fiyatlarda sınırlı bir artış olmuş, bunu izleyen 1929 - 1933 döneminde ise önemli düzeyde fiyat azalmalarıyla karşılaşmıştır. 1929 - 1938 yıllarını içine alan süreçte fiyatlar %29 nispetinde düşüş göstermiştir. Bunun dış sebebi 1929'da başlayan Dünya ekonomik krizi, iç sebebi ise o dönemde ekonomik yapının, üretim ve talep yapısının özellikleridir (Kılıçbay,1984).

1938 - 1947 dönemindeki süreç içerisinde enflasyon oranları şöyledir:

1939 - 1940 arasında yıllık enflasyon hızı %10

1940 - 1941 arasında yıllık enflasyon hızı %18

1941 - 1942 arasında yıllık enflasyon hızı %78

1942 - 1943 arasında yıllık enflasyon hızı %36'dır.

Görüldüğü üzere ikinci dünya savaşı dış bir şok olarak enflasyon oluşturmuş, ekonomi bu şokun en büyük tesirlerini 1941 -1942 ve 1942 - 1943 yıllarında hissetmiş ve daha sonra ekonomi nispi istikrara kavuşmuş, ekonomide 1943 - 1948 yılları arasında dikkat çekici bir fiyat istikrarı hüküm sürmüştür. Bu dönemde fiyat artışları tek rakamlı olmuştur. Bu durum, 1938 - 1948 yıllarını kapsayan dönem içinde ekonominin enflasyonist şoklarını absorbe edip tekrar istikrara kavuşturabilecek özelliklere sahip olduğunu gösterir (Kılıçbay,1984).

Türkiye 1950'li yılların başında özellikle İktisadi Devlet Teşekküllerinin sağlıksız çalışma düzeni ve yanlış fiyat politikaları, büyümeyi sağlayan tarım sektörünün ve alt yapıya yönelik yatırımların merkez bankası kaynaklarından finanse edilmesinden dolayı enflasyonun artması ve sabit kur politikasının yol açtığı aşırı değerlenmiş kur politikası (döviz fiyatlarının düşük tutulması) sonucu ödemeler dengesi giderek bozulmuştur. Özellikle 1956 - 1959 yılları arasında %20'ye yaklaşan yıllık fiyat artışlarıyla Cumhuriyet devrinin o zamana kadar görülmüş en büyük enflasyonu yaşanmıştır.

Sonuçta 1958 yılında bir istikrar programı uygulanmıştır. 1959 - 1964 dönemi fiyat istikrarı yönünden olumlu bir gelişme göstermiştir. Bu dönemdeki fiyat istikrarının sebebi ekonomi dışıdır. 1960'dan sonra siyasal yapı ve genel politika değişikliği enflasyonun düşmesinde önemli rol oynamıştır.

1956 - 1959 yılları arasında yaşanan enflasyon olgusu ve bunun meydana getirdiği ekonomik ve toplumsal sıkıntılar kamuoyunu hayli etkilediği için 1963 sonrası dönemlerde her kalkınma planına, ekonomideki enflasyoncu eğilimlerin önlenmesine dair çeşitli ifadelerin konulmasına ve bu hususta öngörülen mücadele politikalarının belirlenmesine dikkat edilmiştir (Anonim,1963-1967).

Yıllık fiyat artışları ortalaması ise, 1950-1959 döneminde %11.1, 1962-1970 döneminde de %6.6 olmuştur (Hiç, 1980).

1970 sonrası enflasyonu ise 50 yılda Türkiye'de karşılaşılan enflasyonların en uzun süreli olanı olarak bilinmektedir. 1970-1975 yıllarında Türkiye'de GSMH artış hızı çok yüksek olmasına karşın enflasyon gittikçe artan boyutlardadır (Gürler,1996).

Aşağıda 1970 - 1980 Yılları boyunca gelişen enflasyon çizelge halinde verilmiştir

Çizelge 2. Türkiye'deki Enflasyon Oranları

(Yılın Son Ayına Göre)

YIL	TOPTAN EŞYA FİYATLARI (%)	TÜKETİCİ FİYATLARI (%)
1970	8,1	8,1
1971	16,4	16,5
1972	16,7	13,6
1973	20,7	15,9
1974	28,4	18,6
1975	10,7	19,7
1976	16,4	16,3
1977	26,3	27,9
1978	53,1	47,2
1979	69,5	56,8
1980	98,7	115,6

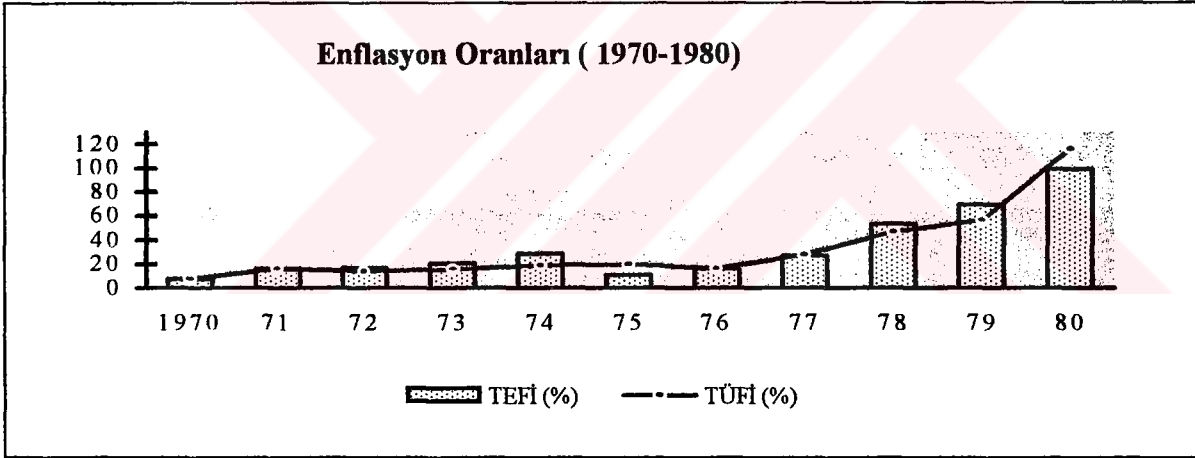
Kaynak: Anonim, DİE, Devlet İstatistik Enstitüsü, Çeşitli Yıllar, Ankara.

Türkiye'nin ithalatında önemli yeri bulunan, 1972 yılında varili 2,74 dolar olan petrolün, 1973 yılında 11,65 dolara çıkarak petrol fiyatlarında beş mislinden fazla bir artışa neden olan birinci petrol krizi, enflasyon ve ödemeler dengesinde bozulmaya yol açmıştır.

1970 yılında Toptan Eşya Fiyatlarına göre enflasyon %8,1 iken, tüm dünyayı etkilediği gibi Türkiye'yi de etkileyen petrol krizi neticesinde artış trendine geçen enflasyon 1973 yılında %20,7 olarak gerçekleşmiştir.

Dönem içinde KİT açıklarının Merkez Bankası kaynaklarıyla karşılanması, yüksek tutulan taban fiyatları, dış borç alamamanın ve dolayısıyla uluslararası rezervlerdeki azalmanın sonucu Türkiye gerekli malları ithal edemez ve dış borcunu ödeyemez hale gelmiştir. Kısacası Türkiye 1970'lerin sonunda ikinci petrol şokunun da etkisiyle %69,5 gibi yüksek bir enflasyon, ağır borç yükü ve döviz dar boğazıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu olumsuzluklar 1970'lerin sonunda ortaya çıkan ekonomik ve sosyal rahatsızlıklarda ve ekonomik durgunlukta önemli rol oynamıştır.

Çizim 1. Türkiye'de Enflasyon Oranları (1970-1980)

Not: Çizelge 2'den yararlanılmıştır.

4.2. Türkiye'de 1980 Sonrası Enflasyon

1980'den sonra izlenen yüksek faiz politikası enflasyonu körüklemiştir. O yılda enflasyon çizelgeden de görüleceği gibi %98,7'e çıkmıştır. Ekonomiyi yeniden istikrara kavuşturmak için 24 Ocak 1980 tarihinde bir istikrar paketi uygulamaya konulmuştur. 24 Ocak kararlarına paralel olarak 1980'lerde gerçekçi döviz kuru ve faiz politikaları uygulanmıştır. Döviz fiyatlarının aylık/yıllık enflasyon oranı dolayında yükseltilmesi diye tarif edilen gerçekçi ve esnek döviz kuru politikası bir ölçüde ihracatı teşvik etmede ve ithalatın artış hızını azaltmada başarılı olmuştur. Tasarrufları artırarak, yatırım imkanlarını

geniřletmek ve enflasyonu dűřűrmek için serbest ve reel faiz politikası ile KİT űrűnlerinin en az maliyet fiyatlarına satılması politikası, ilk yıllarda enflasyonun ۆnlenmesinde belli ۆlűde bařarılı olmuřtur. Bunun neticesinde enflasyon oranı 1981 yılında %35,4'e, 1982 yılında da %26,5'e çekilmiřtir.

Çizelge 3. Tűrkiye'deki Enflasyon Oranları (1980-1999)

(Yılın Son Ayına Gۆre)

YIL	TOPTAN EŞYA FİYATLARI (%)	TŐKETİCİ FİYATLARI (%)
1980	98,7	115,6
1981	35,4	33,9
1982	26,5	21,9
1983	30,4	31,3
1984	50,3	48,4
1985	43,2	44,9
1986	29,5	34,6
1987	32,0	38,8
1988	74,3	73,7
1989	67,3	63,2
1990	52,2	60,3
1991	54,0	66,0
1992	61,4	70,1
1993	60,6	66,1
1994	149,6	125,5
1995	65,6	76,0
1996	84,9	79,8
1997	91,0	99,1
*1998	54,3	69,7
*1999	53,3	67,1

Kaynak: Anonim, DİE, Devlet İstatistik Enstitűsű, eřitli Yıllar, Ankara.

*Anonim, 2000, DPT, Temel Ekonomik Gۆstergeler, (Şubat,2000), DPT Yayınları, ISSN,1301-0824, Ankara.

1983 yılında ise uygulanan istikrar programında gۆrűlen sapmalar űzerine enflasyon bir ۆnceki yıla gۆre artıř gۆstererek %30,4 dűzeyinde gerçekleřmiřtir.

1984 yılından sonra da fiyatların piyasada oluşmasına ۆnem veren politikalar izlenmiş, ekonomide iç pazara dۆnűk űretimi teşvik eden nispi fiyat yapısının, ihracatı teşvik edecek bir yapıya kavuşturulmasına ۆzen gۆsterilmiřtir. Ekonomide yapısal değişmeyi sağlayabilmek için, gerekli alt yapıyı oluşturmaya yۆnelik politikaların kamu gelir ve harcamaları űzerinde oluşturduğu baskılar, kamu açıklarının artmasına neden

olmuştur. Öte yandan ekonomiyi dışa açmak ve sanayii dış pazarlara yöneltmek amacıyla izlenen kur politikasının ithal maliyetleri ve yurt içi faizler üzerinde meydana getirdiği baskı ile bazı sektör ve kesimlerdeki yapısal sorunlar, plan döneminde fiyatların aşağıya çekilmesini engelleyen diğer nedenleri oluşturmuştur (Anonim,1990).

1985 yılından itibaren reel faizlerin pozitive dönüşmesiyle piyasadaki likidite fazlası bankacılık sistemine çekilmiş, artan vergi gelirleri kamu kesiminin borçlanma gereğini düşürmüştü ve iç talebin kontrol altında tutulmasıyla olumsuz hava şartlarının neden olduğu yetersiz tarımsal üretime rağmen fiyat artış hızlarında düşme eğilimi görülmüştür. 1984 yılı itibariyle %50,3 olarak gerçekleşen enflasyon oranı 1985 yılında %43,2'e düşmüştür.

1986 yılında kamu harcamalarındaki yükselme, gelir etkisiyle birlikte özel tüketim ve yatırım harcamalarını arttırarak iç talebin aşırı canlanmasına neden olmuştur. Uluslararası petrol fiyatlarında kaydedilen düşüş Orta Doğu ülkelerinin Türkiye'nin ihraç mallarına olan taleplerini azaltmalarına yol açmıştır. İthalatta liberasyonun sonucu ara malı ithalatının artması sanayide kapasite kullanım oranını yükseltmiş ve hava şartlarının iyi gitmesiyle de tarım ürünleri üretiminde önemli artışlar olmuştur. Bu gelişmeler, iç talepteki artışın enflasyonist etkisini gidermiş ve uluslararası petrol fiyatlarındaki düşüşün yurtiçi maliyetler üzerindeki olumlu etkisiyle birlikte fiyat artışları 1986 yılında da düşme eğilimini sürdürmüştür. 1986 yılında toptan eşya fiyat endeksi %29,5, tüketici fiyat indeksi ise %34,6 oranında gerçekleşmiştir (Anonim,1990).

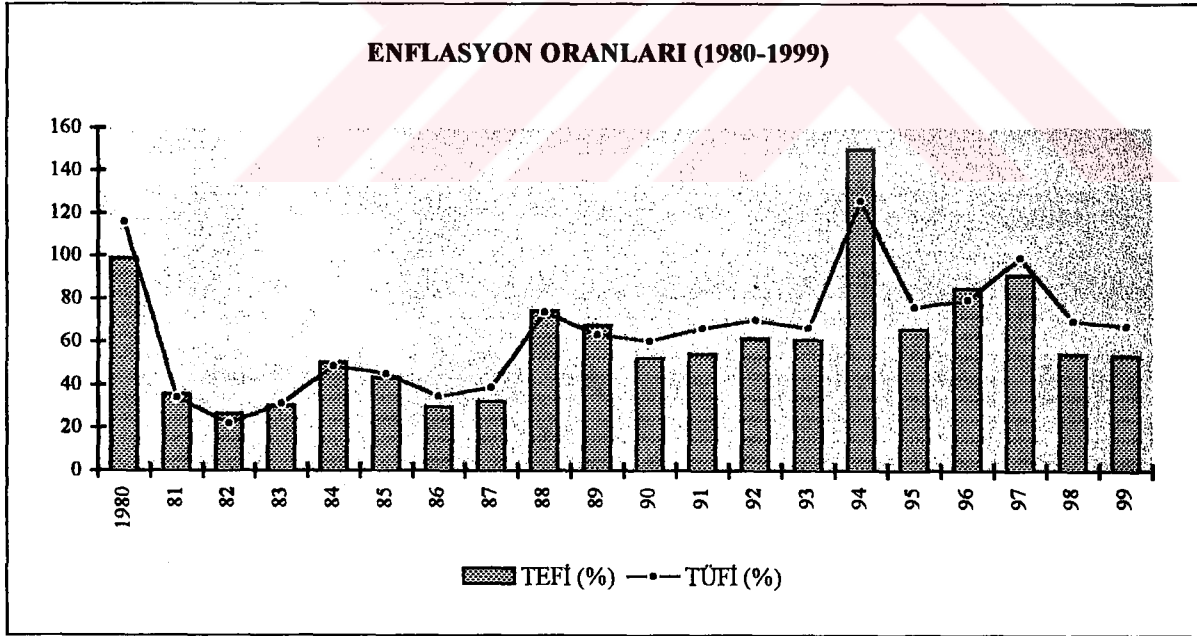
Çizelge 3'ten de görüleceği gibi 1987 yılından itibaren enflasyon devamlı artış göstermiştir. 1987 yılı Kasım ayında yapılan seçimler öncesinde, aşırı ücret zammı ve tarımsal ürünlere yüksek taban fiyat politikası gibi seçim ekonomisi uygulamaları nedeniyle enflasyon beklenenden yüksek çıkmış ve %32,0 oranında gerçekleşmiştir. Reel faiz oranlarının da negatif hale gelmesi döviz talebinde aşırı bir artışa yol açmıştır. Bu nedenlerle döviz piyasasındaki dengesizliği gidermek üzere 4 Şubat 1988 Kararları uygulamaya konuldu. Kamu harcamaları kısıldı, KİT ürünlerinin fiyatları artırıldı, sıkı para politikası uygulandı. Kısıtlayıcı para ve maliye politikaları içeren kararların uygulanması ile döviz piyasasında istikrar sağlandı, ancak büyüme yavaşladı ve enflasyon düşürülemedi. O yıl enflasyon %74,3 gibi yüksek bir oranda kendisini göstermiştir.

Sonuç olarak 1980 sonlarındaki enflasyonun yüksek oranlardan aşağıya çekilememesinin ana nedeninin, kamu kesiminin stratejisindeki dengesizlik olduğu belirtilmiştir (Çiller, Kaytan,1989).

1990'ların başında bozulmaya başlayan ekonomik durum, Körfez Krizi'nin etkisiyle içinden çıkılmaz bir hale gelmiş, daha sonra da seçim ekonomisi uygulamaları nedeniyle ekonomide kalıcı önlemler alınamamıştır.

Çizim 2'den daha iyi izleneceği gibi 1990 yılından sonra "94 yılı hariç" Toptan eşya fiyatları indeksi , Tüketici fiyatları indeksinden aşağıda seyretmektedir. Bu eğilimin nedenlerine dikkatle bakmak yararlı olacaktır. Bilindiği gibi toptan eşya fiyat indeksi sadece mallardaki fiyat artışlarını gösterirken, tüketici fiyatları indeksi mal ve hizmetlerdeki fiyat artışlarını göstermektedir. Hizmet sektöründeki fiyat artışlarının daha fazla olması, tüketici fiyatları indeksini yukarı çekmiştir.

Çizim 2. Türkiye'de Enflasyon Oranları (1980-1999)

Not: Çizelge 3'ten yararlanılmıştır.

Toptan eşya fiyatları indeksindeki azalmanın diğer bir açıklaması ise; Türkiye ekonomisindeki kısa dönemli fiyat hareketleri açısından belirleyici unsurlar, genellikle girdi fiyatları, döviz kuru gibi maliyet unsurları ile piyasalardaki talep fazlası düzeyi ve beklentiler olarak sıralanabilir. Bu çerçevede 1989 yılının ikinci yarısından itibaren fiyat

artış hızlarındaki yavaşlama eğiliminin arkasındaki en önemli unsurlar parasal büyüklüklerdeki büyümenin denetim altına alınmış olması, belirsizliğin azalması ve TL'nin reel olarak değer kazanmasıdır. İç talepteki canlılığın yıl boyunca fiyat hareketleri üzerindeki net etkisini saptamak zordur. Firmaların talep artışına arz artırarak cevap vermesiyle birim maliyetler azalmış, ancak talep artışı bir bakıma da kar marjlarının yükseltilebilmesi ortamını sağlamıştır. Fiyat artışlarını yükseltici bu son etkinin çok kuvvetli olarak hissedilmesine yol açan önemli bir unsur da, ekonominin dış rekabete giderek daha fazla duyarlı hale gelmesidir.

Fiyat artış hızlarında gözlenen azalma eğilimi, Ağustos ayına kadar sürmüştür. Körfez Krizi'nin çıkmasıyla petrol fiyatları önemli ölçüde sıçramıştır. Bu girdiye büyük ölçüde bağımlı kamu kuruluşlarının ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatlarına ve bu mal ve hizmetlerden de ekonominin tümüne yansımaları nedeniyle fiyat artış hızındaki olumlu gelişme tersine dönmüştür (Anonim,1991).

Görüldüğü gibi, toptan eşya fiyatları ile tüketici fiyatları arasındaki farkın 1980'li yıllarda az olmasına karşılık, 1990 ve sonrasında giderek artması yaklaşık "on puan" gibi bir düzeye çıkmasının ana nedeni, 1990'larda görülen ve tüketici kredilerinin genişlemesiyle de koşut gelişen, tüketim patlaması diyebileceğimiz süreçtir. Tüketici piyasasının yapısı, daha doğrusu ekonomide var olan ve üretimden son kullanıma uzanan piyasa yapıları, tüketim patlamasının geriye doğru ve anında yansımalarına imkan vermiştir denilebilir (Kepenek, Yentürk,1994).

1988-1993 arasında uygulanan aşırı değerlenmiş kur politikası sonucu döviz gelirlerinin yavaşlaması ve başta ithalat olmak üzere döviz giderlerinin artması, dış açığın büyümesine neden olmuştur. Dış açık sorununa ilave olarak, Hükümetin yanlış borçlanma politikası izlemesi sonucunda, faizler ve kurlarda ortaya çıkan istikrarsızlık ve buna bağlı olarak Türkiye'nin kredi değerlendirme notlarının düşmesinin ardından 1994 yılı başında bir finansal kriz yaşanmıştır. Yerel seçimler nedeniyle gerekli önlemleri hemen alamayan Hükümet, ekonomiyi istikrara kavuşturma amacıyla çok uzun süredir beklenen 5 Nisan kararlarını uygulamaya koymak zorunda kalmıştır. Çünkü o yıl enflasyon üç haneli rakamlara ulaşmış ve %149,6 Toptan eşya fiyatları, %125,5 de Tüketici fiyatları görülmüştür (Anonim,1998/b).

1995 yılı fiyat artış hızı , 1994 yılına nazaran yavaşlamış olmakla birlikte yüksek düzeyde sürmüştür. Toptan eşya fiyat artış hızı 1994 yılına göre yıllık ortalama olarak %149,6'dan %65,6'ya gerilemiştir.

Sonuç olarak, 1994 yılında alınan istikrar tedbirlerinin başlangıçta iyi uygulanmasına rağmen, daha sonra uygulamanın çeşitli nedenlerle aksaması 1995 yılında enflasyonun yüksek düzeyde çıkmasına neden olmuştur. Bunun en önemlisi erken seçim nedeniyle ertelenen KİT zamlarının yıl sonuna bırakılmasıdır.

1996 yılında da enflasyonda iyileşme yönünden müspet bir hareket gözlenememiştir. O yıl enflasyon oranı %84.9 olarak gerçekleşmiştir.

1996 yılı sonu ve 1997 yılı ilk yarında önemli ölçüde endeksli veya döviz cinsinden borçlanılması borçlanma vadelerini uzatmış, faiz yükünü 1998 yılına aktarmış ve böylece 1997 yılında faiz giderleri düşmüştür. Bu gelişme 1997 yılında kamu açıklarındaki bozulmayı bir ölçüde gizlemiştir. Ancak böyle bir ortamda yükselen faiz dışı kamu açıkları ve enflasyondaki hızlanma 1998 yılına ertelenen faiz yükünü daha da artırmıştır. Sene başından itibaren faiz dışı harcamalarda bütçe disiplinine uyulmaması ve gelirlerin öngörüldüğü ölçüde artırılamaması, vade uzatımı ve dövizli borçlanmanın olumlu etkisinin yitirilmesine neden olmuştur. Bu uygulamalar sonucunda 1997 yılının ikinci yarısından itibaren dengeler bozulmaya başlamış ve enflasyon beklenenden yüksek, % 91.0 olarak gerçekleşmiştir (Anonim,1998/b). Bunun sonucunda 1998 yılında faiz dışı dengede çok ciddi bir düzeltme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bütçede öngörülen faiz dışı fazla hedefine ulaşılması, kamu fiyatlarının denetim altına alınması 1998 yılı enflasyon oranlarını %54,3'e çekmiştir. Olumlu gelişmelerin etkisiyle 98 Haziran ayı sonunda IMF ile "Yakın İzleme Anlaşması" yapılmış ve yeni hedefler belirlenmiştir. Yine 98 Temmuz ayı ortasından itibaren Rusya'da olumsuz ekonomik gelişmeler sonrası devalüasyon ve moratoryum ilan edilmesi Türkiye'de de yansımış, tüm finanssal piyasaların olumsuz etkilenmesiyle başlayan hızlı sermaye çıkışı önce mali sistemi daralmış sonrasında reel sektörü etkisi altına almıştır. Bu gelişmeler ile birlikte iç talebi daraltıcı politikalar ve özellikle özel nihai tüketim harcamaları ve yatırımlarında görülen daralma 1998 yılında enflasyonun düşüşünde etkili olduğu belirlenmiştir (Anonim,1999/a).

Çalışmada sık sık belirtilen enflasyon rakamları, Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yayınlanan Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (TEFİ) ve Tüketici Fiyatları

İndeksinden (TÜFİ) derlenmiştir. DİE, yayınlanan TEFİ 1987=100 esasına göre 4320 maddenin 1648 firmadan derlenen fiyatlardaki değişimleri vermektedir.

TÜFİ ise "Hane halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi" sonuçlarını kullanarak 5 bölge ve 16 şehirden 347 madde fiyatların derlenmesiyle hesaplanmıştır.

Çizelge 4' de 1994 bazlı indekslerle kesim ağırlıkları verilmiştir:

Çizelge 4. 1994 Bazlı İndekslerle Sektör Ağırlıkları

<i>TÜKETİCİ FİYATLARI (%)</i>	<i>AĞIRLIK</i>
Gıda, İçki, Tütün	31,09
Giyim, Ayakkabı	9,71
Konut, Kira	25,80
Ev Eşyası	9,35
Sağlık	2,76
Ulaştırma	9,30
Eğlence, Kültür	2,95
Eğitim	1,59
Otel, Pastane ve Lokanta	3,07
Çeşitli Mal ve Hizmetler	4,38
	100,00
<i>TOPTAN EŞYA FİYATLARI (%)</i>	
İmalat	71,12
Tarım, Avcılık, Orman, Balıkçılık	22,22
Elektrik, Su, Gaz	4,19
Maden, Taş Ocağı	2,47
	100,00

Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, Ankara.

Çizelgeden görüleceği gibi toptan eşya fiyat indeksinde en yüksek payı %71.12 ile imalat sanayi almıştır. %22.22 ile de tarım sektörü yerini korumaktadır.

İncelemeye alınan yıllar boyunca toptan eşya fiyatları indeks sayıları ve yüzde değişimlerinin sektörler itibarıyla gösterimi Çizelge 5'te verilmiştir.

Çizelge 5. Sektörler İtibariyle Toptan Eşya Fiyat İndeks Sayıları ve Yüzde Değişimleri

Yıllar	Genel İndeks		Tarım Sektörü		Madencilik		İmalat Sanayi		Enerji Sektörü	
	İndeks	%	İndeks	%	İndeks	%	İndeks	%	İndeks	%
1983	165,7	30,5	163,4	31,2	179,9	20,5	166,0	31,2	183,2	25,7
1984	249,1	50,3	257,4	57,5	254,0	41,2	243,2	46,5	321,2	75,3
1985	356,8	43,2	353,6	37,3	416,2	63,9	345,2	41,9	634,6	97,6
1986	462,3	29,5	442,9	25,2	441,4	6,1	457,7	32,6	860,3	35,6
1987	610,4	32,0	574,2	29,6	599,1	35,7	611,3	33,6	1061,4	23,4
1988	1064,4	74,4	866,9	50,9	1018,2	70,1	1086,6	77,8	1488,6	40,2
1989	1790,4	68,2	1572,7	81,4	1875,4	84,1	1789,2	64,7	2470,6	66,0
1990	2741,1	53,1	2666,4	69,5	2773,2	48,1	2682,8	48,8	3979,4	61,1
1991	4260,4	55,4	4045,1	51,7	4389,0	58,3	4190,9	56,2	6318,7	58,8
1992	7051,6	65,5	7086,5	75,2	6952,7	58,4	6753,2	61,1	11608,0	83,7
1993	11546,0	63,7	11910,4	68,1	11124,8	60,0	10854,0	60,7	20828,5	79,4
1994	25212,6	118,4	22768,1	91,2	27032,8	143,0	24971,8	130,1	41044,6	97,1
1995	47528,5	88,8	50248,6	120,7	47738,9	76,6	45788,3	83,4	61753,7	50,5
1996	83602,6	75,8	88226,4	75,5	94966,2	98,9	76988,1	68,1	129454,7	109,6
1997	151657,9	81,4	164886,6	86,9	167306,0	76,2	139068,0	80,6	222420,7	71,8
1998	259777,8	71,2	307961,3	86,8	248647,7	48,6	231788,3	66,7	382043,1	71,6

Kaynak; Anonim, Çeşitli Yıllar, DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, DİE Yayınları, Ankara.

Anonim, 1996, DİE İstatistik Göstergeler (1923-1995), DİE Yayınları, Yayın No: 1883, ISBN, 975-19-1396-9, Ankara.

Not: 1988 yılına kadar 1981=100 TEFİ, 1995 yılına kadar 1987=100 TEFİ, 1998 yılına kadar 1994=100 TEFİ dikkate alınarak yeniden bir oranolamaya tabi tutulmuştur.

Çizelgeden de görüleceği gibi tarım sektörü fiyat indeksleri diğer sektörlerin fiyat indeksine göre bazı yıllar düşük, bazı yıllar ise yüksek oranda gerçekleşmiştir. Tarım indeksi rakamlarının enflasyon hızının yükseldiği yıllarda diğer sektörlerle göre düşük olduğu görülmektedir. Bu durumda tarım kesiminin enflasyon hızını artırıcı bir etkide bulunduğu düşünceleri tartışılmalıdır denilebilir.

Çizim 5'de enerji sektörü fiyat indeks sayılarının incelenen dönem boyunca diğer sektörlerin indeks sayılarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca 1983 yılında 165,7 olarak gerçekleşen genel indeks değeri 1998 yılında 1555,7 kat artarak 259777,8 olarak gerçekleşmiştir.

4.3. Ekonomik Gelişmede Sektör Öncelikleri

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri ekonomilerinin büyük ölçüde tarıma dayalı olduğu ifade edilmektedir. Bu ülkeler tarımsal ve sanayi hammaddelerini gelişmiş ülkelere satarlar ve gelişme için gerekli olan mamul ve ara mallarını satın alırlar.

Böyle bir ekonomik yapıya sahip olan ülkelerin ekonomilerini geliştirme konusunda, tarım ya da sanayi kesimine öncelik vermeleri yıllarca tartışma konusu olmuştur (Manisalı, 1982).

Her iki sektörün de kendine ait bir takım özellikleri mevcuttur. Bunlara kısaca deyinmek, araştırmanın genel eğilimi dikkate alınrsa gerekli olacaktır.

4.3.1. Tarım Sektörünün Özellikleri

a- Tarım sektöründe, üretim faktörlerinden birisi olan toprağın sınırlı olması azalan verim kanununun daha çabuk ortaya çıkmasına neden olur. Yani azalan verim kanununun işlemeye başladığı noktaya daha çabuk ulaşılır.

b- Tarım kesiminde üretim tekniklerini geliştirebilme olanakları sınırlıdır. Teknolojik yenilikler gecikmeli olarak üretime girer ve çok yavaş yayılır.

c- Tarımsal üretim büyük ölçüde iklim koşullarına bağlıdır. Bu nedenle bu sektörde risk ve belirsizlik mevcuttur.

4.3.2. Sanayi Sektörünün Özellikleri

a- Sanayi sektörü, yeni teknolojik gelişmelerin gerçekleştirilmesine ve uygulamasına imkan vermektedir. Üretim faktörleri ve diğer girdiler açısından sınırlılık çok azdır.

b- Sanayi koşullarında belli koşullarda arzı azaltıp artırmak mümkündür.

c- Sanayi sektöründe gelişen teknoloji ile birlikte artan verimler ortaya çıkmaktadır.

Bu durumda birim yatırımın ekonomi içinde sağlayacağı “katma değer” tarım sektörüne oranla çok daha yüksek olacaktır.

d- Sanayi kesimindeki girdi-çıkıtı ilişkileri ekonomi içinde özellikle dikey tamlamalar bakımından ortaya çıkardığı etkiler ile, yatırımların birbirleri üzerinde geliştirici etkiler yapmalarına yol açar.

Görüldüğü gibi tarım ve sanayi sektörleri birbirlerinden önemli ölçüde farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar ekonomilerin gelişme dereceleri ve sahip oldukları kaynaklara göre hangi sektöre ne ölçüde önem verileceği konusunda ışık tutabilecektir. Şimdi öncelik konusunda ortaya atılan görüşleri kısaca ortaya koymaya çalışalım.

4.3.3. Tarım Önceliğinin Dayanakları

a- Tarım sektöründe sermaye-hasıla katsayısı sanayi sektörüne oranla düşüktür. Dolayısıyla birim yatırımın tarım sektörüne oranla daha fazla ürün artışı sağlayacağı söylenebilir. Gelişmekte olan ülkelerin karşılaştıkları en büyük sorun yeterli sermaye kaynaklarına sahip olamamalarıdır. Bu nedenle tarım sektörüne yapacakları küçük yatırımlarla hızlı üretim artışı sağlayabilirler. Buna bağlı olarak da büyüme hızları daha yüksek olabilir.

Ancak bu görüş kısa dönem için geçerlidir. Bilindiği gibi tarımda uzun dönemde azalan verim ortaya çıkmaya başlar. Bununla birlikte gelişme sürecinin başlarında yeterli sermaye kaynaklarına sahip olmayan, tarımsal üretim potansiyeli bulunan ülkeler için öncelik sayılabilir .

b- Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bir diğer sorunu da girişim yeteneğine sahip idari kadronun yetersizliğidir. Tarımsal üretim için bu koşulların derecesi sanayi sektörü kadar yüksek değildir. İki sektör arasındaki bu fark, tarım önceliğini destekleyen iktisatçıların bir dayanak noktasını oluşturmaktadır. Ancak bu görüşün kısa süre için geçerli olsa dahi uzun dönemde geçerli olduğu söylenemez.

c- Tarıma öncelik ya da büyük önem verilmesini savunan görüşün diğer dayanak noktası da hızlı artan kırsal nüfusun, tarım alanında yapılan yatırımlar ve tarıma verilen önem ile yerinde tutulmasıdır.

d- Tarım sektörüne yapılan yatırımların ithal gereksinimi, sanayie oranla çok azdır. Dış ödemeler sorunlarıyla karşı karşıya bulunan kalkınmakta olan ülkeler bu gerçeği dikkate almak zorundadırlar. Bu nedenle tarıma öncelik vermek ödemeler dengesi bakımından yarar sağlayabilir. Ancak ileri sürülen bu görüşün gelişme sürecinin tüm aşamalarında geçerli olduğu söylenemez. Çünkü, gelişmenin belirli bir safhasından sonra,

talebi artırmak eğilimindedir. Bu nedenle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gelişme hedeflerinden birisi de gıda maddeleri üretimini artırmak olmalıdır.

Uzun dönemde sadece tarım ürünleri arzını artırmak amacıyla tarım sektörüne öncelik veren bir stratejinin benimsenmesi ekonominin bütünü açısından bir çok soruna neden olabilir. Bu nedenle sanayi ile birlikte tarım sektörünün geliştirilmesinin daha uygun olacağı söylenebilir.

f- Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin toplam ekonomik faaliyetleri içerisinde en önemli payı tarımsal faaliyetler almaktadır. Bu ülkelerin dışsatımlarının da büyük ölçüde tarıma dayalı olduğu düşünülürse tarıma önem verilmelidir görüşü desteklenmelidir. Buna göre gelişmenin başlarında tarım sektörünün geliştirilmesi dışsatımı artırarak döviz dar boğazını ortadan kaldıracaktır.

g- Gelişmenin başlangıcında tarımda sağlanan sermaye birikiminin sanayi yatırımlarının finansmanında kaynak oluşturacağı ve tarımın sanayi için geniş bir Pazar oluşturarak iç piyasanın darlığını ortadan kaldıracacağı düşünceleri de tarıma önem verilmesi gerekliliğini desteklemiştir (Han, 1978).

4.3.4.Sanayi Önceliğinin Dayanakları

Sanayi önceliğinin dayanakları da şu şekilde açıklanabilir:

a- Piyasa koşullarına göre üretimin artırılıp azaltılması imkanına sahip olması önem taşımaktadır. Tarım sektörünün arz esnekliği düşük, sanayi sektörünün arz esnekliği ise yüksektir. Diğer taraftan toprağın sınırlı olması da tarımda ürün arzını belirli kılar.

b- Tarımsal üretimin belirli koşullara bağlı olması üretim tekniklerinin kullanımını sınırlamaktadır. Dolayısıyla sanayide teknik ilerlemelerin uygulanması daha fazladır.

c- Sanayi sektöründe ilerleyen teknikle birlikte artan verimler meydana gelir. Bu durumda birim yatırımın ekonomide sağlayacağı "katma değer" tarım kesimine oranla daha yüksek olacaktır.

d- Sanayi sektöründeki girdi-çıkıtı ilişkileri ekonomide özellikle dikey bütünleşmeler bakımından ortaya çıkardığı etkilerle yatırımların birbirleri üzerinde geliştirici etkiler yaratmalarına yol açar. Bu tür bütünleşmeler tarımsal yapıda çok az görülür.

e- Sanayi sektörü girişimci yaratmak, yönetim ve teknik bilgi düzeyini

yükseltmek, toplumda ve ekonomik alanda “değer sistemi”ni belirlemek, ekonomik kurumların gelişmesine ortam hazırlamak gibi üstünlüklere sahiptir. Tüm bu gelişmeler ekonomiye dinamik bir yapı kazandırabilmektedir.

Yapılan çalışmalarda tarım ve sanayi sektörü ile ilgili öncelik tartışmaları ve dayanakları verilmiştir.

Tarım sektörüne mi, yoksa sanayi sektörüne mi öncelik verilmesi konusu, Türkiye’de çok tartışılmış bir konudur. Oysa tarımsal yapı, sanayileşme sürecinin koşulları ve gelişimi içinde değerlendirildiğinde, “öncelik” değimi tüm anlamını yitirecektir. Sanayileşmenin yapısal değişiminin organik bir bütünlüğü vardır ve tarımsal yapıdaki gelişme de bu bütünden bağımsız değerlendirilmemelidir (Han,1978).

4.4.Tarımın Ekonomik Gelişmeye Katkısı ve Türkiye’deki Durumu

Gelişmekte olan ülkelerde ekonominin genelde tarıma dayalı olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu ülkelerde, tarım sektörüne büyük görevler düşmektedir. Tarım sektöründen yerine getirilmesi beklenen görevler ve katkılar; özellikle ekonomik gelişme sürecinin başlangıç aşmasında önem kazanır. Gelişme sürecinin ileri aşamalarında tarım, ekonomide etkin sektör olmaktan çıkar ve görelî önemi azalır. Böylece ekonomi gücünü, tarım dışı, özellikle de sanayi sektöründen almaya başlayacaktır. Ancak bu durum, tarımın ihmal edilmesi anlamını taşımamalıdır. Başarılı bir kalkınmayı sağlamak için tarım ve sanayi sektörlerinin alacakları görevler arasında bir paralellik sağlanması gerekliliği düşünölmelidir. Aksi takdirde, tek başına bir sektör hiç bir anlam ifade etmez.

Gelişme sürecinde tarımsal üretim mutlak olarak artmaktadır. Bununla beraber tarımsal işgücü azalmaktadır. Sonuçta ise tarımsal faaliyetler, toplam ekonomik faaliyetlerin görelî olarak küçölen bölümü haline gelmektedir. Bu durumun hemen her

Tarım sektörünün ekonomik gelişmeye katkı sağlayabilmesi her şeyden önce bir tarımsal fazlanın elde edilmesine ve bu fazlanın da pazara sürülmesine bağlıdır denilebilir. Gelişme ile birlikte pazarlanan miktarda artırılması gerekir. Pazara arz edilen miktarlarda her hangi bir artış olmadan, sanayi sektöründeki üretim ve istihdamda hissedilir bir artış beklenemeyecektir. Tarım sektöründe tarımsal fazlanın elde edilmesi verimin artırılması ile sağlanabilir. Verimin artırılması ise önemli ölçüde girdi kullanımına bağlıdır denilebilir.

Ekonomik gelişme ile birlikte tarım sektöründe kullanılan girdiler (kimyasal gübre, ilaç, tarım makineleri vb.) hem miktar olarak artar, hem de çeşitlenir. Böylece tarımsal gelirin önemli bir kısmı da bu girdilere ayrılır. Girdi kullanımının artmasıyla üretim yöntemlerinde de büyük değişimler meydana gelebileceği söylenebilir.

Nitekim Türkiye’de birim alandan elde edilen ürün miktarlarında ve toplam tarımsal üretim değerinde artışlar sağlanması aşağıdaki nedenlere bağlanabilir. Bunlar; modern tarım tekniği uygulamalarının giderek yoğunluk kazanmaya başlaması, rasyonel üretim yöntemlerinin uygulanmaya başlanması, piyasaların örgütlenmeye başlaması olarak sıralanabilir.

Türkiye’de tarım sektörünün ekonomi içerisindeki göreceli payının azaldığı söylenebilirse de, iki önemli olgu göz ardı edilmemelidir. Birincisi, gerekli olan döviz girdisinin sağlanabilir olması, ikincisi ise talepteki büyümeye paralel olarak besin maddesi ihtiyacını karşılayabilir nitelikte olmasıdır. Bu nedenle; tarımsal gelişme ile ülke kalkınması arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğu söylenebilir (Olan, Duymaz,1987).

4.5. Tarım Kesiminde Enflasyon

4.5.1. Tarım Kesiminde Fiyatların Önemi

Kaynakların sınırlılığı, her ekonomi için var olan genel ve sürekli bir sonuçtur. Bu

noktasıdır ve bir taraftan talep-miktar, diğer taraftan da üretim-fiyat arasındaki bağılıkları araştırır (Marchal,1965).

Para olayları incelendiğinde, ilk toplumlardaki kapalı ekonomilerde; malın malla değişiminin yarattığı bir çok sorun görülür. Arz ve talep edilen mal ve hizmetlerin birbirine uymaması sonucu doğan trampanın güçlüklerini ortadan kaldırmak için bir değişim aracı olan “para kullanma zorunluluğu” ortaya çıkmıştır. Para yoluyla yapılan değişimler ekonomik mal ve hizmetlerin değişim değerinin bir ifadesi olarak “fiyat”ı doğurmuştur (Türkbal,1973).

Üretici ürettiği ürünleri belli bir arz fiyatı karşılığında pazardaki tüketiciye sunmakta, tüketici de belli bir talep fiyatıyla bu ürünleri satın almak istemektedir. Bu şekilde bir pazar fiyatı oluşmaktadır. Bu nedenle zaman zaman devletlerin, değişen boyutlarda olmak üzere fiyatlara müdahale ettiği görülmektedir. Bu yönüyle fiyatlar, gerek kamu yöneticileri, gerekse politikacılar yönünden özel bir önem taşımaktadır.

Toplumun tüm kesimlerini yakından ilgilendiren fiyatların tarım kesimini de ilgilendirdiği yadsınamaz.

Tarım ürünlerindeki fiyat oluşumu farklı bir yapı arz eder. Tarım, büyük dalgalanmalar gösteren bir ekonomik faaliyet alanıdır. Mısır, buğday, sığır vb. rekabet koşullarının hakim olduğu piyasalarda satılır. Bu piyasalarda fiyatlar her yıl, her ay, her saat değişebilir. Şayet şiddetli dalgalanmalar gösteren ekonomi bir tahterevalli gibi gösterilirse, köylü de bunun bir ucunda oturmaktadır (Samuelson,1965).

Tarımsal ürünlerde fiyat oluşumu sanayi ürün piyasasından farklı seyreder. Örneğin; sanayide marjinal maliyetlerle marjinal gelir eşitliğinde belirlenen fiyatlar ve üretim düzeyi, tarım sektöründe geçerli olmamakta, hatta geçimlik üretim olgusunda bu sapmanın daha da fazlaşmakta olduğu ifade edilmektedir (Çivi,1977).

Tarımsal ürün pazarlarında, monopol piyasadan, serbest piyasaya kadar çeşitli piyasa tipleri mevcuttur. Buna karşın tam rekabette en yakın pazarın tarımsal ürünler için gerekli olduğu ifade edilmektedir. Tarımsal ürünlerde fiyat oluşumu piyasada genellikle çiftçilerin etkisi dışında gerçekleşmektedir. Diğer bir ifadeyle, tarımsal ürün fiyatlarının oluşumunda, çiftçilerin, buna bağlı olarak da üretim maliyetlerinin etkisi oldukça kısıtlıdır. Çiftçi oluşan fiyatları bir veri olarak kabul etmek durumundadır(TZOB,1992). Çünkü bir

yıla ilişkin tarımsal ürün fiyatlarını o yılın maliyetleri değil, toplam arzı belirler. Bununla beraber, kısa dönemde tarım ürünlerinin arzı hemen hiç değiştirilemez.

Diğer taraftan, tarım ürünlerinin talep edilen miktarı gelir arttıkça çok daha az artmaktadır. Dolayısıyla da fiyat değişimleri karşısında talep çok az esnektir **(Samuelson,1965)**.

Çiftçi tarımsal ürün fiyatlarında olduğu gibi tarımsal girdi fiyatlarını da bir veri olarak kabul etmek zorundadır. Bu durumda dikkate alındığında; çiftçiyi ilgilendiren, çiftçinin gelir düzeyini belirleyen fiyat oluşumlarının çiftçi aleyhine bir gelişim içinde olduğu görülmektedir. kendisiyle ilgili fiyatların oluşuma etki edemeyen çiftçi işletmesinin finansman yapısını düzenlemek için öncelikle harcamalarını kısıtlama yoluna gitmektedir. Yani fiyatları sürekli artan tarımsal girdileri daha az kullanmayı tercih etmektedir. Bu durumda bir verim artışı, buna bağlı olarak toplam üretim artışını yeterince gerçekleştirememektedir. Çiftçi gelirinde yeterli bir gelir artışı olmamaktadır. Bu olumsuz gelişmenin etkilerinin, tarım işletmesinde, tarım sektöründe, tarıma dayalı sanayide ve genel ekonomide kaçınılmaz olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir **(TZOB,1994)**.

5. İç Ticaret Hadlerindeki Gelişim

Enflasyonun tarım kesimine etkisinin açıklanmasında üstünde durulması gereken bir konu da İç ticaret hadleri kavramıdır.

İç ticaret hadleri kavramı belirli bir sosyal sınıfın özellikle köylü sınıfının satın alma gücünde ve ekonomik refahındaki değişimleri izlemek amacıyla kullanılmaktadır. Belirli bir yıla göre, köylünün yetiştirerek piyasaya arz ettiği ürünlerin fiyatları, bu sınıfın kendi tüketim ihtiyaçları için veya ürettiği ürünleri yeniden üretmek için satın aldığı maddelerin fiyatlarıyla karşılaştırmakta ve örneğin köylünün sattığı malların fiyatlarında bir düşme görülmüş ise, bundan köylü sınıfının bir gelir ve refah kaybına uğradığı anlamı çıkartılmaktadır **(Seyidoğlu,1975)**.

İç ticaret hadleri kavramı için kısa bir tanım yapılacak olursa; çiftçinin eline geçen fiyat indeksinin çiftçinin ödediği fiyat indeksine oranı olarak tanımlanabilir.

Aşağıdaki çizelgede, toptan eşya fiyat indeksine göre hazırlanan iç ticaret hadlerinde, tarım indeksinin imalat sanayi indeksine oranından çıkan sonuç, 100'den küçük

ise; iç ticaret hadleri tarımın aleyhine, 100'den büyük ise; iç ticaret hadleri tarımın lehine olmaktadır.

Çizelge 6. TEFİ'ye göre İç Ticaret Hadleri

TOPTAN EŞYA FİYAT İNDEKSLERİ			
YILLAR	(1) TARIM	(2) İMALAT SANAYİ	1/2
1983	163,4	166,0	98,4
1984	257,4	243,2	105,8
1985	353,6	345,2	102,4
1986	442,9	457,7	96,7
1987	574,2	611,3	93,9
1988	866,9	1103,6	78,5
1989	1572,7	1814,9	86,6
1990	2666,4	2682,8	99,3
1991	4045,1	4190,9	96,5
1992	7086,8	6753,2	104,9
1993	11910,4	10854,0	109,7
1994	22768,1	24971,8	91,2
1995	50248,6	45788,3	109,7
1996	88226,4	76988,1	114,6
1997	164886,6	139068,0	118,6
1998	307961,3	231788,3	132,9

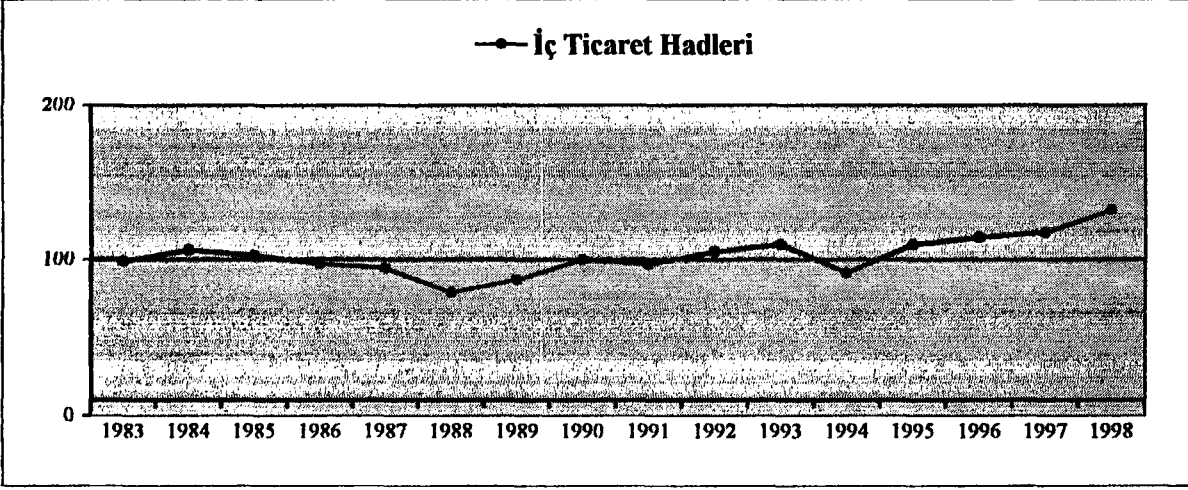
Kaynak: Çizelge 5'e göre düzenlenmiştir.

İncelenen yıllar içerisinde iç ticaret hadleri bir kısım yıllar tarımın aleyhine, bir kısım yıllarda da tarımın lehine gelişme göstermiştir.

Çizim 3'teki iniş çıkışlarda özellikle 1986-1991 yılları arasında ticaret hadleri tarımın aleyhine gerçekleşmiştir. Burada dikkat çekilmesi gereken bir husus ta, o yıllarda enflasyonun %30 ile %60 oranında değişim göstermesidir. Ticaret hadlerinin tarımın aleyhine olduğu yıllardan birisi de 1994 yılıdır. Bilindiği gibi o yıl enflasyon oranları Türkiye ekonomisindeki en yüksek enflasyon hızına sahiptir. Ayrıca ticaret hadlerinin tarımın lehine olduğu yıllarda, tarımdan sanayiye kaynak aktarımı olduğu bilinmektedir.

1994 yılından sonraki dönemlerde, kısmen üretim artışının nüfus artışından az olması GSH içinde tarımın payının artması, bir miktar ithalat korumacılığı ve dış ticaret hadlerinin tarımın lehine bir gelişme göstermesi, özellikle siyasi iktidarların tarımsal ürünlere yüksek taban fiyat politikası uygulamaları ve bunun yanında serbest piyasa fiyatlarının da yüksek olması Son yıllarda iç ticaret hadlerinin tarımın lehine gelişme göstermesinde etkili olmuştur (Kazgan,1999).

Çizim 3. TEFİ'ye Göre İç Ticaret Hadleri

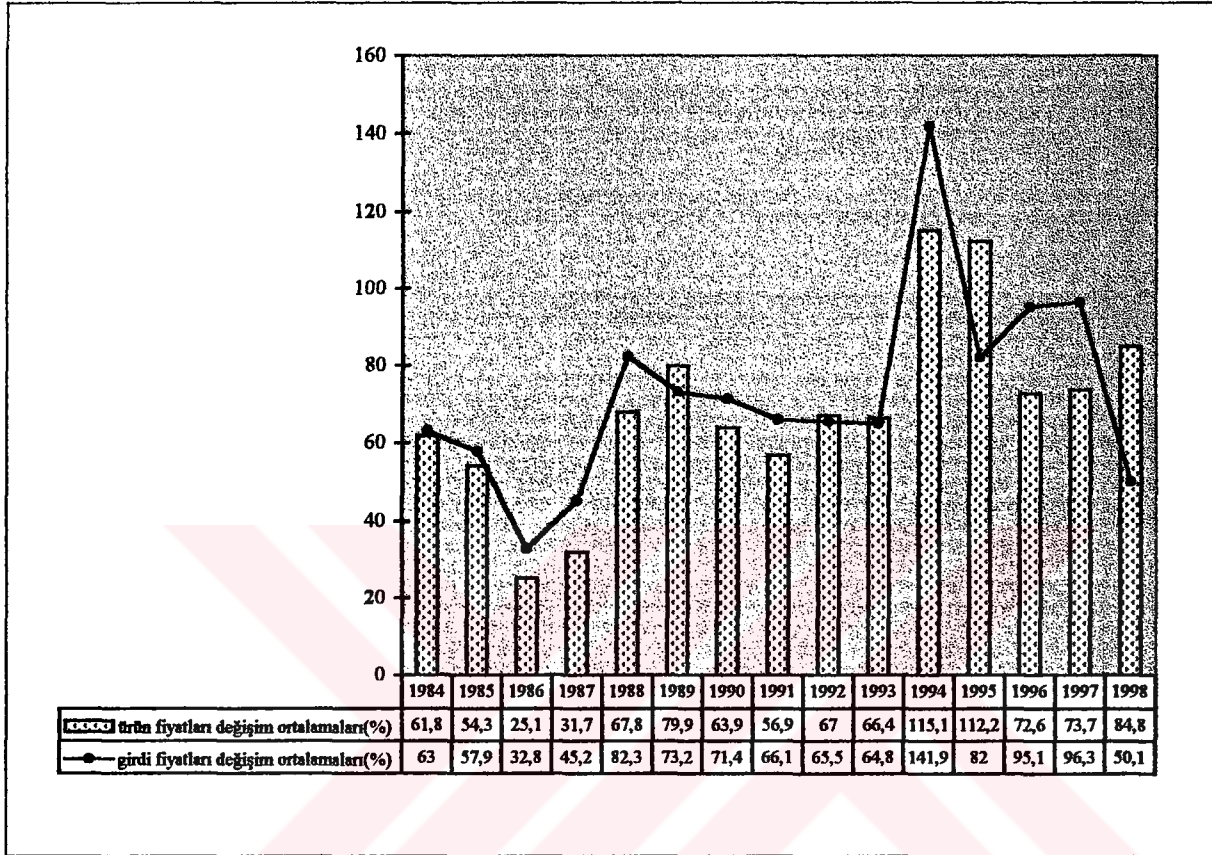

Not: Çizelge 6'ya göre düzenlenmiştir.

Tarımsal ürün fiyatlarıyla tarımsal üretimi karşılaştırmak amacıyla kullanılan girdi fiyatlarındaki değişimler, çiftçinin gelir düzeyini belirleyen en önemli faktördür. Girdi fiyatları, yükselme eğiliminde olduğu durumlarda; çiftçinin satın alma gücünde bir azalma olmaktadır. Bu durum karşısında çiftçinin, çeşitli harcamalarını azaltarak asgari koşullarda geçimini sağlamaya çalışacağı kabul edilir (TZOB, 1992).

Çizim 4'te araştırma kapsamına giren ürün fiyatları ile girdi fiyatlarının incelenen yıllardaki değişim yüzdelerinin bir karşılaştırması yapılmıştır. Buna göre, 1989,92,93,95 ve 98 yılları hariç diğer yıllar, tarım ürünleri fiyatları ortalama yüzde değeri, girdi fiyatları ortalama yüzde değerinin üzerinde olmuştur. Bu yıllar dışında kalan yıllar da üreticinin, satın alma gücünde bir azalma meydana gelmiştir denilebilir.

Çizim 4. Seçilmiş Tarım Ürünleri Fiyatları ve Girdi Fiyatlarının İncelenen Yıllardaki Değişim Ortalamaları (%)

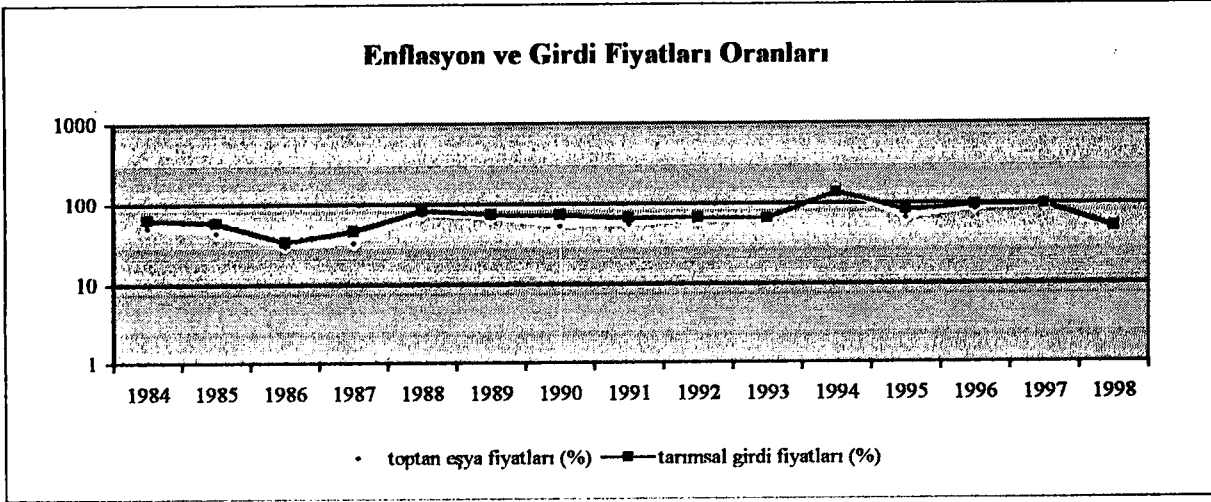
Not: Ek Çizelge 10'a göre düzenlenmiştir

Araştırmada, dikkati çeken bir husus ise incelenen dönem boyunca girdi fiyatları ortalama yüzde değerlerinin toptan eşya fiyatları ile aynı trendde olduğudur.

Çizim 5'de toptan eşya fiyat değişim oranları ile girdi fiyatlarındaki değişim oranları verilmiştir.

Buna göre girdi fiyatları enflasyon hızı ile doğru orantılı olmuştur. Buradan çıkarılacak sonuç, enflasyonun girdi fiyatları üzerindeki etkisinin doğrudan tarım kesimine yansıdığı ve çiftçinin alım gücünün enflasyon hızına göre sürekli değiştiği gerçeğini yansıtmaktadır denilebilir.

Çizim. 5. Enflasyon Oranları ve Seçilmiş Girdi Fiyatları Oranları Karşılaştırması (%)

Not: Çizelge 3 ve Ek Çizelge 10'a göre düzenlenmiştir

6.ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmada, seçilmiş ürün grupları içinde amaçlı olarak örneklenen ürünleri üreten çiftçilerin, enflasyon baskısıyla gelirlerindeki aşınmayı açıklamak amacıyla, aşağıdaki ölçütler verilmiştir.

- Çiftçinin eline geçen cari fiyat ile reel fiyatların karşılaştırılması,
- Ürün – Girdi fiyatı ilişkilerinin karşılaştırılması,
- Paritelerin ortaya konulması.

Sözü edilen bu ölçütlerden her biri, seçilen ürün bazında ayrı ayrı değerlendirilerek bulgular tartışılmıştır.

6.1.BUĞDAY

6.1.1. Buğdayda Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırılması

İlk olarak araştırmada seçilen bitkisel ürünler içinde tahıl grubundan olan buğday ele alınmıştır. Söz konusu ürüne ilişkin fiyatların enflasyon karşısındaki görünümünü 6 nolu çizimde verilmiştir.

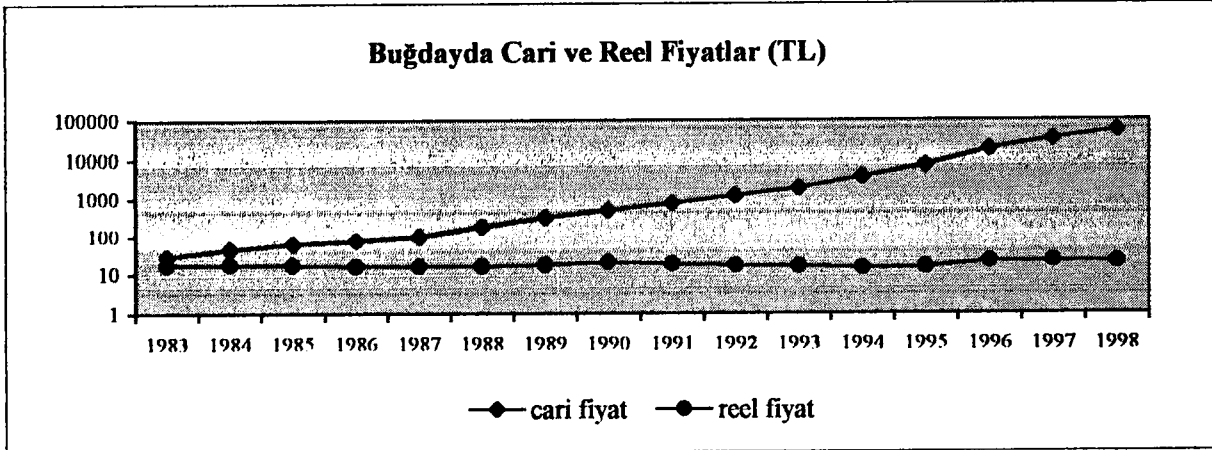
Buğdayda cari ve reel fiyat karşılaştırıldığında; cari buğday fiyatları sürekli artış yönünde olduğu halde, reel fiyatların önemli iniş ve çıkışlar gösterdiği söylenemez.

Araştırma döneminde buğday cari fiyatları 1827,5 kat artış göstermiş, reel olarak ise ancak 1,16 kat arttığı belirlenmiştir. 1983-1998 dönemi boyunca bu fiyat makasının gittikçe daha da açıldığı görülmektedir.

Daha önceki kısımlarda değinildiği gibi, 1987 yılından itibaren enflasyon devamlı artış trendindedir. 1987 yılı Kasım ayında yapılan seçimler öncesinde, aşırı ücret zammı ve tarımsal ürünlere yüksek taban fiyat politikası gibi seçim ekonomisi uygulamaları nedeniyle, enflasyon oranının beklenenden yüksek çıktığı söylenebilir. Buna göre, buğday cari fiyatları enflasyon karşısında sürekli artıyor gibi görünse de fiyatların reel olarak hemen hiç değişim göstermediği anlaşılmaktadır.

Çizim 6. Buğdayda Cari ve Reel Fiyatlar

Not: Ek Çizelge 1'e göre düzenlenmiştir.

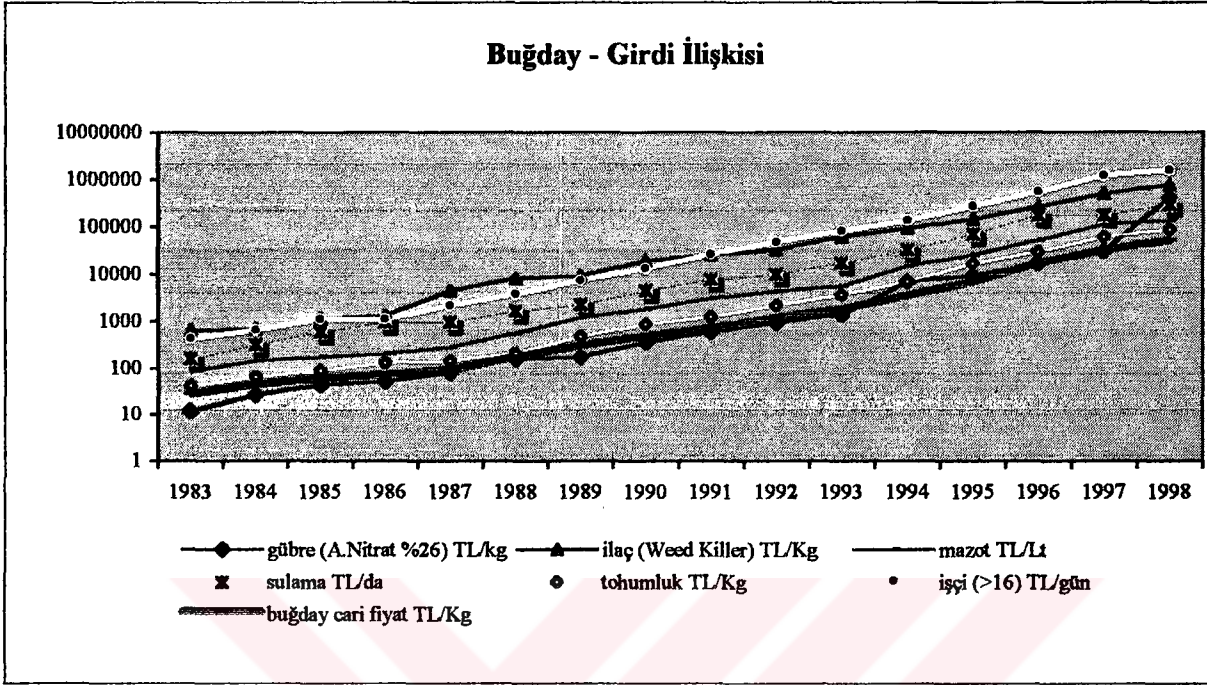
6.1.2. Çiftçinin Eline Geçen Buğday Fiyatı ile Buğday Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması

Buğday üretiminde çok sayıda girdi kullanıldığı bilinmektedir. Söz konusu bu girdilerden önemli görülenlerinin fiyatları, buğday fiyatı ile karşılaştırılmıştır.

Çizim 7'de görüleceği gibi, buğday üretiminde kullanılan tüm girdi fiyatları ele alınan dönem boyunca buğday fiyatlarının üzerinde gerçekleşmiştir.

Bu durumda çiftçinin geliri girdi fiyatları karşısında daha az artmıştır. Böylece kullanması gereken girdilerin bir kısmını azaltma yoluna ya da hiç kullanmama yoluna gideceği söylenebilir. Bu da düşük verim ve kalite ile sonuçlanacaktır. Tarım ürünlerine uygulanan taban fiyat politikasının makroekonomik düzeyde, enflasyon üzerindeki etkisinin olumsuz olacağı varsayımından hareket edildiğinde, buğday üreticisi uzun dönemde enflasyondan zarar görecektir.

Çizim.7.Buğday – Girdi İlişkisi

Not: Ek Çizelge 2'ye göre düzenlenmiştir.

6.1.3. Buğday Ürünü ile İlgili Girdilerin Paritelerinin Ortaya Konması

Çiftçinin satın alma gücündeki gelişmeleri bir başka yönden değerlendirmek için araştırma kapsamına giren tarım ürünleri ile girdi fiyatlarının karşılaştırması yapılmıştır. Bu yolla bir kilogram tarım ürünü karşılığında satın alınabilecek girdi miktarını ya da gereken girdiyi alabilmek için ne kadar ürüne ihtiyaç olduğu basitçe ortaya konulabilir. Başka bir ifadeyle, söz konusu karşılaştırmamızın bir sonucu olarak üreticinin incelenen yıllar itibariyle enflasyondan ne ölçüde etkilenmiş olduğu görülebilir.

Enflasyonun buğday üreticisi üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla; buğday üretiminde kullanılan ve yıllara göre değişim gösteren, seçilmiş girdi fiyatları ile buğday fiyatı arasında, bir parite oluşturulmuştur. Böylece, buğday üreticisinin, refah gücünün en çok hangi girdilerden etkilendiği ortaya konulmuştur.

6.1.3.1. Buğday – Gübre Paritesi

Türkiye'de 1990'lı yıllardan sonra gübre tüketiminde şiddetli dalgalanmalar yaşanmıştır. Gübre tüketimi 1993 yılında yaklaşık 5,5 milyon ton iken 1995 yılında 4,4 milyon ton ve 1996-1997 yılında 4,6 milyon ton, 1998 yılında da 5,4 milyona çıkmıştır.

Türkiye’de birim hektar başına gübre kullanımı 83 kg kadardır. Bu rakam dünya ortalaması 95 kg’ın altındadır.

Türkiye’de gübre talebini karşılamak, gıda güvenliğini sağlamak veya beslenme bağımsızlığını sürdürebilmek için önemli görülmektedir (Dağ,1993). Üretimde verimliliği artıran modern girdilerin önemlilerinden sayılan gübre, kullanım miktarını belirleyen en önemli etkenin gübre fiyatı olduğu bir çok araştırmada ileri sürülmektedir.

Türkiye’de gübre fabrikaları hammadde, yedek parça ve enerji girdileri bakımından dışa bağımlıdır. Bu açıdan gübre fiyatları dolar bazında belirlenir. Dolayısıyla, gübre fiyatlarındaki sürekli artışlar çiftçinin alım gücünde azalmalara neden olacağı söylenebilir. Her ne kadar gübre konusunda sübvansiyon uygulamaları yapılırsa da sık sık artan gübre fiyatları karşısında bu uygulamalar yetersiz kalmaktadır.

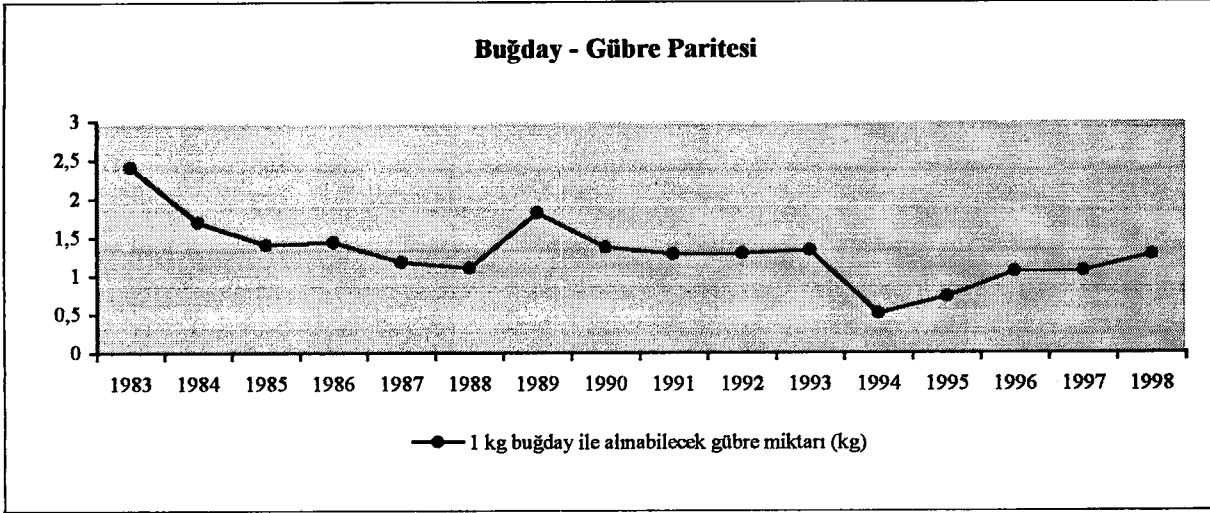
Türkiye’de tarım arazisi olarak kullanılan topraklar, genelde Azot (N), Fosfor (P), gibi bitki besin maddelerince fakir olup, Kalsiyum (Ca), Potasyum (K), Mağnezyum (Mg) bakımından ise sorun görülmemektedir. Bu nedenle tarım arazilerinin sürekli olarak azot ve fosforlu gübre isteği bulunmaktadır (TZOB, 1999).

Araştırma kapsamındaki ürünlerden buğdayda, azotlu bir gübre olan Amonyum Nitrat, sık sık kullanılmaktadır. Bu gübrenin fiyatları ile buğday cari fiyatlarının karşılaştırması çizim 8’de verilmiştir.

Ulaşılan sonuçlardan yola çıkıldığında, 1 kg’lık buğday ile alınabilecek gübre miktarına ilişkin değerler görülebilir. 1983 yılında 1 kg buğday ile 2,4 kg gübre alabilen üretici 1998 yılında 1,2 kg gübre alabilecek duruma düştüğü söylenebilir.

Üreticinin alım gücünün en fazla düştüğü yıl 1994 dönemidir. Bu yılda enflasyon oranı, Türkiye’de görülmüş olan en yüksek orana (%149,6) sahiptir. Buna göre buğday üreticisi enflasyon baskısıyla dönem başına göre, dönem sonunda iki kat gelir kaybına uğramıştır.

Çizim.8. Buğday – Gübre Paritesi

Not: Ek Çizelge 2'ye göre düzenlenmiştir.

6.1.3.2. Buğday – İlaç Paritesi

Hastalık , zararlı ve yabancı otların oluşturduğu bu ürün kaybını önlemek amacıyla değişik canlı gruplarına karşı değişik mücadele yöntem ve teknikleri geliştirilmiştir.

Kimyasal mücadelenin yaygınlaşması ve tarım ilacı kullanımının üretici tarafından benimsenmesi, hastalık, zararlı ve yabancı otların zararlarını eskiye oranla azaltmıştır. Sonuçta kalitenin verimde de zaman içinde artışların ortaya çıkması sağlanmıştır (Delen, 1993).

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın kayıtlarına göre Türkiye'de, 1993 yılında 32 000 ton tarımsal ilaç tüketimi varken bu miktar, 1994 yılı ekonomik kriz nedeniyle 28 000 ton'a düşmüştür. Sonraki yıllar yine Türkiye'nin ekonomik durumuna bağlı olarak 1996 yılında 36 000 ton, 1998 yılında da 33 000 ton tüketim gerçekleşmiştir. 1993 yılında 5 800 ton olan tarımsal ilaç ithalatı 1998 yılında 7 900 ton olmuştur.

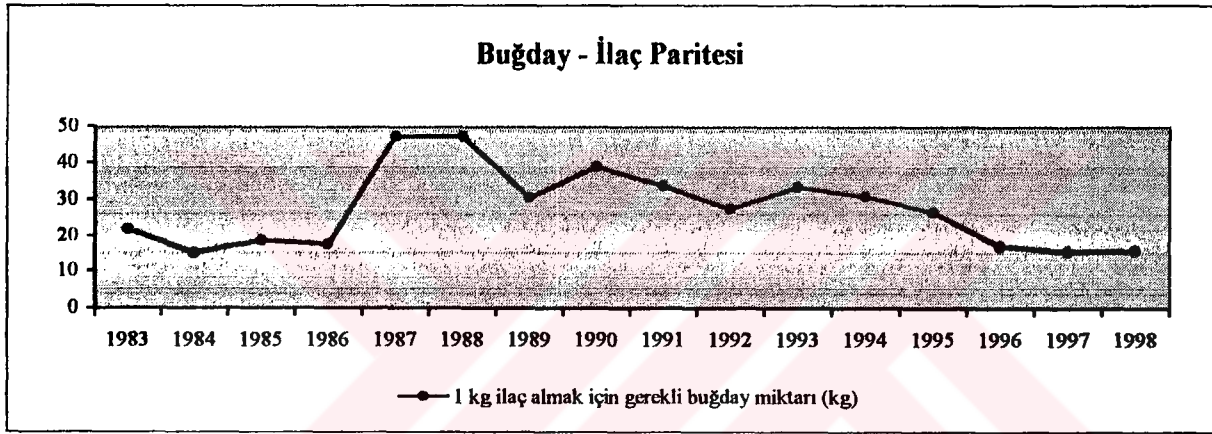
Araştırmada dikkate alınan ilaçlardan Weed Killer; yabancı ot mücadelesi için, Lebaycid ve Antracol zararlı böcek mücadelesi için seçilmiştir. Kükürt ise sebze ve meyveler için kullanılan bir ilaç çeşididir.

Çizim 9'da buğday - ilaç paritesi verilmiştir. Bu paritede buğdayda yabancı ot ile mücadele etmek isteyen üretici Weed Killer isimli ilacı kullanmak durumunda kalırsa, bu ilaçtan 1 kg almak için ne kadar buğday satması gerektiği görülebilir.

İncelenen yıllarda buğday üreticisinin, ilaç girdisi karşısında, satması gereken buğday miktarı değişim göstermektedir.

Türkiye’de tarımsal mücadele ilaç sanayi büyük ölçüde dışa bağımlı olduğundan ilaç fiyatları da döviz kurundaki artan dalgalanmalara bağlı olarak sürekli bir artış içindedir. 1983 yılında 1 kg ilaç almak için 21,9 kg buğdaya ihtiyaç varken, 1988 yılında bu miktar 47,1 kg’a çıkmıştır. Görüldüğü gibi 1987-1988 yıllarında artan ilaç fiyatları üretim maliyetlerinin yükselmesine neden olmuştur.

Çizim.9. Buğday – İlaç Paritesi

Not: Ek Çizelge 2’ye göre düzenlenmiştir.

6.1.3.3. Buğday – Tohumluk Paritesi

Bitkisel üretimde verim artışının sağlanabilmesi için iyi bir toprak hazırlığı, gübreleme, tekniğine uygun ekim, sulama ve mücadele gibi faaliyetler yanında yüksek verimli kaliteli tohumluk kullanımı büyük önem taşımaktadır.

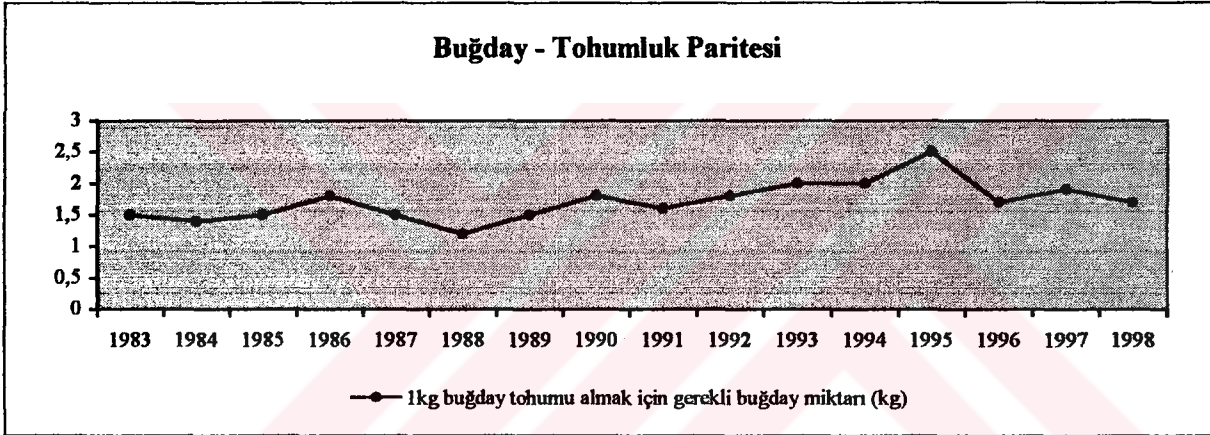
Verim artışı yaratmadan ekiliş alanlarını artırarak üretimi artırmanın ekonomik olmayacağı tartışılmazdır. Bu nedenle üretimi artırmanın en önemli etkin yolu, tüm girdilerin en iyi şekilde kombine edilerek çiftçiye sunulmasıdır. Bu kombinasyondaki en önemli unsurdan birisi de, kaliteli tohumluk kullanımıdır. Bilindiği gibi, tohumluğun verim ve üretim artışındaki payı ortalama %25 civarında olup bu oran bazı durumlarda %40'lara çıkmaktadır.

Türkiye’de, üreticiler tohumluk ihtiyaçlarını özellikle hububat tohumluklarında kendi ürettikleri üründen bir kısmını tohumluk ayırarak karşılamaktadırlar. Oysa, sürekli

aynı tohumu kullanmak verimi ve kaliteyi düşürmektedir (TZOB,1999). Kaliteli tohum kullanımının büyük ölçüde tohumluk fiyatına bağlı olduğunu kanıtlayan bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

Dolayısıyla araştırmada, 1983 yılında 1 kg buğday tohumu almak için 1,5 kg buğday satmak gerekirken, bu rakam 1998 yılında 1,7'ye çıkmıştır. Sonuç olarak, çizim 10'da verilen buğday-tohum paritesi dikkate alındığında buğday üreticisi tohumluk alımında enflasyondan fazla miktarda etkilenmemiştir denilebilir.

Çizim.10. Buğday – Tohumluk Paritesi

Not: Ek Çizelge 2'ye göre düzenlenmiştir.

6.1.3.4. Buğday – Traktör Paritesi

Türkiye'de tarımsal işletmelerin yarısından fazlasını küçük işletmeler oluşturmaktadır. Küçük işletmelerin üretimlerini genellikle iç tüketime yönelik yapmaları ve sermaye birikiminde güçlük çekmeleri nedeniyle, bu işletmelerin mekanizasyon uygulaması da kısıtlı olmaktadır. Bununla birlikte küçük işletmelerin yeterli işletme büyüklüğüne sahip olmamaları, işletmelerin dağınık ve parçalı olması, tarımsal mekanizasyondan beklenen faydanın elde edilmesini engellemekte, dolayısıyla da tarım alet ve makinelerinin ekonomik kullanımı sağlanamamaktadır. Mekanizasyon tarımsal üretimin en pahalı girdisi olması nedeniyle, bu girdinin en ekonomik kullanımı ancak yöresel koşullara uygun planlama modelleri ile mümkün olabileceği aktarılmaktadır (Kadayıfçılar,1993).

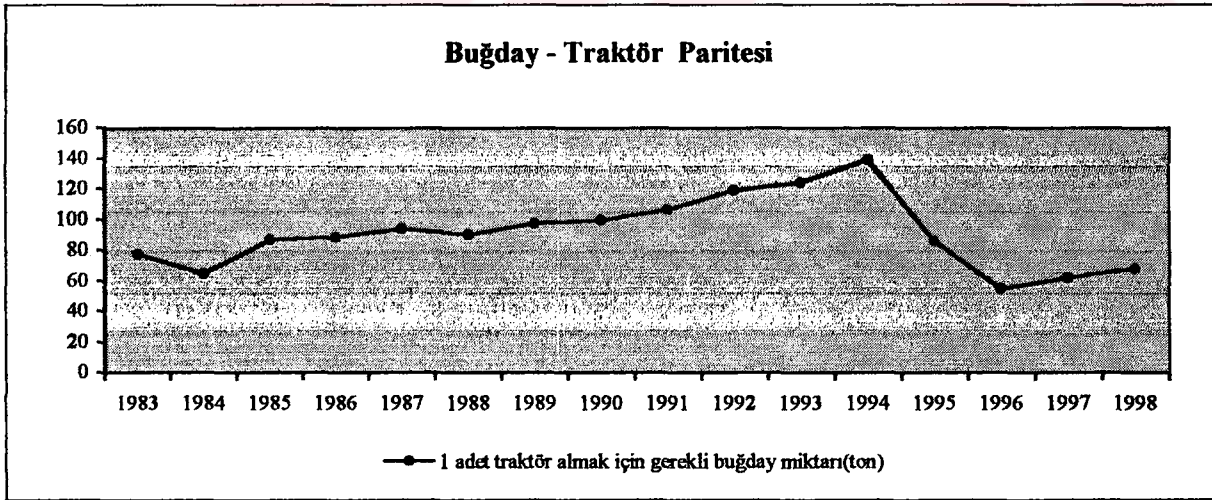
Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planına göre; tarım alet ve makineleri imalat sanayi üretiminin büyük çoğunluğunu traktör oluşturmaktadır. 1999 yılında 58 111 adet traktör üretilmiştir. 1998 yılında 6 089 adet traktör ihraç edilmiştir.

Türkiye’de traktör üretiminin en büyük sorunu, üretim miktarlarındaki büyük çaplı değişimler, izlenen taban fiyat ve destekleme politikaları gibi faktörlerdir. Bu faktörler, yıldan yıla büyük dalgalanmalar gösteren çiftçi geliri paralelinde, traktör talebinin de değişmesine neden olmaktadır.

İncelenen yıllar itibariyle 1 adet traktör almak için gerekli buğday miktarı çizim 11’de verilmiştir. Buna göre, 1983 yılında 77,5 ton buğday satarak bir traktör alabilen üreticinin, 1998 yılında 68,4 ton buğday satması yeterli olmuştur. Araştırmada 1994 yılına kadar olan değerler yüksek, daha sonraki yıllarda düşük olması traktör fiyatlarının genellikle istikrarlı olmamasından kaynaklandığı söylenebilir.

1994 yılı dikkate alındığında, paritenin en yüksek değer taşıdığı görülmektedir. Bu dönem de bir traktör için, üretilip satılması gereken buğday miktarı en üst değere ulaşmıştır. Sonuçta 1994 yılındaki enflasyon oranının, traktör talebinde bulunan üreticiyi fazlaca etkilediği açıktır.

Çizim.11. Buğday – Traktör Paritesi

Not: Ek Çizelge 2’ye göre düzenlenmiştir.

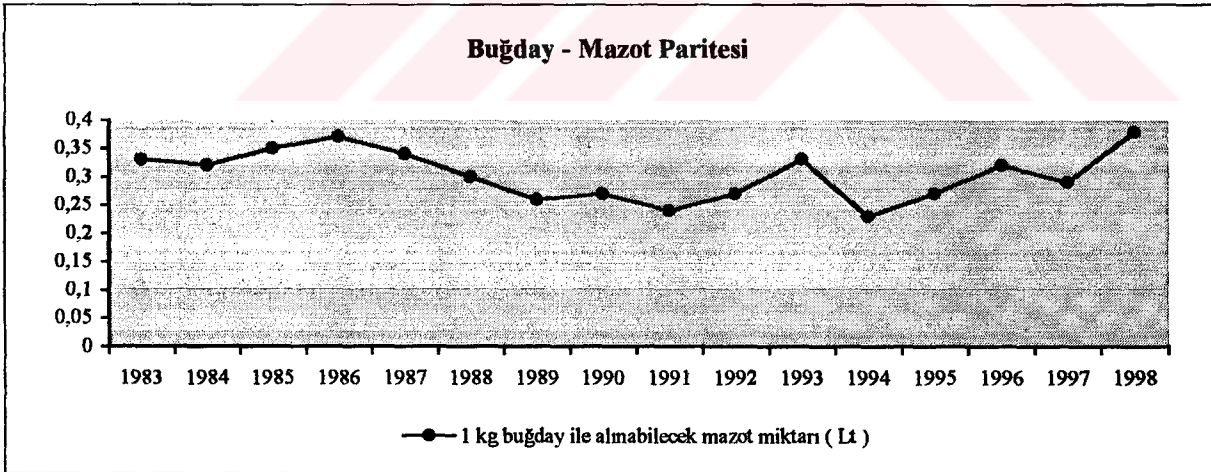
6.1.3.5. Buğday – Mazot Paritesi

Birincil enerji kaynakları içinde önemli bir yer tutan petrolün, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de geniş bir kullanım alanı bulunmaktadır. Bu nedenle, ham petrol üretiminin iç tüketimi karşılayamaması nedeniyle, ihtiyacın büyük bir kısmı ithalat yolu ile karşılanmaktadır.

Tarımda mekanizasyonun gelişmesiyle birlikte akaryakıtta olan talep önemli ölçüde artmış ve zamanla akaryakıt bir girdi olarak, önemli sayılacak maliyet unsuru durumuna gelmiştir (TZOB,1994). Çizim 12’de incelenen dönemde buğday ve mazot fiyatları karşılaştırılmıştır

1983 yılında 0,33 lt mazot alabilen buğday üreticisi 1998 yılında 0,05 lt’lik bir artışla 0,38 lt mazot alabilecek duruma gelmiştir. Görüldüğü gibi enflasyon oranının yüksek olduğu dönemlerde (1987-1994), buğday üreticisinin, akaryakıt alım gücü düşmüştür. Dolayısıyla üretici kullanmak durumunda olduğu akaryakıtı alabilmek için, diğer önemsiz giderlerini kısmak mecburiyetinde kalacağı söylenebilir.

Çizim.12. Buğday – Mazot Paritesi

Not: Ek Çizelge 2’ye göre düzenlenmiştir.

6.1.3.6. Buğday – İşgücü Paritesi

Özellikle emek-yoğun üretimin yapıldığı yörelerde, tarımsal üretimin temel unsurlarından birinin de işgücü olduğu söylenebilir. Tarımsal üretim faaliyetlerinde mekanizasyon düzeyine bağlı olarak işgücüne duyulan ihtiyaç azalmakla birlikte, kimi

tarımsal faaliyetlerde işgücüne olan bağımlılık süregelmektedir. Nitekim pamuk toplama, tütün kırma, dizme ve bir çok meyve ve sebzenin hasadı gibi tarımsal faaliyetlerde işgücü önemini korumaktadır.

1989 yılından bu yana sanayi kesimi ile tarım ve orman kesimi için ulusal düzeyde tek bir asgari ücret belirlenmektedir. Asgari Ücret Tespit Komisyonu tarafından belirlenen bu ücretlerin, 16 yaşından küçük ve 16 yaşından büyük olmak üzere hazırlandığı bilinmektedir.

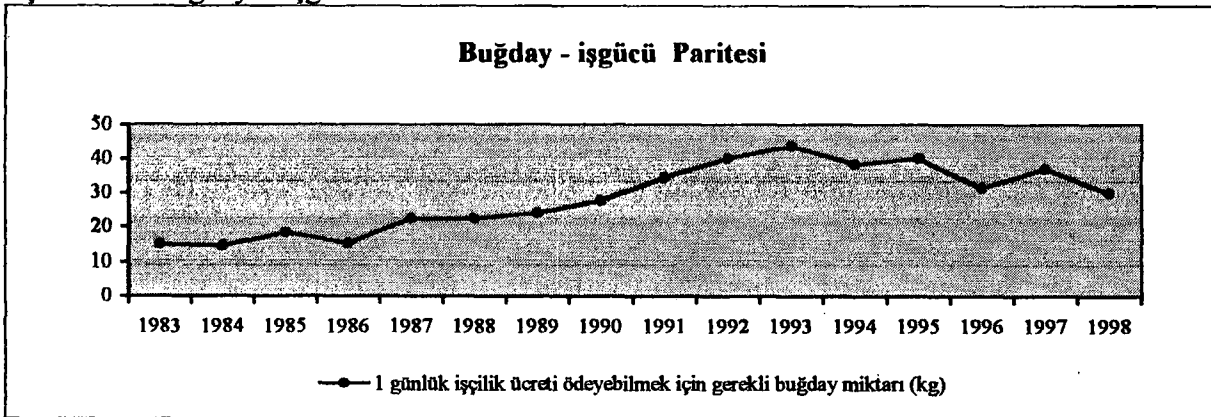
Tarım işletmelerinde, aile işgücünün yeterli olmadığı hallerde ücretli iş gücü gerekmektedir. Türkiye'deki tarım işletmelerinde ücretli olarak çalışan tarım işçileri genellikle mevsimlik çalışan işçilerdir. 1980 Genel Tarım Sayımı Sonuçlarına göre Türkiye'deki tarım işletmelerinde ücretli olarak devamlı çalışan işçilerin oranları %0,83 iken, mevsimlik çalışan işçilerin oranı %99,17 dir (TZOB,1999).

Araştırmada, buğday üreticisinin 1 günlük işçilik ücreti ödeyebilmek için ne kadar buğday satması gerektiği çizim 13'te verilmiştir.

Üretici 1983 yılında 15,1 kg buğday satması karşılığında 1 işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilirken, bu miktar 1998 yılında iki kat artarak 30,0 kg'a çıkmıştır.

İncelenen dönemde buğday üreticisi, işçi ücretlerinde, enflasyondan fazla miktarda etkilenmiştir denilebilir.

Çizim.13. Buğday – İşgücü Paritesi

Not: Ek Çizelge 2'ye göre düzenlenmiştir.

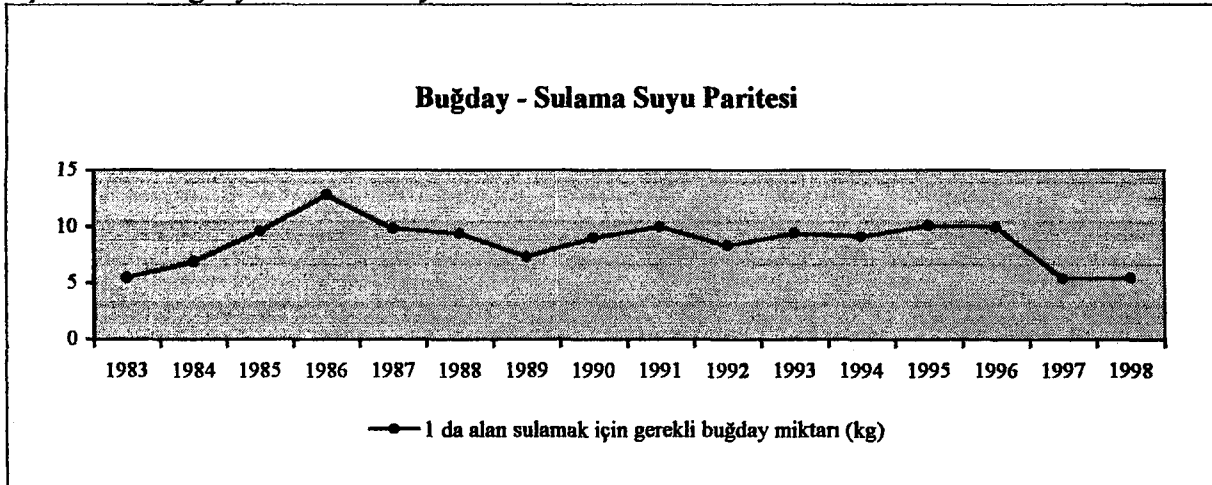
6.1.3.7. Buğday – Sulama Suyu Paritesi

Türkiye’de Devlet tarafından gerçekleştirilmiş sulama işletmelerinden su kullanarak ürününü sulayan çiftçiler 6200 sayılı DSİ Genel Müdürlüğü Kuruluş Kanunu’nun ilgili maddeleri gereğince, sulama suyu ücreti ödemektedirler. Bunun yanında kurutma alanlarından faydalananlar da kurutma ücreti öderler. Bu ücretler “Sulama ve Kurutma, İşletme, Bakım, Yıllık Yatırım Ücret Tarifeleri adıyla her yıl Bakanlar Kurulu kararı olarak ilan edilmekte ve ödemeler bu tarife göre yapılmaktadır. Bu tarifelerde belirtilen sulama ücretleri ürün çeşidine ve sulama grubuna göre değişiklik göstermektedir (TZOB,1994).

Türkiye’de 2/3’lük bir alanı kapsayan iç kısımlarda kurak ve yarı kurak iklim koşullarının hakim olduğu bilinmektedir. Yağışlar yetersiz olduğu gibi bölgelere göre çok değişiktir. Bu durumda bitki tarafından doğal yollarla alınamayan suyun, sulama yoluyla sağlanmaya çalışılması üretici için önemli maliyet sorunu olabilmektedir.

Çizim 14’te buğday ve sulama suyu arasındaki parite verilmiştir. İncelemeye alınan yıllar içerisinde yoğun iniş çıkışlar olmasına rağmen 1983 yılı ile 1998 yılı rakamları aynı düzeydedir.

Çizim.14. Buğday – Sulama Suyu Paritesi

Not: Ek Çizelge 2’ye göre düzenlenmiştir.

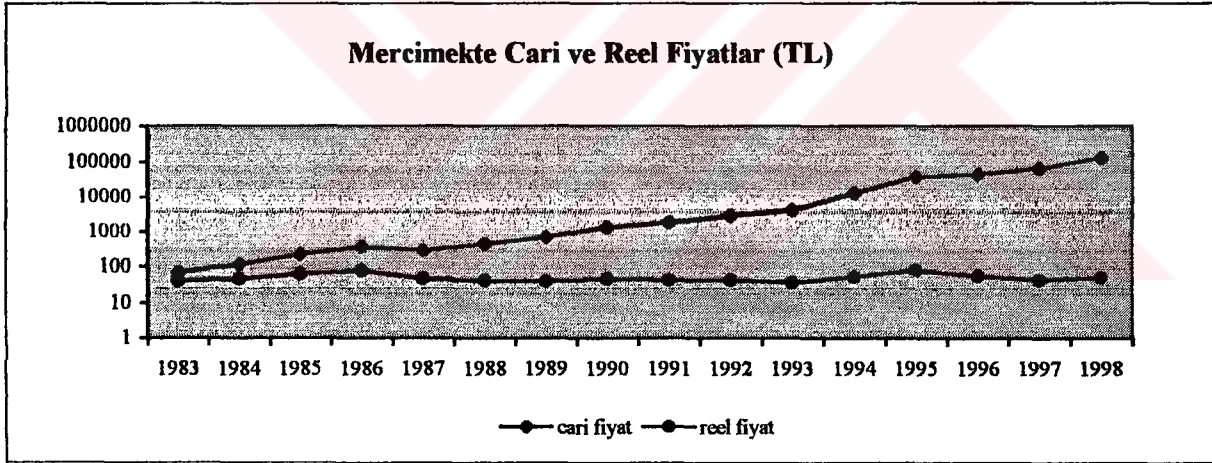
6.2.MERCİMEK

6.2.1.Mercimekte Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırılması

Baklagil grubunda en fazla üretimi yapılan mercimeğin, enflasyon karşısındaki görünümü 15 nolu çizimde verilmiştir.

Mercimekte cari ve reel fiyatlar karşılaştırıldığında; cari mercimek fiyatları sürekli arttığı, reel fiyatların ise fazla bir değişime uğramadığı görülmüştür. Sadece seçim politikaları uygulamaları ile 1995 yılında mercimeğe uygulanan taban fiyatın yüksek olması nedeniyle reel fiyat 95 yılında 83 yılına göre 2 kat bir artış kaydettiği belirlenmiştir. Genel olarak ise, incelenen dönem boyunca cari mercimek fiyatı 1996,4 kat artarken, reel olarak ise ancak 1,1 kat artış göstermiştir.

Çizim.15. Mercimekte Cari ve Reel Fiyatlar

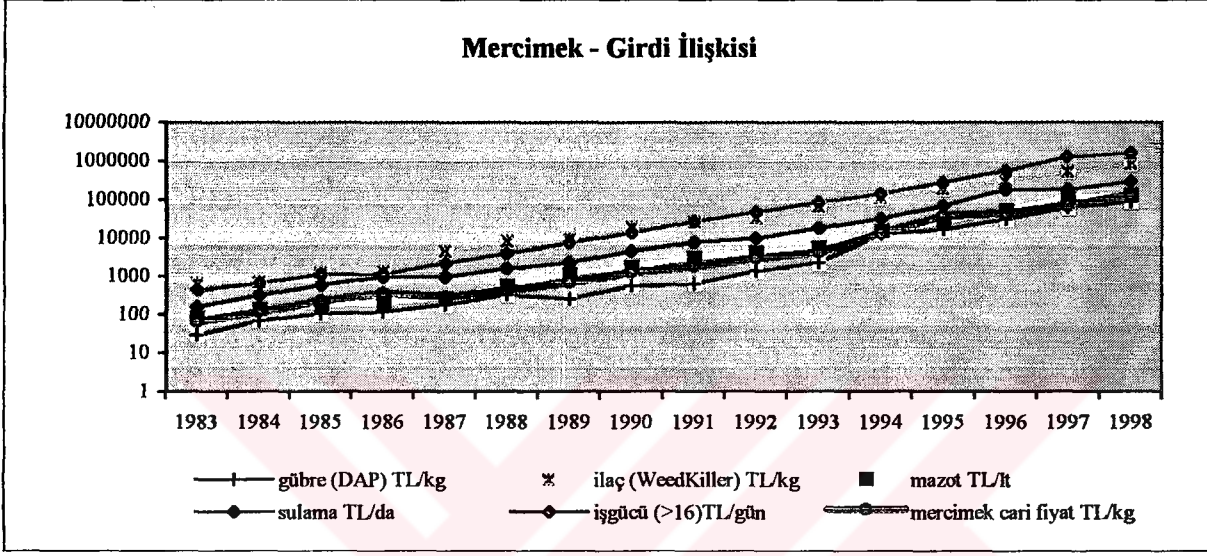
Not: Ek Çizelge 1'e göre düzenlenmiştir.

6.2.2. Çiftçinin Eline Geçen Mercimek Fiyatı İle Mercimek Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması

Çizim 16'da mercimek üretiminde önemli yeri bulunan girdi fiyatları ile mercimek fiyatı karşılaştırılmıştır. Buna göre genel olarak, mercimek üreticisinin kullanmak durumunda olduğu girdi fiyatları mercimek fiyatının üzerinde gerçekleşmiştir. İncelenen dönem boyunca mercimek üretiminde ilaç fiyatları ve işçilik ücretlerinin mercimek fiyatına

göre çok yüksek olduğu görülmektedir. Hiç değişmeyen bu görüntü karşısında mercimek üreticisi enflasyondan olumsuz yönde etkilenmiştir denilebilir.

Çizim.16. Mercimek - Girdi İlişkisi

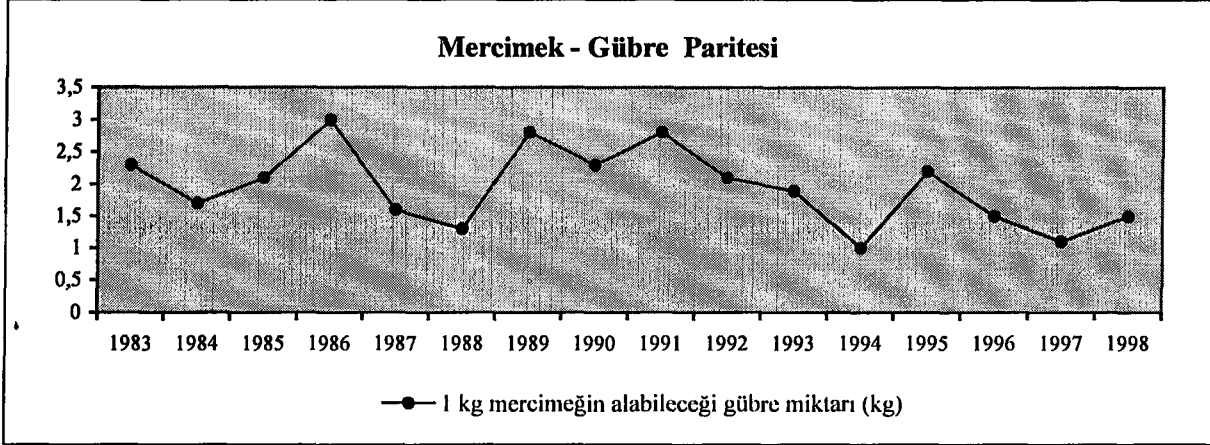
Not: Ek Çizelge 12'ye göre düzenlenmiştir.

6.2.3. Mercimek Ürünü İle İlgili Paritelerin Ortaya Konması

6.2.3.1. Mercimek – Gübre Paritesi

Mercimek üretiminde toprak yapısına göre, fosforlu bir gübre olan DAP sıkça kullanılmaktadır. Bu gübrenin fiyatları ile mercimek fiyatları ele alınan dönem boyunca karşılaştırılmıştır. Gübre – ürün arasında yapılan parite den ulaşılan sonuçlara göre, 1kg'lık mercimek ile 1983 yılında 2,3 kg gübre alabilen üretici, 1998 yılında 1,5 kg gübre alabilecek duruma gerilemiştir. Üreticinin alım gücünün en fazla düştüğü yıllarda (88,94,97) enflasyon oranlarının yüksek olduğu dikkati çekmektedir.

Çizim.17. Mercimek – Gübre Paritesi

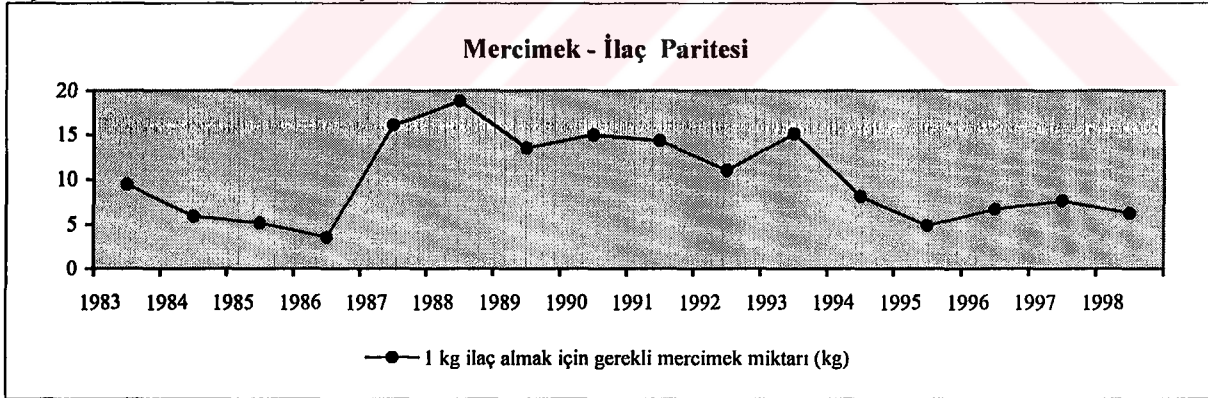

Not: Ek Çizelge 12'ye göre düzenlenmiştir.

6.2.3.2. Mercimek - İlaç Paritesi

İncelenen yıllarda mercimek üreticisinin, ilaç girdisi karşısında, satması gereken mercimek miktarı değişim göstermektedir. Çizim 18'e göre 1983 yılında 1 kg ilaç almak için 9,5 kg mercimeğe ihtiyaç varken 1988 yılında bu miktar 18,9 kg'a çıkmıştır. İncelenen dönem sonuna doğru miktarın azaldığı görülmektedir.

Çizim.18. Mercimek – İlaç Paritesi

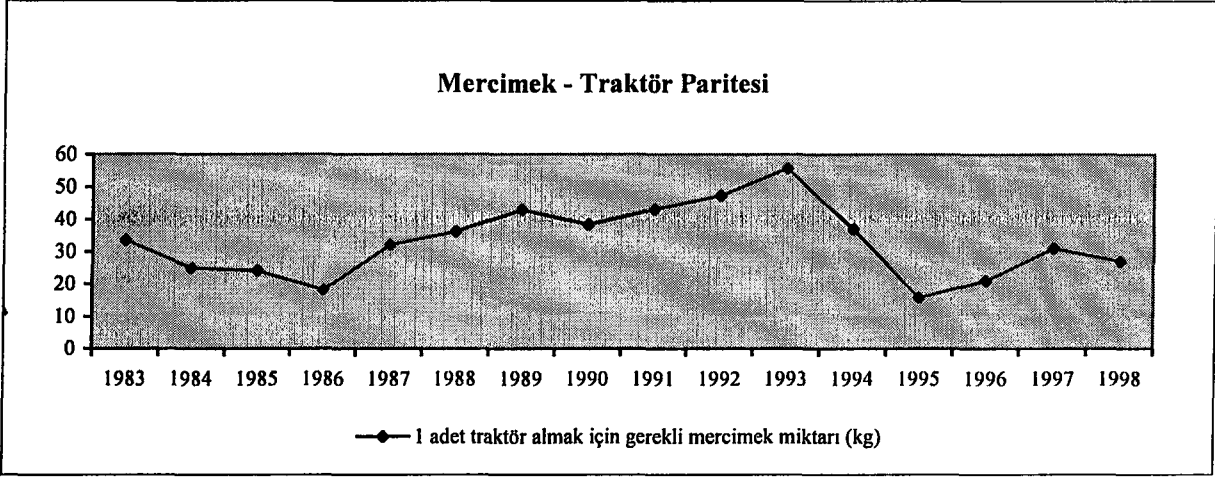

Not: Ek Çizelge 12'ye göre düzenlenmiştir.

6.2.3.3. Mercimek – Traktör Paritesi

Araştırma dönemi içerisinde mercimek üreticisinin 1 adet traktör alabilmek için satmış olduğu ürün miktarı Çizim 19'da verilmiştir. Buna göre 1983 yılında 33,5 ton mercimek satarak bir traktör alabilen üreticinin 1998 yılında 27,1 mercimek satması yeterli olmuştur. Mercimek üreticisi traktör girdisi karşısında, enflasyondan en fazla 1987-1994 yılları arasında etkilenmiştir.

Çizim.19. Mercimek – Traktör Paritesi

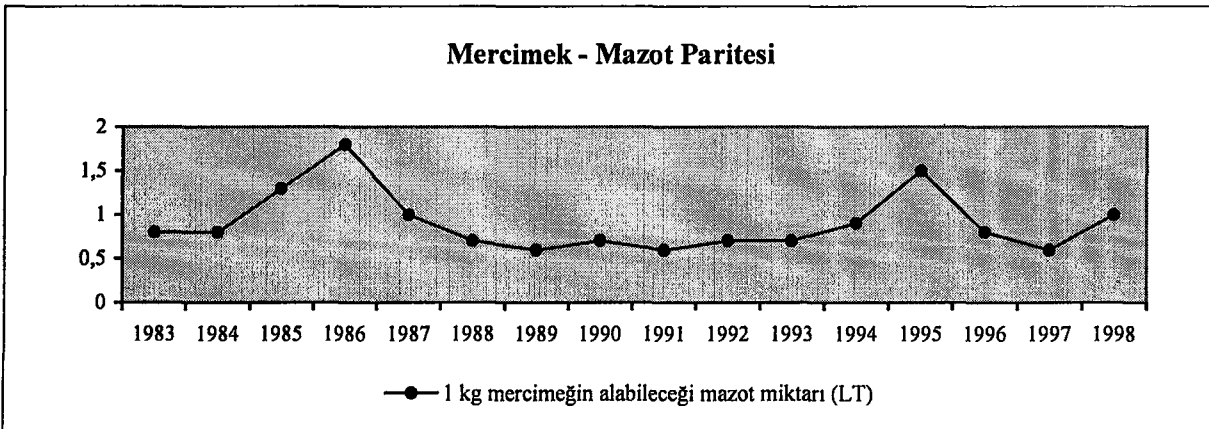

Not: Ek Çizelge 12'ye göre düzenlenmiştir.

6.2.3.4. Mercimek – Mazot Paritesi

Çizim 20'de mercimek – mazot paritesi verilmiştir. 1983 yılında 0,8 lt mazot alan üretici, 1998 yılında 0,2 lt'lik bir artışla 1 lt mazot alacak duruma gelmiştir. Buna göre mercimek üreticisi mazot girdisi karşısında enflasyonun ani iniş ve çıkışlarından etkilenmiştir denilebilir.

Çizim.20. Mercimek – Mazot Paritesi

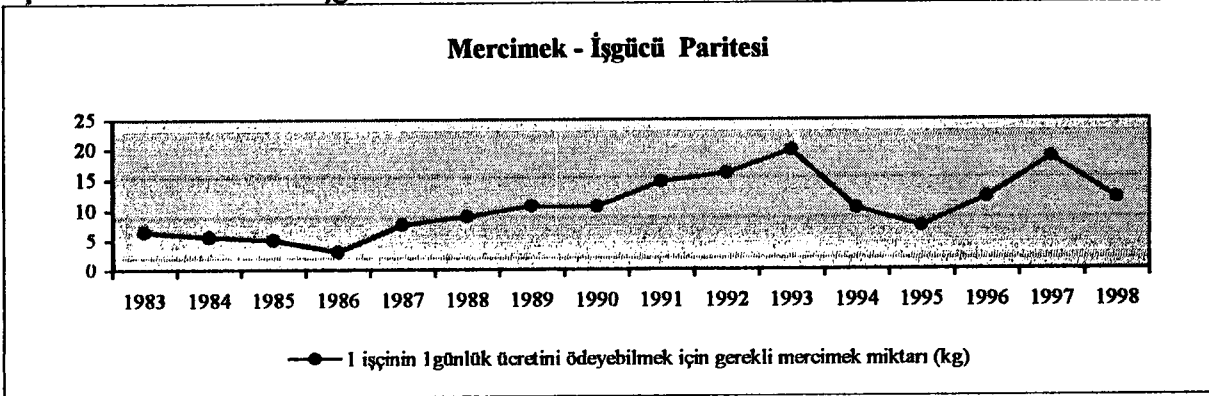
Not: Ek Çizelge 12'ye göre düzenlenmiştir.

6.2.3.5. Mercimek – İşgücü Paritesi

Çizim 21'de 1 işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilmek için gerekli mercimek miktarı verilmiştir. Üretici 1983 yılında 1 işçilik ödeyebilmek için 6,5 kg mercimek satarken bu

miktar 1998 yılında 11,9 kg'a çıkmıştır. Fakat, incelenen dönem boyunca mercimek üreticisinin, işçilik ücretleri karşısında, enflasyonun ani yükselişlerinden etkilendiği söylenemez.

Çizim.21. Mercimek – İşgücü Paritesi

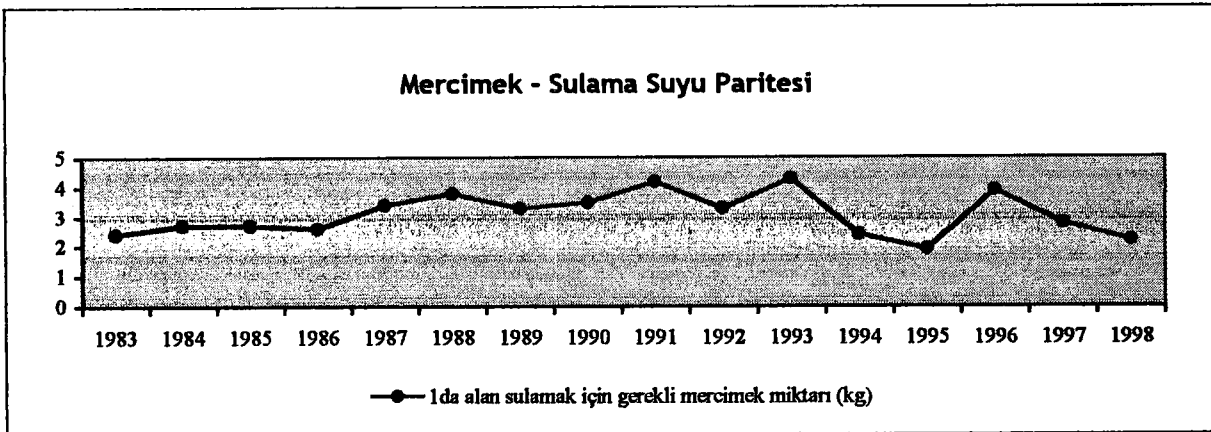

Not: Ek Çizelge 12'ye göre düzenlenmiştir.

6.2.3.6. Mercimek – Sulama Suyu Paritesi

İncelenen dönemlerde mercimek üreticisi, enflasyon oranlarına bağlı olarak su girdisi karşısında fazla bir etki göstermemiştir. Çizim 22'de enflasyonun yüksek olduğu yıllarda dahi 1 da alan sulamak için gerekli ürün miktarı 3,5 kg'ı geçmemiştir.

Çizim.22. Mercimek – Sulama Suyu Paritesi

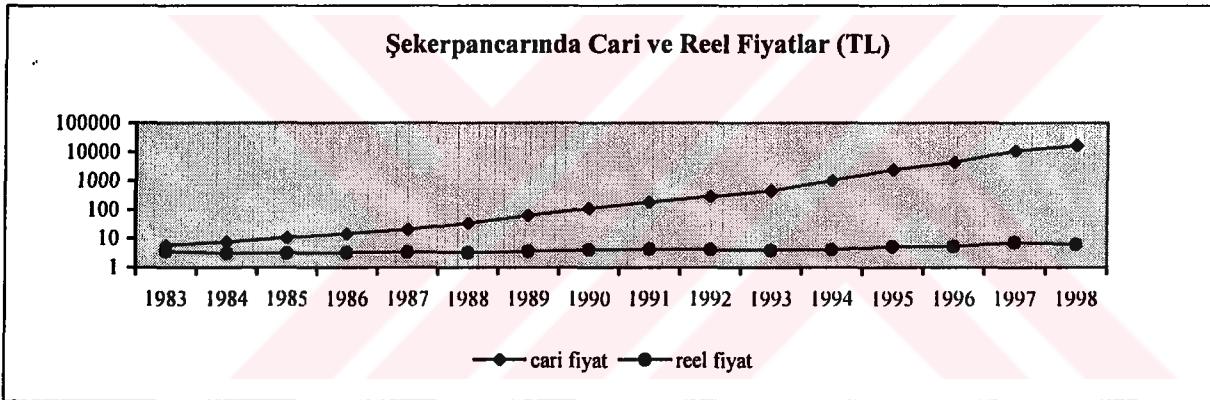
Not: Ek Çizelge 12'ye göre düzenlenmiştir.

6.3. ŞEKERPANCARI

6.3.1. Şeker Pancarında Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırılması

Araştırmada endüstri bitkilerinden üretimi en fazla yapılan Şekerpancarının enflasyon karşısındaki görünümü Çizim 23’de verilmiştir. Ele alınan dönem boyunca Şeker Pancarında cari ve reel fiyat karşılaştırmasında sonuç diğer iki ürünle benzerlik göstermektedir. Cari fiyat sürekli yükselirken reel fiyatta önemli bir değişme görülmemiştir. Cari Şekerpancarı fiyatları incelenen dönem sonunda dönem başına göre 2768,4 kat artış, reel olarak ise 1,8 kat artış göstermiştir.

Çizim.23. Şekerpancarında Cari ve Reel Fiyatlar

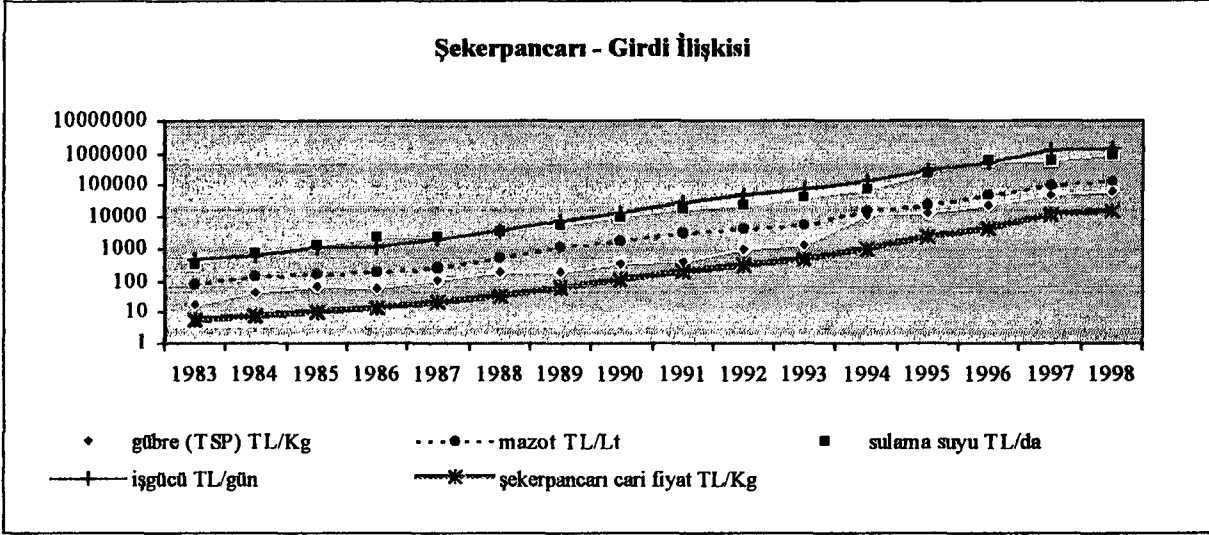
Not: Ek Çizelge 1’e göre düzenlenmiştir.

6.3.2. Çiftçinin Eline Geçen Şekerpancarı Fiyatı İle Şekerpancarı Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması

Şekerpancarı girdi ilişkisinde tohum girdisi ilaçlı olarak üreticilere 1995 yılına kadar verildiği söylenmektedir. O yıldan sonra ilaçlı tohum bedelinin yarısı çiftçiye ödenecek fiyat üzerinden kesilmeye başlandığı belirtilmiştir (Anonim,2000/a). Bu sebeple, tohum ve ilaç girdisi araştırmaya alınmamıştır. Araştırmada karşılaştırmaya alınan diğer girdi fiyatları ile Şekerpancarı fiyatları Çizim 24’de verilmiştir. İncelemeye alınan yıllarda Şekerpancarı fiyatları girdi fiyatlarından aşağıda seyretmektedir. Şekerpancarı girdi ilişkisinde en yüksek fiyatlı girdilerin işgücü ve sulama suyu olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak Şekerpancarı üreticisi girdi fiyatları karşısında güç durumda kalmıştır denilebilir.

Çizim.24. Şekerpancarı – Girdi İlişkisi

6.3.3. Şekerpancarı Ürünü İle İlgili Girdilerin Paritelerinin Ortaya Konması

6.3.3.1. Şekerpancarı – Gübre Paritesi

1 kg gübre alabilmek için gerekli olan pancar miktarı Çizim 25'de verilmiştir. Ulaşılan sonuçlarda ise 1 kg gübre almak isteyen üretici en az 3 kg ürün satmak durumundadır. Çizim 25'deki en yüksek değerin 10,6 kg ile 1994 yılı olduğu görülmektedir.

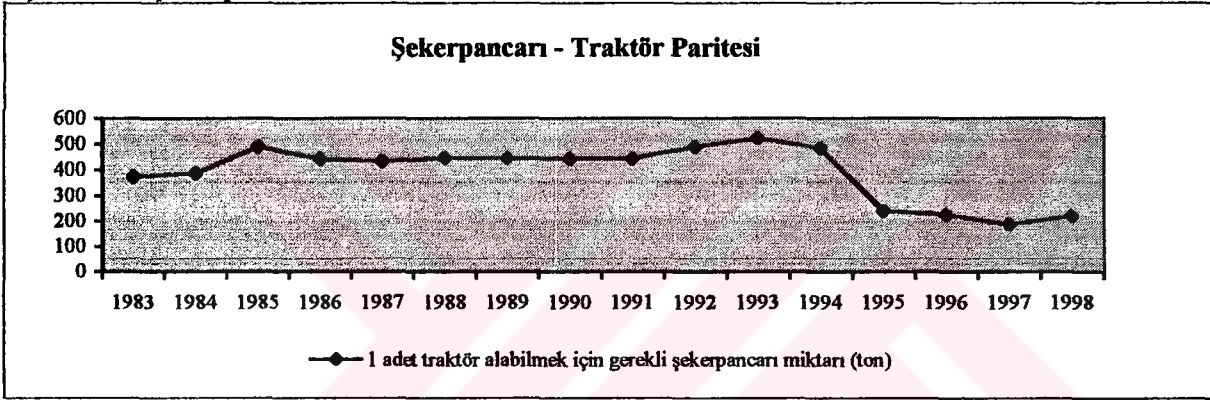
Çizim.25. Şekerpancarı – Gübre Paritesi

6.3.3.2. Şekerpancarı – Traktör Paritesi

Araştırma döneminde 1adet traktör almak için gerekli şekerpancarı miktarı Çizim 26'da verilmiştir. Buna göre 1983 yılında 375 ton şekerpancarı satarak bir traktör alabilen üreticinin 1998 yılında 220 ton şekerpancarı satması yeterli olmuştur. Çizim 26'da incelenen yıllar genelinde yoğun iniş çıkışlar olmamıştır. Fakat traktör almak isteyen üretici, yüksek miktarlarda ürün satmak durumundadır. Bu da şekerpancarı fiyatlarının çok düşük olmasından kaynaklandığı sanılmaktadır.

Çizim.26. Şekerpancarı – Traktör Paritesi

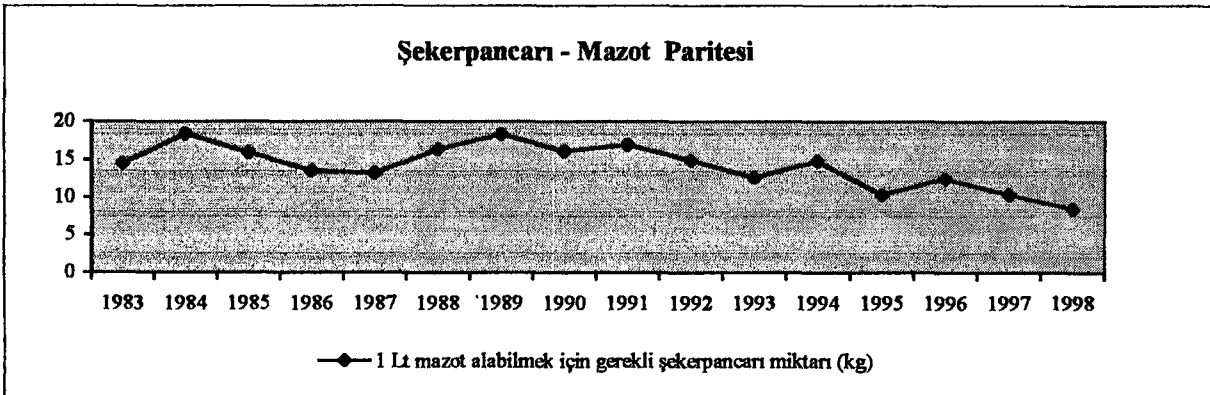

Not: Ek Çizelge 13'e göre düzenlenmiştir.

6.3.3.3. Şekerpancarı – Mazot Paritesi

Çizim 27'de incelenen yıllar itibariyle, şekerpancarı ve mazot fiyatları karşılaştırılmıştır. 1983 yılında 1 lt mazot almak isteyen üretici, 14,5 kg pancar satmak durumundadır. 1998 yılında ise 8,4 kg pancar satması yeterli olmuştur. Yine enflasyona bağlı olarak bu miktarlar sürekli değişim gösterdiği belirlenmiştir.

Çizim.27. Şekerpancarı – Mazot Paritesi

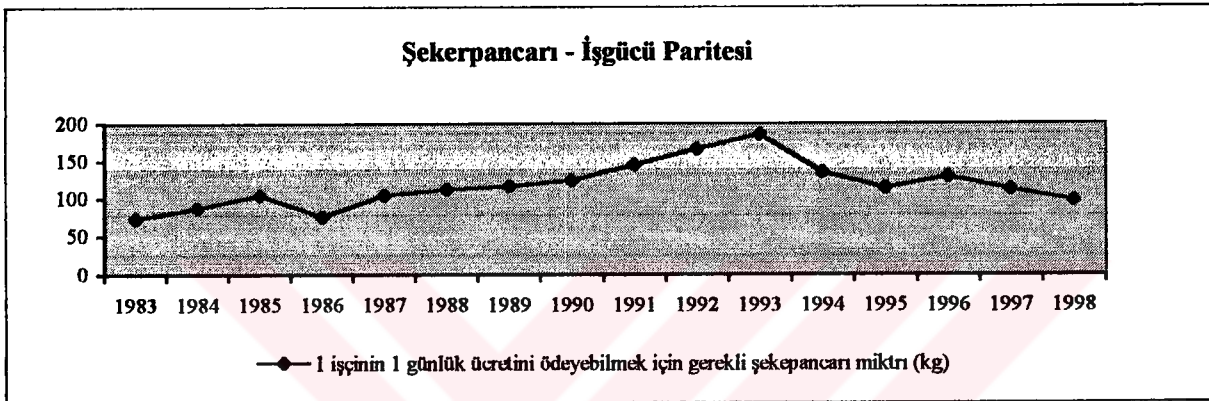

Not: Ek Çizelge 13'e göre düzenlenmiştir.

6.3.3.4. Şekerpancarı – İşgücü Paritesi

Çizim 28’de pancar yetiştiriciliğinde önemli bir yeri bulunan işgücü fiyatlarının pancar fiyatları ile ilgili paritesi verilmiştir. Enflasyona bağlı olarak sürekli yükselen işçi ücretleri, pancar üreticisinin en az 73,3 kg ürün satması gerektirdiğini göstermiştir.

Çizim.28. Şekerpancarı – İşgücü Paritesi

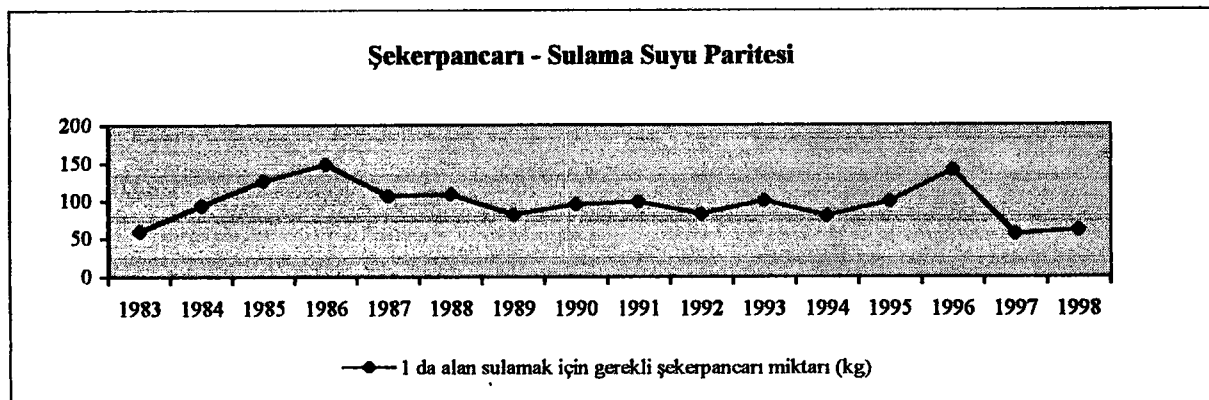

Not: Ek Çizelge 13’e göre düzenlenmiştir.

6.3.3.5. Şekerpancarı – Sulama Suyu Paritesi

Çizim 29’da şekerpancarı – sulama suyu paritesinden şekerpancarının, sulama suyu girdisi karşısında, enflasyon oranlarının ani iniş ve çıkışlarından etkilenmediği görülmüştür. Buna rağmen sulama ücretlerin çiftçinin alım gücünü zorladığı ve üreticinin 1 da pancar tarlası sulamak için en az 60 kg ürün sattığı tespit edilmiştir.

Çizim.29. Şekerpancarı – Sulama Suyu Paritesi

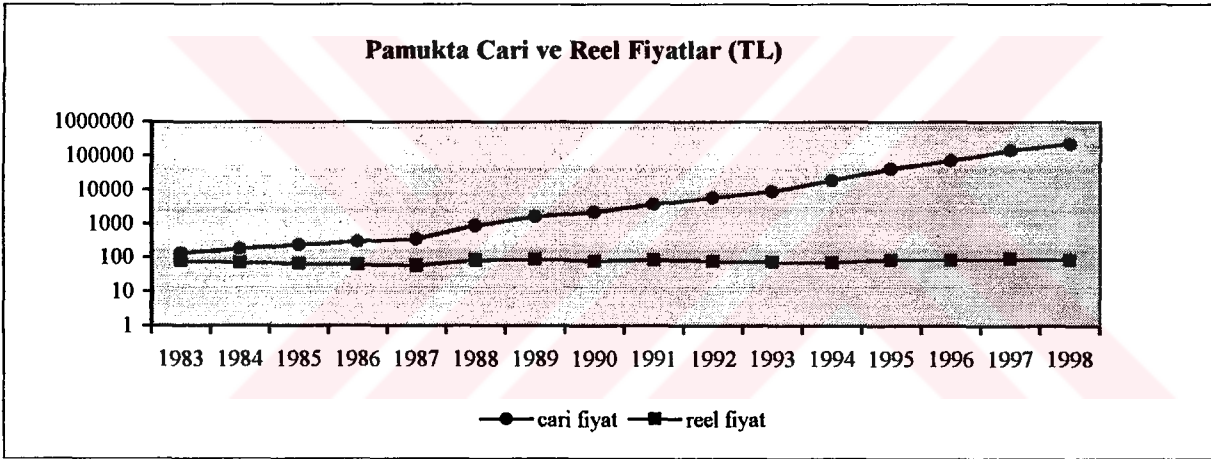
Not: Ek Çizelge 13’e göre düzenlenmiştir.

6.4. PAMUK

6.4.1. Pamukta Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması

Endüstri bitkilerinin önemli ikinci ürünü olan pamukta cari ve reel fiyat karşılaştırması Çizim 30'da verilmiştir. Araştırma dönemi boyunca özellikle 89 ve 95 seçim dönemlerinde cari fiyatların normal artışından daha fazla olduğu dolayısıyla reel fiyatlarda da hafif yükselmeler görülmektedir. Bunun dışında cari pamuk fiyatları sürekli artış yönünde olduğu halde, reel fiyatların önemli iniş ve çıkışlar gösterdiği söylenemez. İncelenen yıl sonunda pamuk cari fiyatları 1707,6 kat, reel olarak da 1,1 kat arttığı belirlenmiştir.

Çizim.30. Pamukta Cari ve Reel Fiyatlar

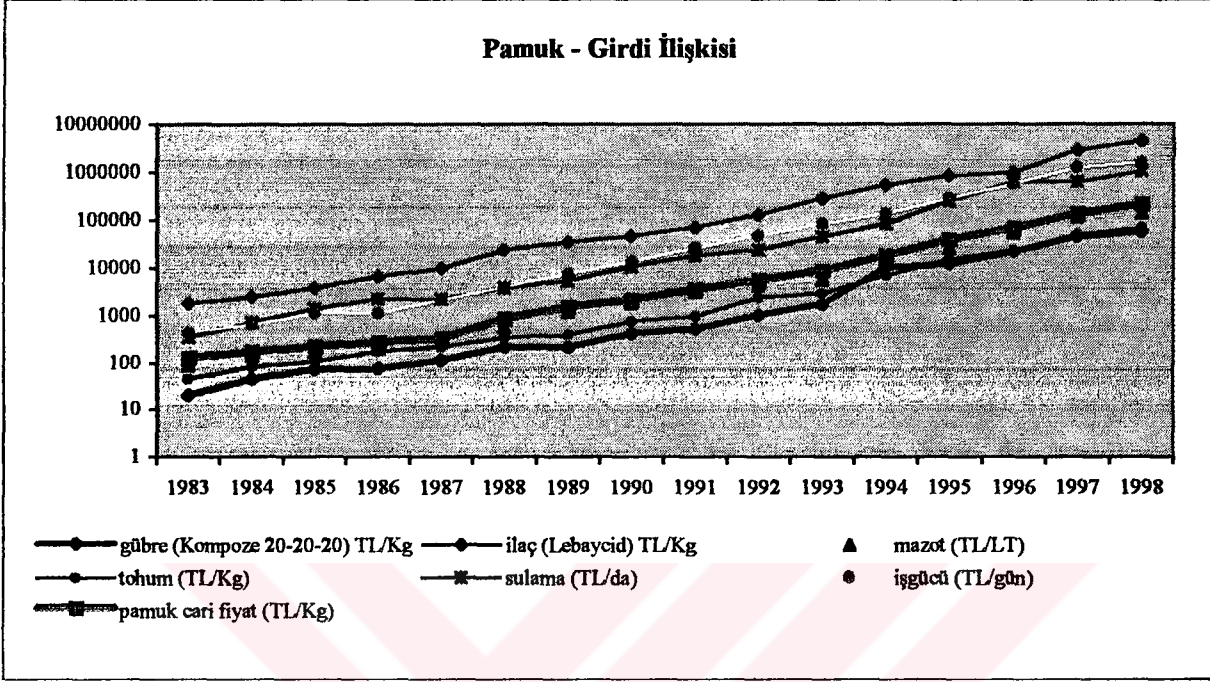

Not: Ek Çizelge 1'e göre düzenlenmiştir.

6.4.2. Çiftçinin Eline Geçen Pamuk Fiyatları İle Pamuk Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması

Pamuk üretiminde çok sayıda girdi kullanıldığı bilinmektedir. Söz konusu bu girdilerden önemli görülenlerinin fiyatları, pamuk fiyatları ile karşılaştırılmıştır. Çizim 31'de görüldüğü gibi pamuk üretiminde gübre, mazot ve tohum girdileri hariç diğer girdi fiyatları pamuk fiyatının üzerinde gerçekleşmiştir. Özellikle ilaç fiyatlarının en üst seviyede yerini koruduğu görülmektedir.

Çizim.31. Pamuk – Girdi İlişkisi

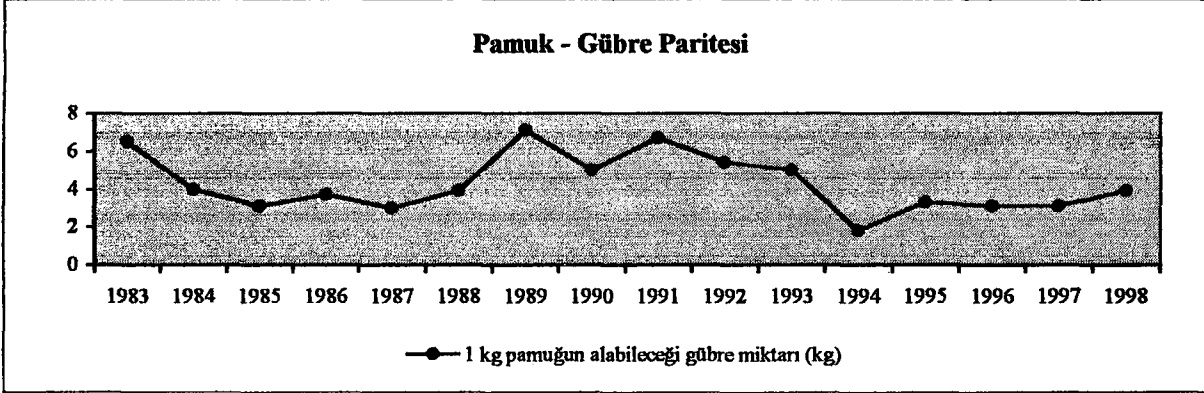
6.4.3. Pamuk Ürünü İle İlgili Girdilerin Paritelerinin Ortaya Konması

Enflasyonun pamuk üreticisi üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla, pamuk üretiminde kullanılan ve yıllara göre değişim gösteren seçilmiş girdi fiyatları ile pamuk fiyatı arasında bir parite oluşturulmuştur. Bu durumda pamuk üreticisinin hangi girdiler karşısında satın alma gücünün azaldığı tespit edilmiştir.

6.4.3.1. Pamuk – Gübre Paritesi

Çizim 32'de incelenen dönem boyunca 1 kg pamuğun alabileceği gübre miktarı verilmiştir. Her ne kadar gübre fiyatları pamuk fiyatlarından çok aşağıda seyretse de pamuk üreticisi enflasyon hızının yüksek olduğu yıllarda, enflasyon hızının düşük olduğu yıllara nazaran daha az gübre alabilmiştir. 1983 yılında 1kg pamukla 6,5 kg gübre alabilen çiftçinin 1994 yılında yalnızca 1,8 kg gübre alabildiği görülmüştür.

Çizim.32. Pamuk – Gübre Paritesi

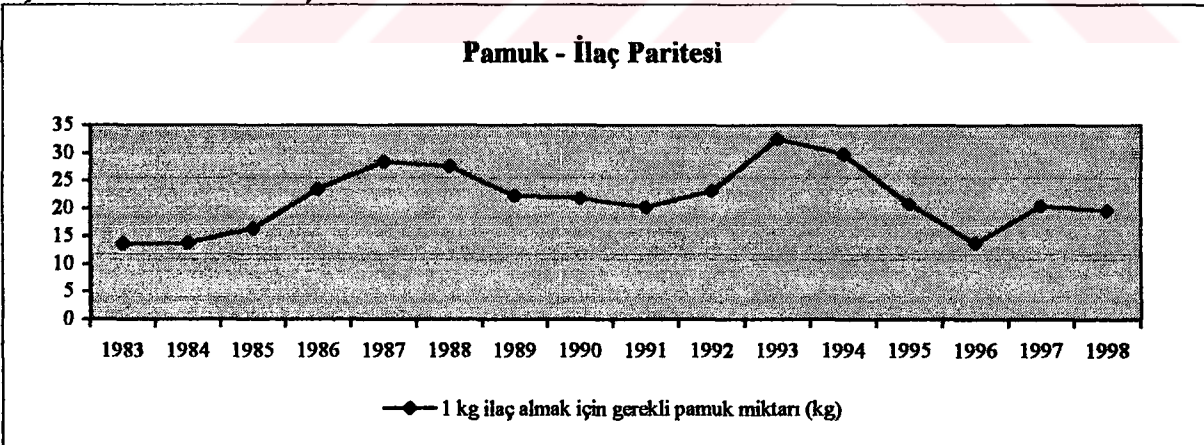

Not: Ek Çizelge 14'e göre düzenlenmiştir.

6.4.3.2. Pamuk – İlaç Paritesi

Çizim 33'de pamuk – ilaç paritesi verilmiştir. Çiftçi pamuk üretiminde, zararlı böceklerle mücadele için "Lebaycid" isimli ilacı kullanmak durumunda kalırsa , bu ilaçtan 1kg almak için 1983 yılında 14 kg, 1998 yılında ise 20 kg pamuk sattığı görülür. Enflasyonun etkisiyle sık sık yükselen ilaç fiyatları, pamuk üreticisinin üretim maliyetlerini yükseltmiştir.

Çizim.33. Pamuk – İlaç Paritesi

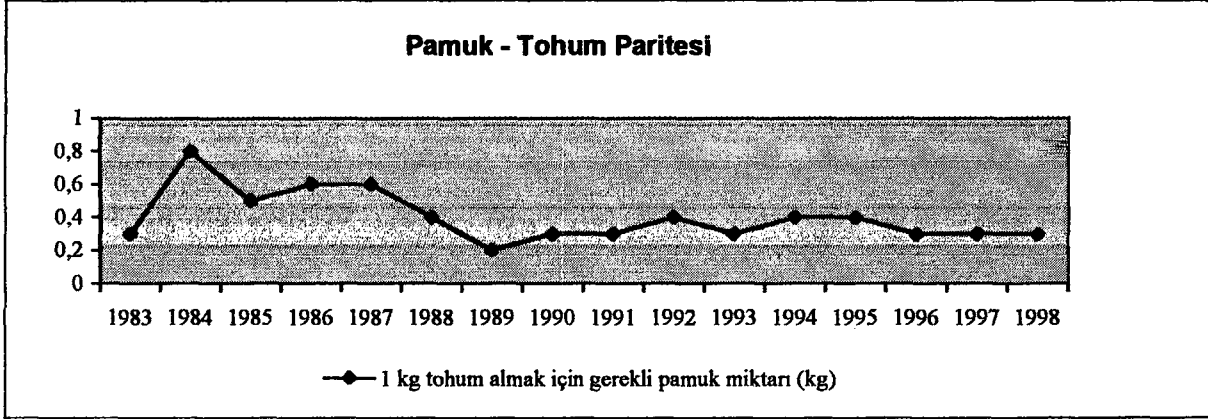

Not: Ek Çizelge 14'e göre düzenlenmiştir.

6.4.3.3. Pamuk – Tohum Paritesi

Çizim 34'de verilen pamuk – tohum paritesine göre, 1983 yılında 1 kg tohum almak isteyen üretici, 0,3 kg pamuk satmıştır. 1998 yılında da bu değer değişmemiştir. Buna göre pamuk üreticinin tohum alım gücü, enflasyondan etkilenmemiştir denilebilir.

Çizim.34. Pamuk – Tohum Paritesi

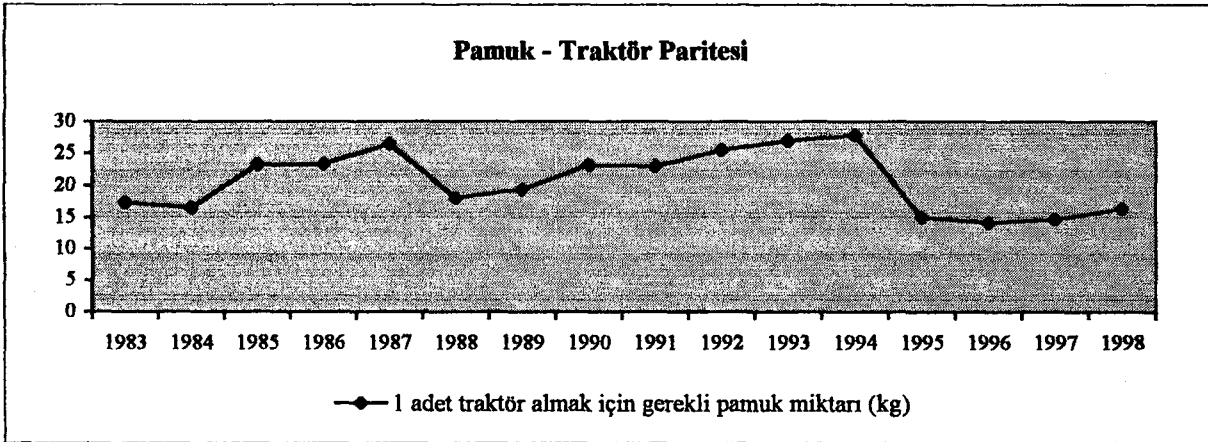

Not: Ek Çizelge 14'e göre düzenlenmiştir.

6.4.3.4. Pamuk – Traktör Paritesi

Araştırmada incelenen dönem boyunca, 1 adet traktör almak için gerekli pamuk miktarı Çizim 35'de verilmiştir. Buna göre 1983 yılında bir traktör almak isteyen pamuk üreticisi, 17,3 ton pamuk satmıştır. 1998 yılında ise bu miktar 16,3 tona düşmüştür. İncelenen yıllar içinde, bir traktör almak için üreticinin en fazla 1994 yılında (enflasyonun etkisiyle 27,8 ton) pamuk sattığı belirlenmiştir.

Çizim.35. Pamuk – Traktör Paritesi

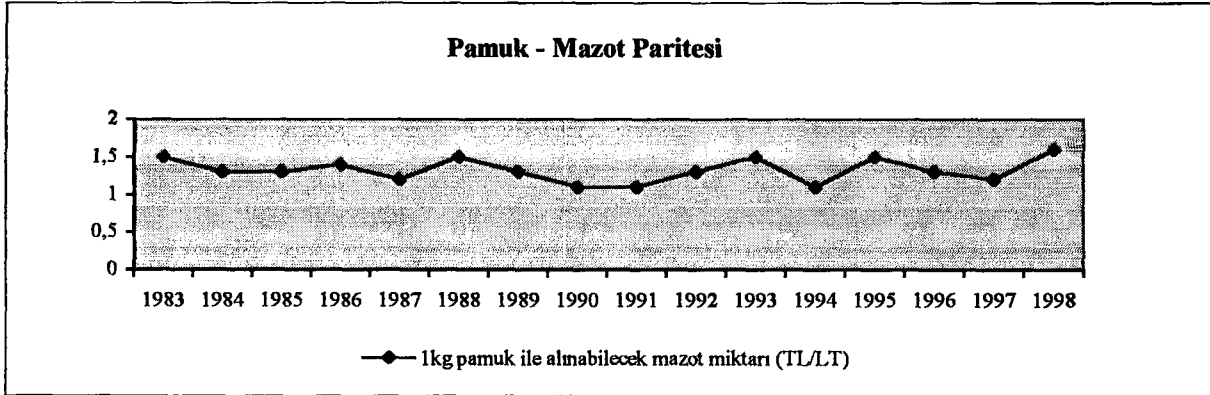
Not: Ek Çizelge 14'e göre düzenlenmiştir.

6.4.3.5. Pamuk – Mazot Paritesi

Çizim 36'de, pamuk ve mazot fiyatları arasındaki parite verilmiştir. Buna göre incelenen dönem boyunca, 1 kg pamuk ile alınacak mazot miktarı büyük bir değişim

göstermemiştir. Nitekim, enflasyonun en fazla olduğu 1994 yılında 1 kg ürün karşısında alınacak mazot miktarı 1,1 lt'ye düştüğü belirlenmiştir.

Çizim.36. Pamuk – Mazot Paritesi

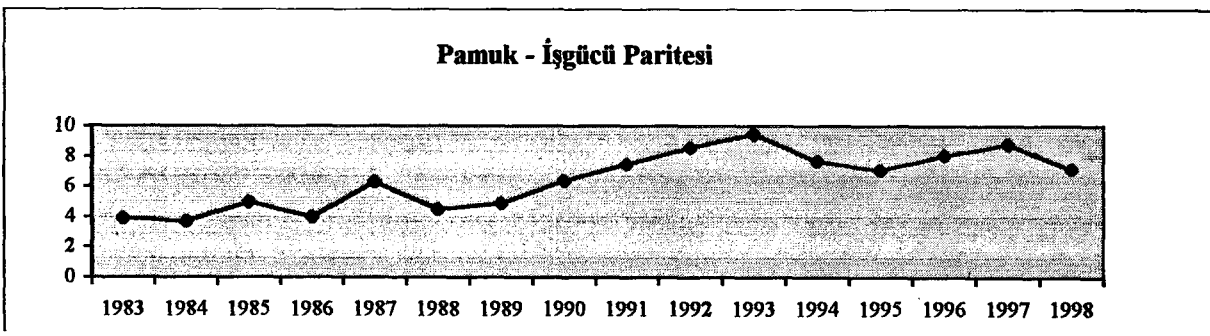

Not: Ek Çizelge 14'e göre düzenlenmiştir.

6.4.3.6. Pamuk – İşgücü Paritesi

Araştırma döneminde pamuk üreticisinin, 1 günlük işçi ücretini ödeyebilmek için ne kadar pamuk satması gerektiği Çizim 37'de verilmiştir. Pamuk üretiminde işgücünün önemli bir maliyet unsuru olduğu göz önünde bulundurulursa, pamuk üreticisi enflasyondan bir hayli etkilenmiştir denilebilir. 1983 yılında 3,9 kg ürün satarak 1 işçinin 1 günlük ücretini karşılayan üretici, 1998 yılında 7,2 kg ürün satarak işgücü ücretini karşıladığı görülmüştür.

Çizim.37. Pamuk – İşgücü Paritesi

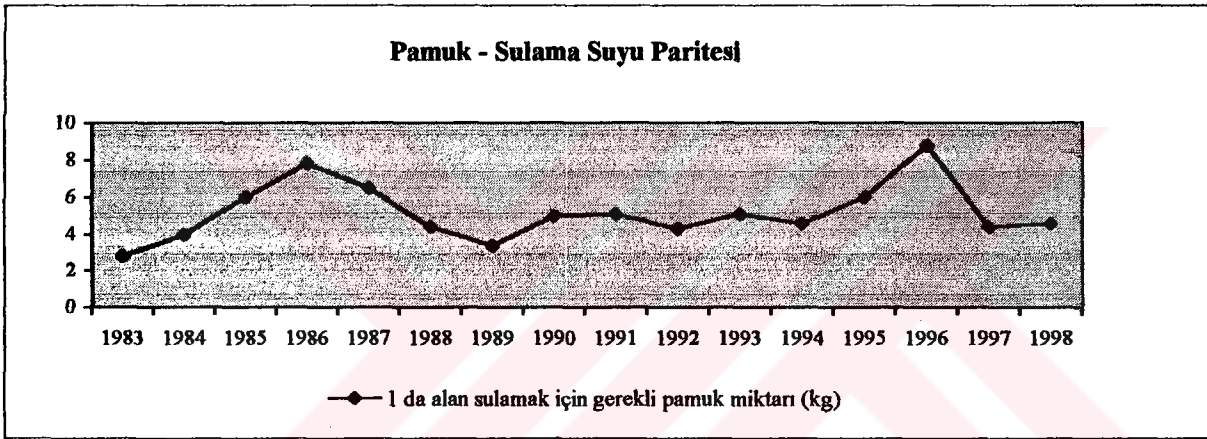

6.4.3.7. Pamuk – Sulama Suyu Paritesi

Çizim 38’de pamuk – sulama suyu paritesi verilmiştir. 1 da pamuk tarlası sulamak için 1983 yılında 2,8 kg pamuğa ihtiyaç varken, bu miktar 1998 yılında 4,6 kg’a çıkmıştır. Pamuk üreticisinin sulama suyu kullanımında alım gücü en fazla düştüğü yıllar, 1986 ve 1996 yıllarıdır. Fakat 1986 yılında %29,5 olan enflasyon, 1996 yılında %84,9 olmuştur. Buna göre, pamuk - sulama suyu paritesinde enflasyonun üreticiye ne yönde bir etkisi olduğu belirlenememiştir.

Çizim.38. Pamuk – Sulama Suyu Paritesi

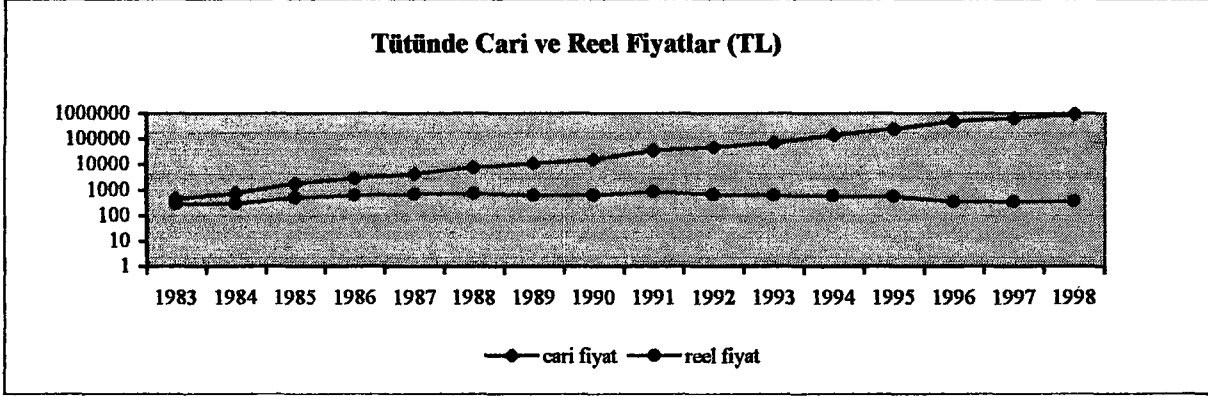
Not: Ek Çizelge 14’e göre düzenlenmiştir.

6.5. TÜTÜN

6.5.1. Tütünde Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması

Tütün fiyatları, bitkisel ürün grubunda incelemeye alınan diğer ürünler içerisinde en yüksek fiyatlara sahip olduğu fakat fiyatlarındaki artışın diğer ürünlerle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Tütünde, cari ve reel fiyat karşılaştırması Çizim 39’da verilmiştir. Söz konusu üründe cari fiyatlar 2046,7 kat artarken reel fiyatların 1,3 kat arttığı görülmüştür. Buna rağmen tütün bitkisinin 1987-1995 yılları arasında reel fiyatlarındaki yükselmelere bakılırsa, enflasyondan korunan bir ürün olduğu düşüncesi ortaya çıkabilir.

Çizim.39. Tütünde Cari ve Reel Fiyatlar

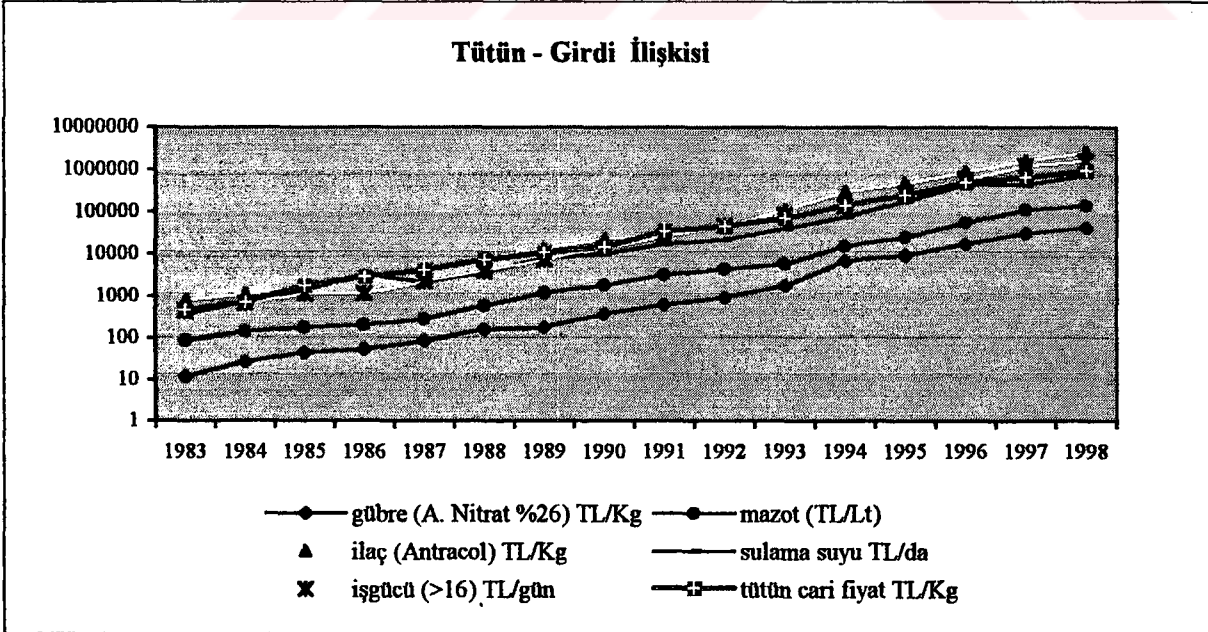

Not: Ek Çizelge 1'e göre düzenlenmiştir.

6.5.2. Çiftçinin Eline Geçen Tütün Fiyatları İle Tütün Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması

Tütün üretiminde kullanılan girdilerden önemli sayılanlarının fiyatları ile tütün fiyatları incelenen yıllar boyunca Çizim 40'da karşılaştırılmıştır. Hemen hemen tüm girdilerin fiyatları tütün fiyatlarının altında olmuştur. Sadece ilaç ve işgücü fiyatları tütün fiyatları ile başa baş gitmiştir. Bu durumda tütün üreticisinin geliri girdi fiyatları karşısında daha fazla artmıştır denilebilir.

Çizim.40. Tütün - Girdi İlişkisi

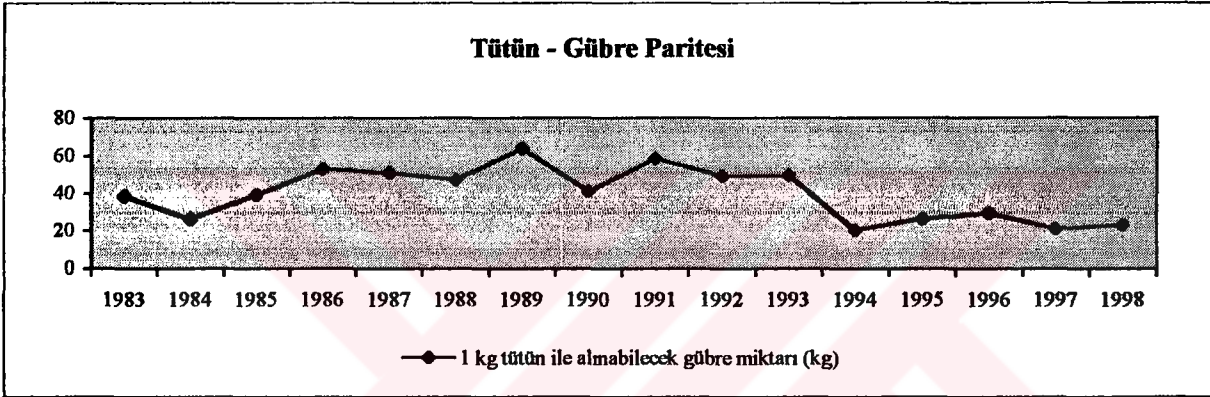
Not: Ek Çizelge 15'e göre düzenlenmiştir.

6.5.3. Tütün Ürünü İle İlgili Girdilerin Paritelerinin Ortaya Konması

6.5.3.1. Tütün – Gübre Paritesi

Çizim 41’de tütün – gübre paritesi verilmiştir. 1983 yılında 1 kg tütün ile 38,7 kg gübre alınırken 1998 yılında bu miktar 22,9’a düşmüştür. Enflasyon oranlarının yüksek olduğu yıllarda ise tütün çiftçinin gübre alım gücünün düştüğü belirlenmiştir.

Çizim.41. Tütün – Gübre Paritesi

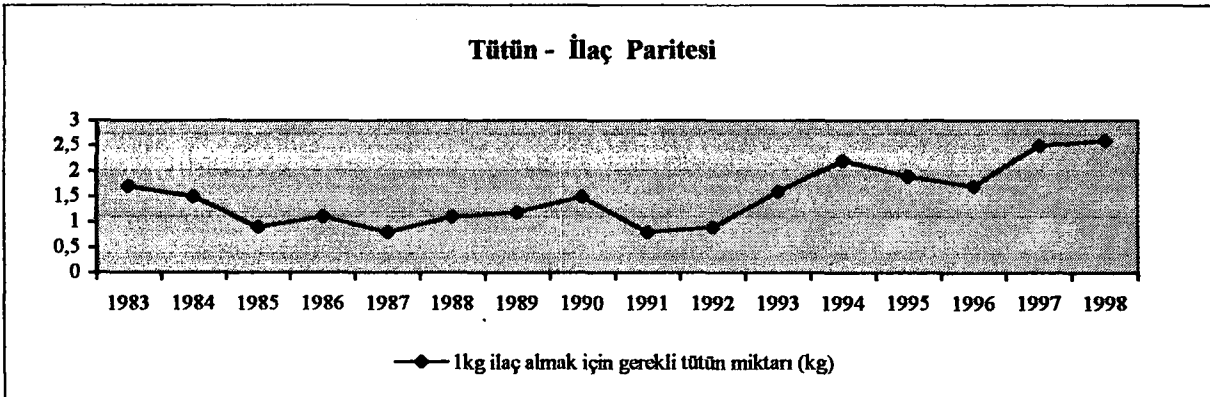

Not: Ek Çizelge 15’e göre düzenlenmiştir.

6.5.3.2. Tütün – İlaç Paritesi

Tütün bitkisi en fazla enflasyondan, ilaç girdisi karşısında etkilenmiştir. Çizim 42’de 1 kg ilaç almak için gerekli tütün miktarı verilmiştir. Buna göre; 1983 yılında 1 kg ilaç için 1,7 kg tütün gerekirken, 1998 yılında bu miktarın 2,6 kg’a çıktığı görülmüştür.

Çizim.42. Tütün – İlaç Paritesi

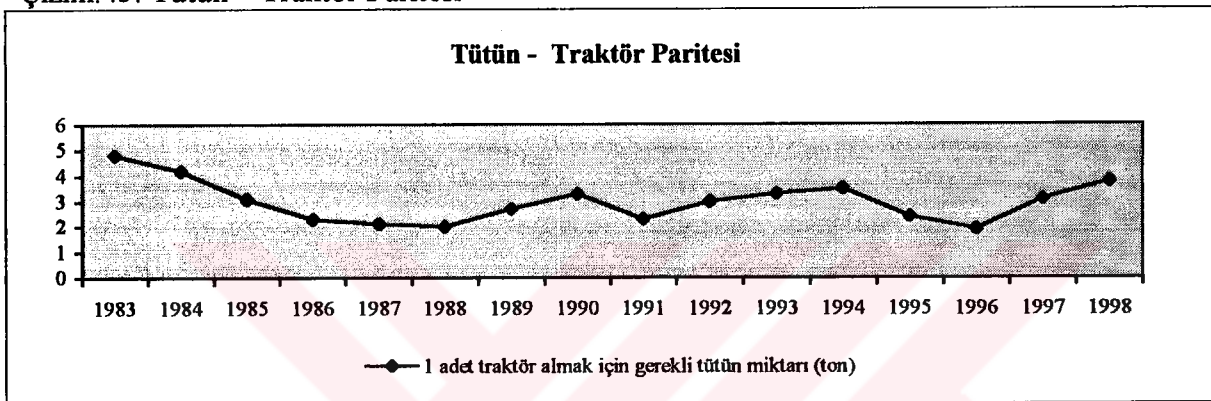

Not: Ek Çizelge 15’e göre düzenlenmiştir.

6.5.3.3. Tütün – Traktör Paritesi

1 adet traktör almak için gerekli tütün miktarı Çizim 43’de verilmiştir. Araştırma dönemi boyunca tütün üreticisinin 1 adet traktör almak için satmış olduğu ürün miktarı 4,8 tonu geçmemiştir. Enflasyonun yüksek olduğu yıllarda ise traktör fiyatları da yükseldiği ve üreticiyi doğrudan etkilediği görülmüştür.

Çizim.43. Tütün – Traktör Paritesi

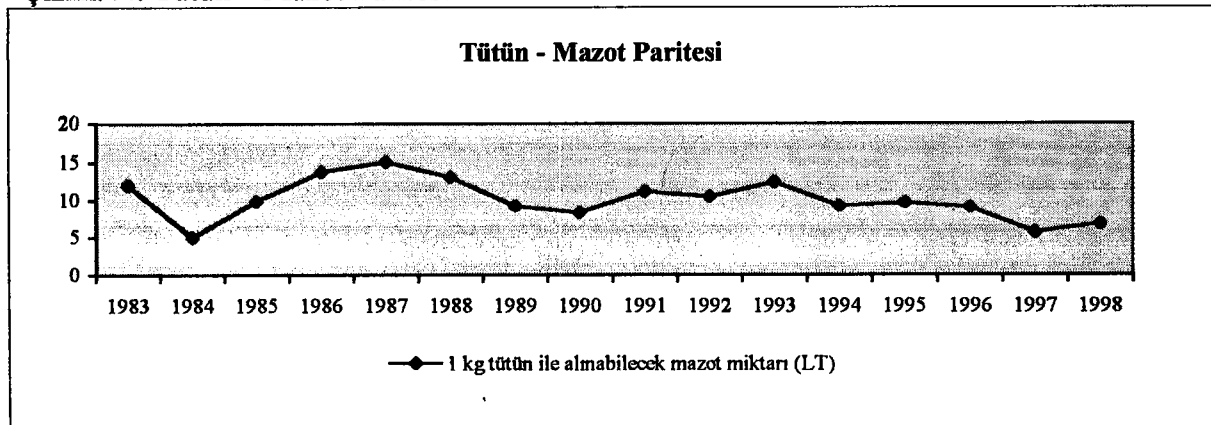

Not: Ek Çizelge 15’e göre düzenlenmiştir.

6.5.3.4. Tütün – Mazot Paritesi

1 kg tütün ile alınabilecek mazot miktarı Çizim 44’de verilmiştir. Buna göre, 1983 yılında 1 kg tütün ile 12 lt mazot alan üretici, 1998 yılında 1 kg tütün ile 6,8 lt mazot alacak duruma gerilemiştir. Tütün üreticisinin mazot alım durumu enflasyon oranlarına bağlı olarak sürekli değişim göstermiştir.

Çizim.44. Tütün – Mazot Paritesi

Not: Ek Çizelge 15’e göre düzenlenmiştir.

6.5.3.5. Tütün – İşgücü Paritesi

Tütün üretiminde işçilik masrafları önemli bir maliyet unsurudur. Çünkü; tütün kırma, toplama gibi uzun süren işlerde yoğun emeğe ihtiyaç vardır. Çizim 45'te verilen 1 işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilmek için gerekli tütün miktarına bakıldığında, yıllara göre üreticinin enflasyon karşısındaki durumu ortaya konulabilir. 1983 yılında, bir işçinin ücreti 0,9 kg tütün ile karşılanabilirken 1998 yılında bu miktar 1,7 kg'a çıkmıştır.

Çizim.45. Tütün – İşgücü Paritesi

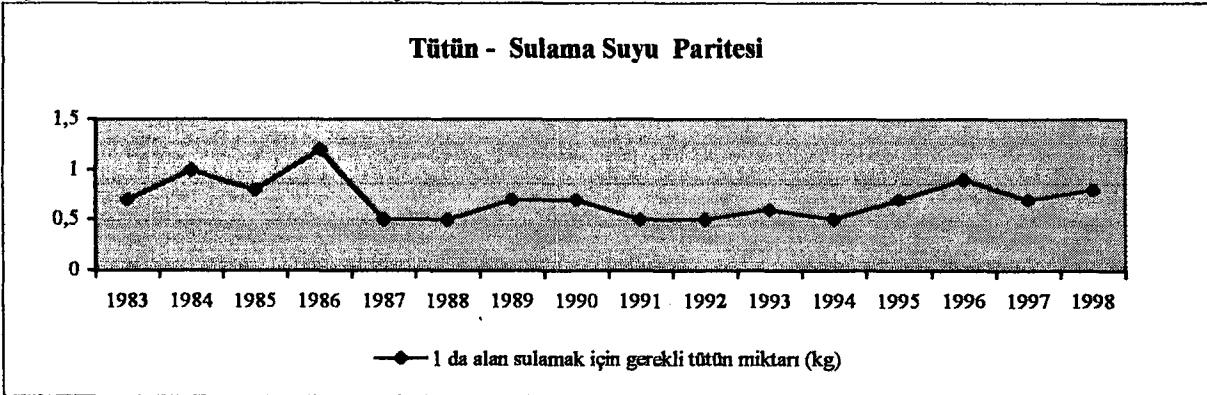

Not: Ek Çizelge 15'e göre düzenlenmiştir.

6.5.3.6. Tütün – Sulama Suyu Paritesi

Çizim 46'da 1 da tütün tarlası sulamak için gerekli tütün miktarı verilmiştir. Araştırmada incelenen diğer ürünlerde olduğu gibi tütünde de sulama suyu alımında çiftçinin satın alma gücünde yalnızca 1986 ve 1996 yıllarında bir düşüş olduğu tespit edilmiştir.

Çizim.46. Tütün – Sulama Suyu Paritesi

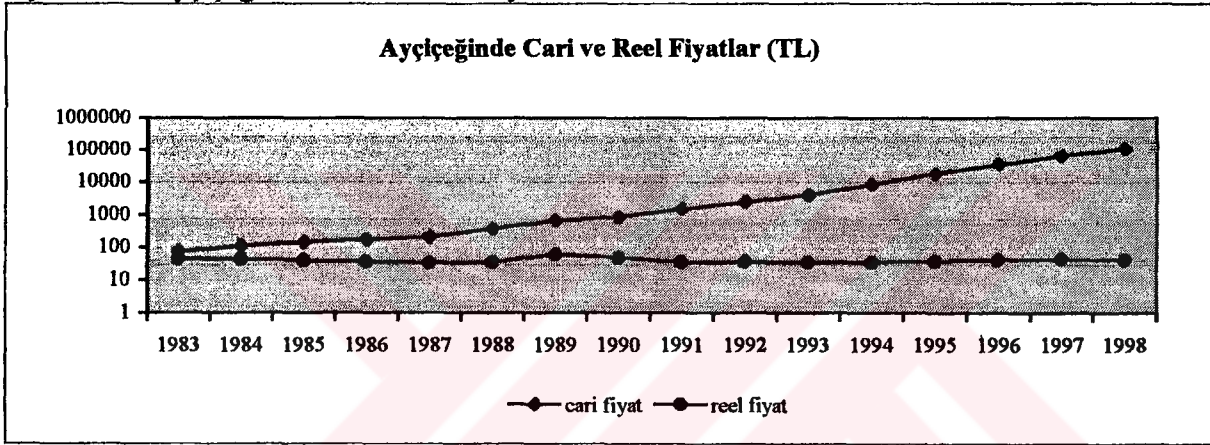
Not: Ek Çizelge 15'e göre düzenlenmiştir.

6.6. AYÇİÇEĞİ

6.6.1. Ayçiçeğinde Cari ve Reel Fiyatların Karşılaştırılması

Araştırmanın yağlı tohumlar grubundan olan ayçiçeğinde cari ve reel fiyat karşılaştırması Çizim 47’de verilmiştir. Buna göre incelenen yıllarda cari ayçiçeği fiyatının 1527,7 kat artış gösterdiği, reel olarak ise 0,9 kat bir azalma olduğu belirlenmiştir. 1983 – 1998 dönemi boyunca fiyat farkının giderek arttığı görülmüştür.

Çizim.47. Ayçiçeğinde Cari ve Reel Fiyatlar

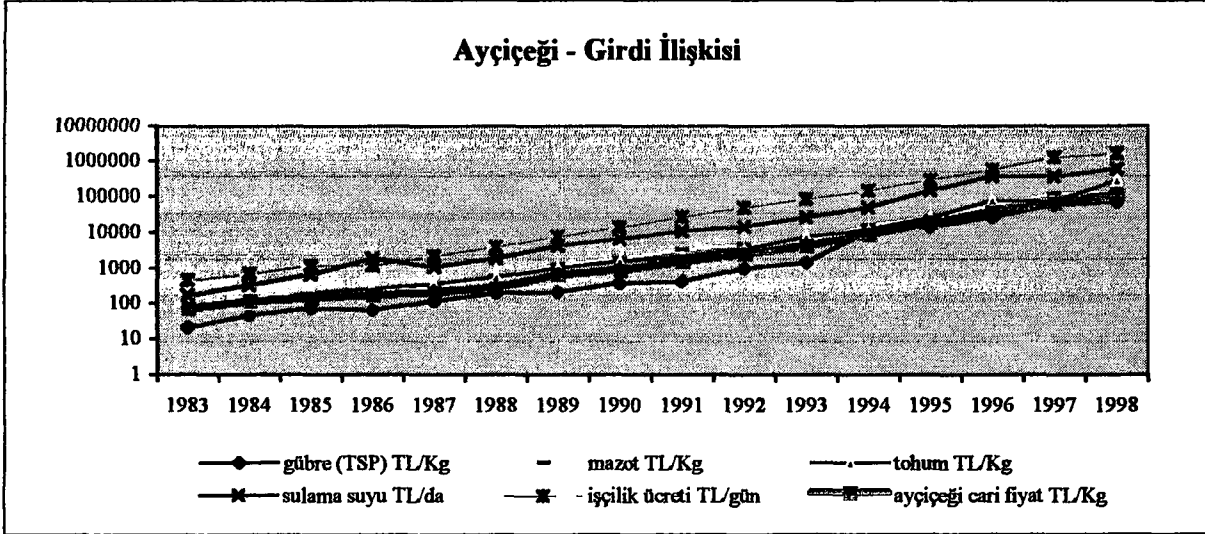

Not: Ek Çizelge 1'e göre düzenlenmiştir.

6.6.2. Çiftçinin Eline Geçen Ayçiçeği Fiyatları İle Ayçiçeği Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması

Ele alınan dönemde ayçiçeği üretiminde kullanılması gerekli ve önemli görülen girdi fiyatları, ayçiçeği fiyatlarıyla karşılaştırılmıştır. Çizim 48’de görüldüğü gibi, ayçiçeği üretiminde kullanılan girdi fiyatları gübre hariç, ayçiçeği fiyatı üzerinde gerçekleşmiştir. Bu durumda, ayçiçeği üreticisi girdi fiyatları karşısında enflasyondan etkilenmiştir ve üreticinin gelir seviyesi girdi fiyatlarından daha az artmıştır denilebilir.

Çizim.48. Ayçiçeği – Girdi İlişkisi

Not: Ek Çizelge 16'ya göre düzenlenmiştir.

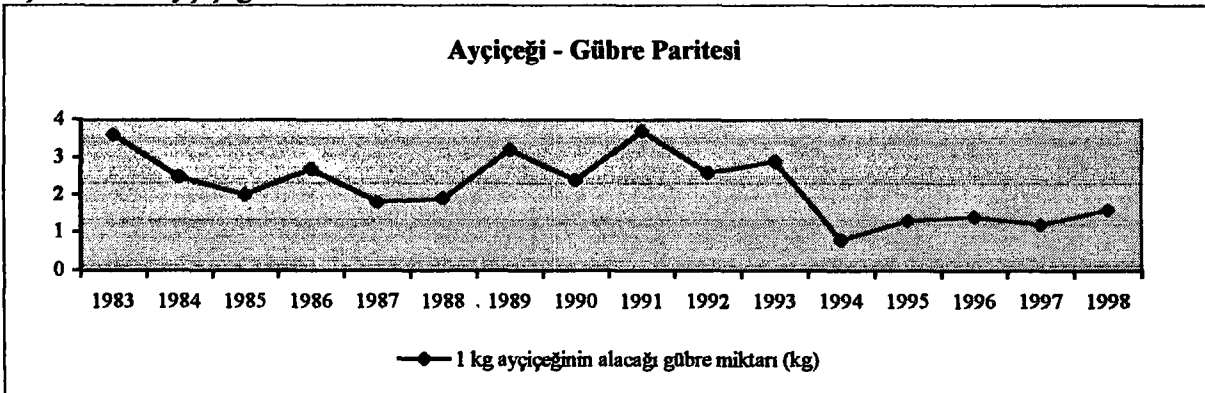
6.6.3. Ayçiçeği Ürünü İle İlgili Girdilerin Paritelerinin Ortaya Konması

Ayçiçeği üreticisinin satın alma gücünü farklı açılardan değerlendirmek için, ayçiçeği ile ilgili girdilerin pariteleri hesaplanmıştır. Bu şekilde üreticinin en fazla hangi girdiyi almakta güçlük çektiği ortaya konulmuştur.

6.6.3.1. Ayçiçeği – Gübre Paritesi

Çizim 49'da 1 kg ayçiçeğinin alacağı gübre miktarı verilmiştir. 1983 yılında 1 kg ürün ile 3,6 kg gübre alabilen üretici, 1998 yılında 1,6 kg gübre alacak duruma düşmüştür. 1994 yılında görülen yüksek enflasyon oranının etkisi ile 1 kg ayçiçeği ile sadece 0,8 kg gübre alınmıştır.

Çizim.49. Ayçiçeği – Gübre Paritesi

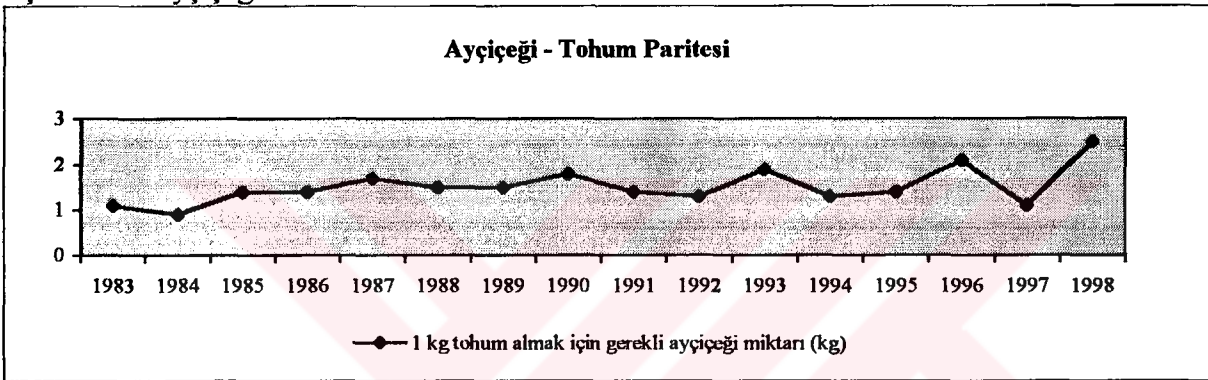

Not: Ek Çizelge 16'ya göre düzenlenmiştir.

6.6.3.2. Ayçiçeği – Tohum Paritesi

Çizim 50'de 1 kg ayçiçeği tohumu almak için gerekli ayçiçeği miktarı verilmiştir. Buna göre 1983 yılında 1 kg ayçiçeği tohumu almak için 1,5 kg ayçiçeği satılması gerekirken, 1998 yılında bu miktar 2,5 kg'a çıkmıştır. Genel olarak ele alınan dönemde ayçiçeği üreticisi tohumluk alımında enflasyonun yoğun etkisine maruz kaldığı söylenemez.

Çizim.50. Ayçiçeği – Tohum Paritesi

Not: Ek Çizelge 16'ya göre düzenlenmiştir.

6.6.3.3. Ayçiçeği – Traktör Paritesi

İncelenen yıllar itibariyle 1 adet traktör almak için gerekli ayçiçeği miktarı Çizim 51'de verilmiştir. Buna göre, 1983 yılında 31,2 ton ayçiçeği satarak bir traktör alabilen üretici, 1994 yılında bir traktör alabilmek için, 58,8 ton ayçiçeği satmak durumunda kalmıştır. Görülüyor ki enflasyonun yüksek olduğu yıllarda ayçiçeği üreticisi, traktör alımında daha fazla ürün satmıştır.

Çizim.51. Ayçiçeği – Traktör Paritesi

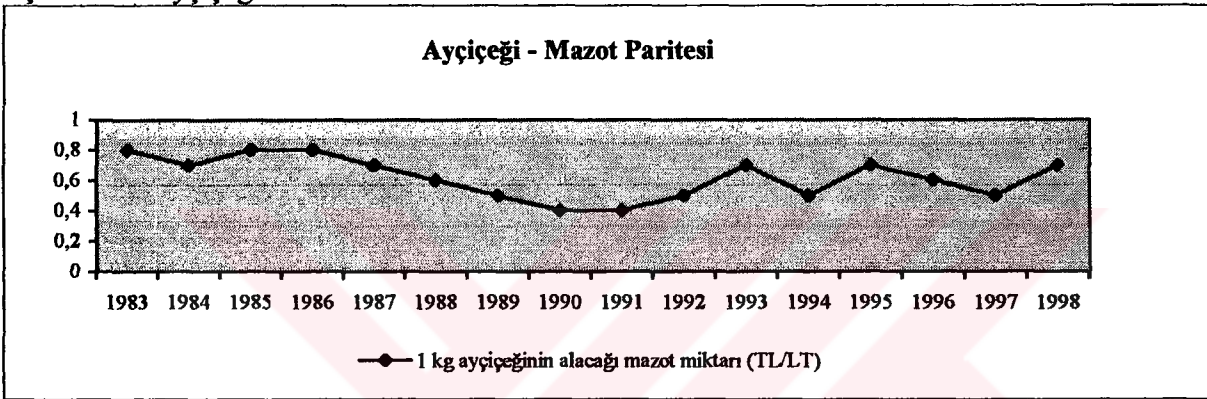
Not: Ek Çizelge 16'ya göre düzenlenmiştir.

6.6.3.4. Ayçiçeği – Mazot Paritesi

Çizim 52’de 1 kg ayçiçeğinin alacağı mazot miktarı verilmiştir. Üretici, incelenen dönem boyunca 1 kg ayçiçeği ile en fazla 0,8 lt mazot alabilmiştir. Sonuç olarak, ayçiçeği üreticisi mazot girdisi karşısında enflasyonun yoğun iniş ve çıkışlarından etkilenmiştir denilebilir.

Çizim.52. Ayçiçeği – Mazot Paritesi

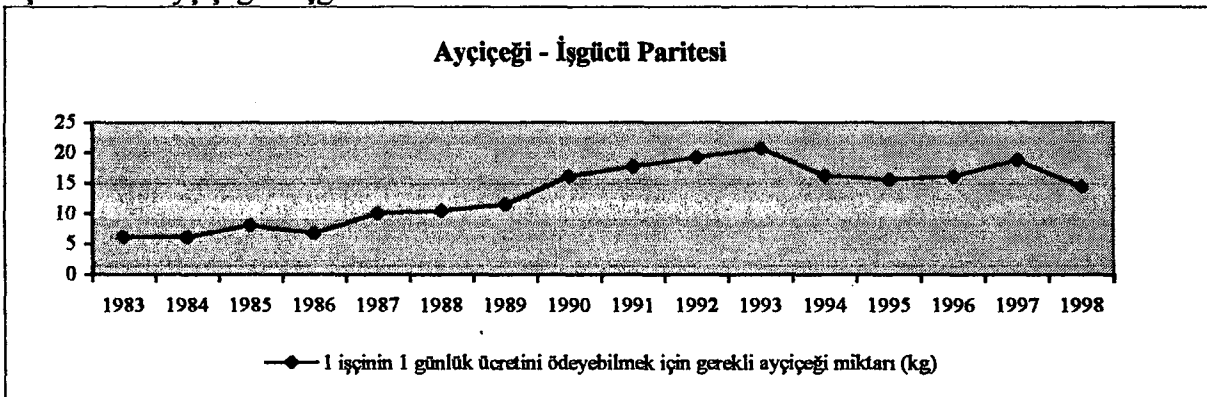

Not: Ek Çizelge 16’ya göre düzenlenmiştir.

6.6.3.5. Ayçiçeği – İşgücü Paritesi

Çizim 53’de ayçiçeği üreticisinin 1 günlük işçilik ücreti ödeyebilmek için ne kadar ayçiçeği satması gerektiği verilmiştir. Üretici 1983 yılında 6,1 kg ayçiçeği satması karşılığında 1 işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilirken bu miktar, 1998 yılında 14,5 kg’a çıkmıştır. İncelenen dönemde ayçiçeği üreticisi, işçi ücretlerinde enflasyondan yoğun olarak etkilenmiştir denilebilir.

Çizim.53. Ayçiçeği – İşgücü Paritesi

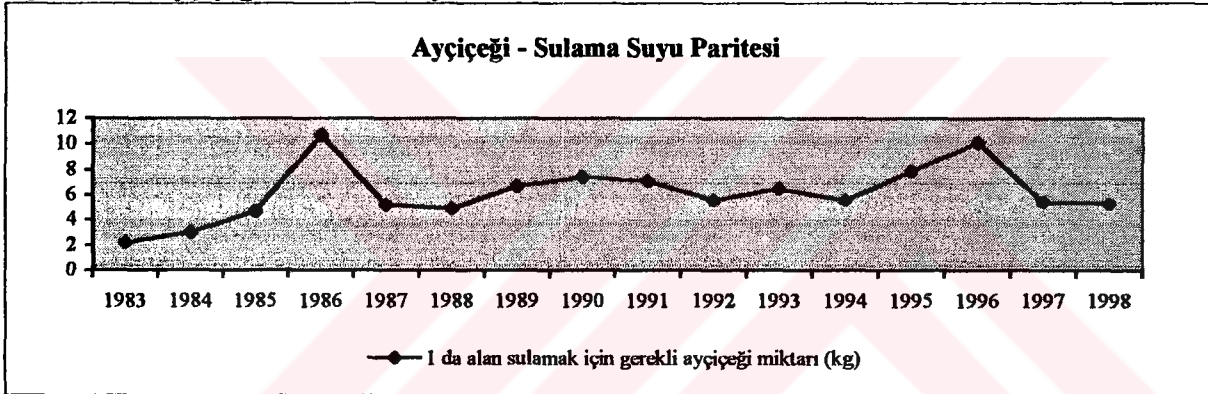

Not: Ek Çizelge 16’ya göre düzenlenmiştir.

6.6.3.6. Ayçiçeği – Sulama Suyu Paritesi

Üreticinin, 1983-1998 yıllarında 1 da ayçiçeği tarlası sulamak için satması gereken ürün miktarı Çizim 54’de verilmiştir. 1983 yılında 1da alan sulamak için 2,2 kg ürün satması gereken üreticinin, 1998 yılında ise 1 da ayçiçeği tarlası sulamak için 5,3 kg ürün satması gerekmektedir. Enflasyon oranlarına bağlı olarak değişiklik gösteren bu miktarlar özellikle 1986 ve 1996 yıllarında yaklaşık 10 kg ürün satılması yönünde dikkati çekmiştir. Çünkü 1986 yılında enflasyon oranı %29,5, 1996 yılında ise %84,9 dur. Bu durumda, incelenen yıllarda ayçiçeğinde sulama suyunun enflasyondan etkilenip etkilenmediği hakkında net bir görüş belirtilememektedir.

Çizim.54. Ayçiçeği – Sulama Suyu Paritesi

Not: Ek Çizelge 16’ya göre düzenlenmiştir.

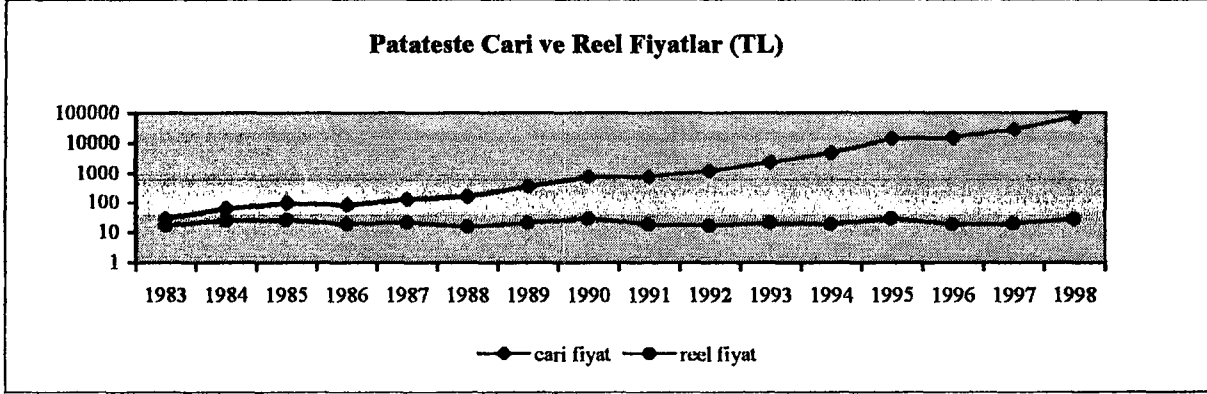
6.7. PATATES

6.7.1. Patateste Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması

Araştırmanın yumru bitkiler grubundan üretimi en fazla yapılan patates ürününe ilişkin fiyatların enflasyon karşısındaki görünümü 55 nolu Çizimde verilmiştir.

Patateste cari ve reel fiyat karşılaştırıldığında; cari patates fiyatları sürekli artış yönünde olduğu halde, reel fiyatların önemli iniş ve çıkışlar gösterdiği söylenemez. Araştırma döneminde cari patates fiyatlarınının 2547,9 kat artış gösterdiği, reel olarak ise ancak 1,6 kat arttığı belirlenmiştir. 1983 – 1998 dönemi boyunca fiyatlar arasındaki farkın giderek daha da açıldığı görülmektedir.

Çizim.55. Patateste Cari ve Reel Fiyatlar

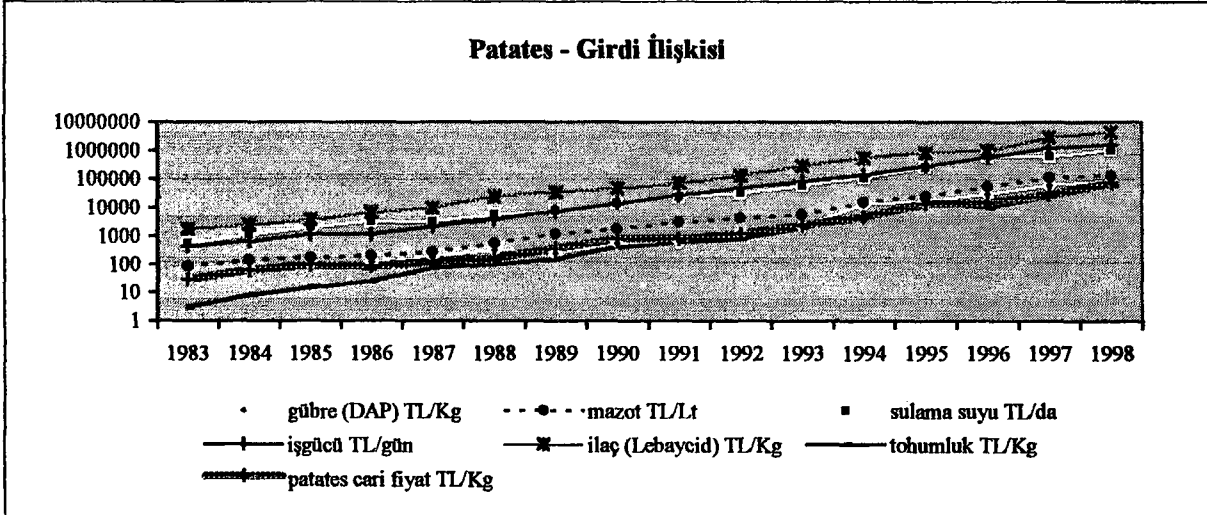

Not: Ek Çizelge 1'e göre düzenlenmiştir.

6.7.2. Çiftçinin Eline Geçen Patates Fiyatları İle Patates Girdi Fiyatlarının Karşılaştırılması

İncelenen dönem boyunca patates üretiminde kullanılan girdilerden önemli görülenlerinin fiyatları ile, patates fiyatı karşılaştırılmıştır. Çizim 56'da patates tohumu fiyatı ilk yıllarda patates fiyatının altında, daha sonraki yıllarda ise patates fiyatı ile aynı seviyelerde ilerlemektedir. Gübre fiyatı da patates fiyatı ile başa baş gitmektedir. Diğer girdi fiyatları ise patates fiyatının üzerinde gerçekleşmiştir. Bu durumda patates üreticisinin geliri girdi fiyatları karşısında daha az artmıştır denilebilir.

Çizim.56. Patates – Girdi İlişkisi

Not: Ek Çizelge 17'ye göre düzenlenmiştir.

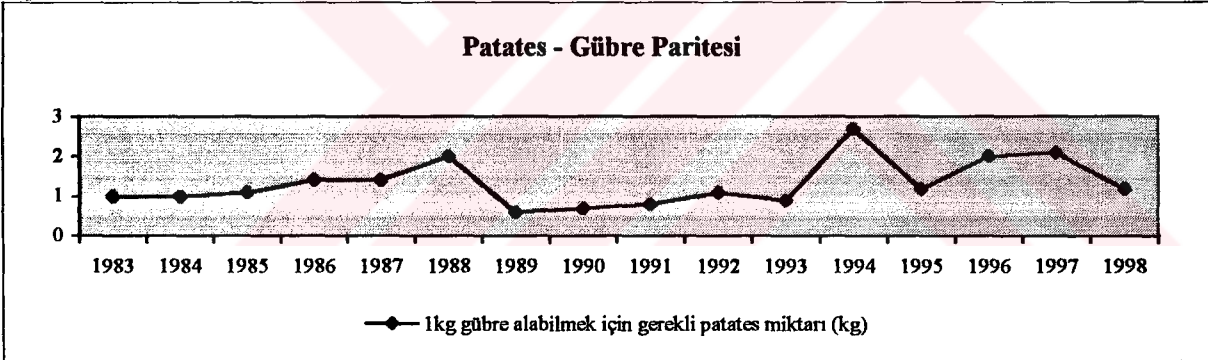
6.7.3. Patates Ürünü İle İlgili Girdilerin Paritelerinin Ortaya Konması

Enflasyonun patates üreticisi üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla; patates üretiminde kullanılan ve yıllara göre değişim gösteren seçilmiş girdi fiyatları ile, patates fiyatı arasında bir parite oluşturulmuştur. Bu şekilde patates üreticisinin alım gücünün hangi girdilerden daha fazla etkilendiği ortaya konulmuştur.

6.7.3.1. Patates – Gübre Paritesi

Patates fiyatları ile gübre fiyatları karşılaştırması Çizim 57’de verilmiştir. Buna göre 1983 yılında 1 kg gübre almak için gerekli patates miktarı, 1 kg’a eş gelirken 1998 yılında gübre almak için gereken patates miktarı fazla bir değişim göstermemiştir. Yalnızca, diğer ürünlerde olduğu gibi enflasyonun yüksek olduğu yıllarda üretici, gübre almak için daha fazla ürün satmak durumunda kalmıştır.

Çizim.57. Patates – Gübre Paritesi

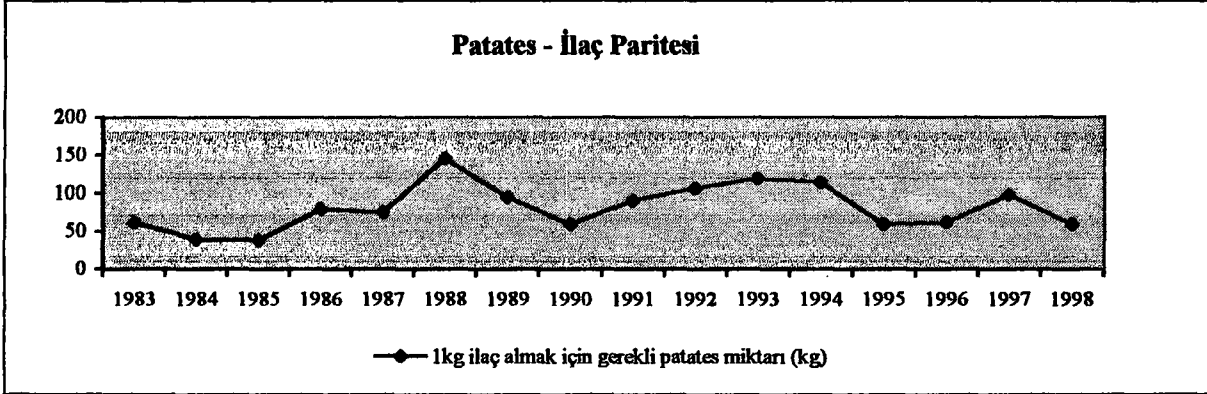

Not: Ek Çizelge 17’ye göre düzenlenmiştir.

6.7.3.2. Patates – İlaç Paritesi

Çizim 58’de 1 kg ilaç almak için gerekli patates miktarı verilmiştir. 1983 yılında 1 kg ilaç almak için, 61,8 kg ürün satan üretici enflasyondan etkilenmiştir. Çizim 58’de görüldüğü gibi, 1988 ve 90’lı yılların ortalarına kadar patates üreticisi, 1 kg ilaç almak için yüksek miktarlarda ürün satmak durumunda kalmıştır.

Çizim.58. Patates – İlaç Paritesi

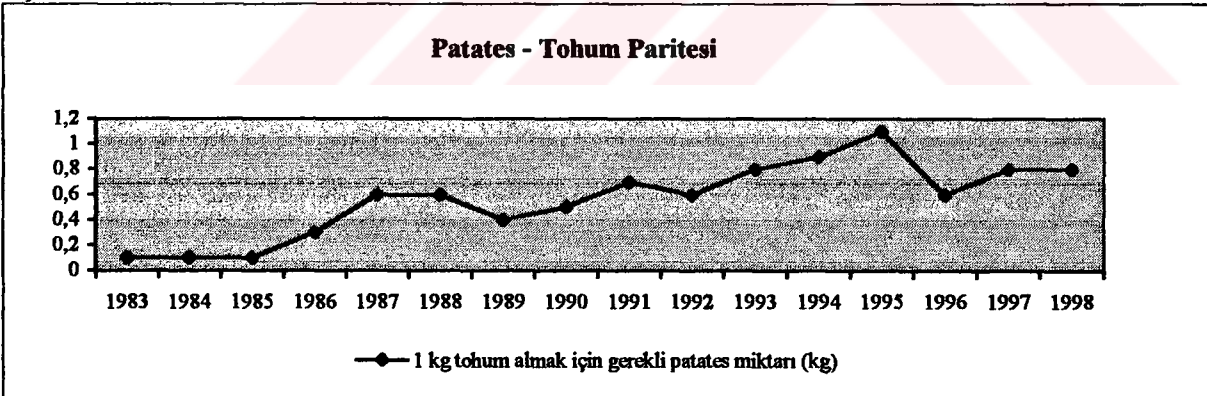

Not: Ek Çizelge 17'ye göre düzenlenmiştir.

6.7.3.3. Patates - Tohumluk Paritesi

Çizim 59'da 1 kg patates tohumu almak için gerekli patates miktarı verilmiştir. 1983 yılında 1 kg patates tohumu almak isteyen üreticinin 0,1 kg ürün sattığı, 1998 yılında ise aynı amaç için 0,8 kg ürün sattığı görülmüştür. İncelemeye alınan dönem boyunca patates üreticisinin tohumluk alım gücünün giderek azaldığı ortaya çıkmıştır.

Çizim.59. Patates – Tohum Paritesi

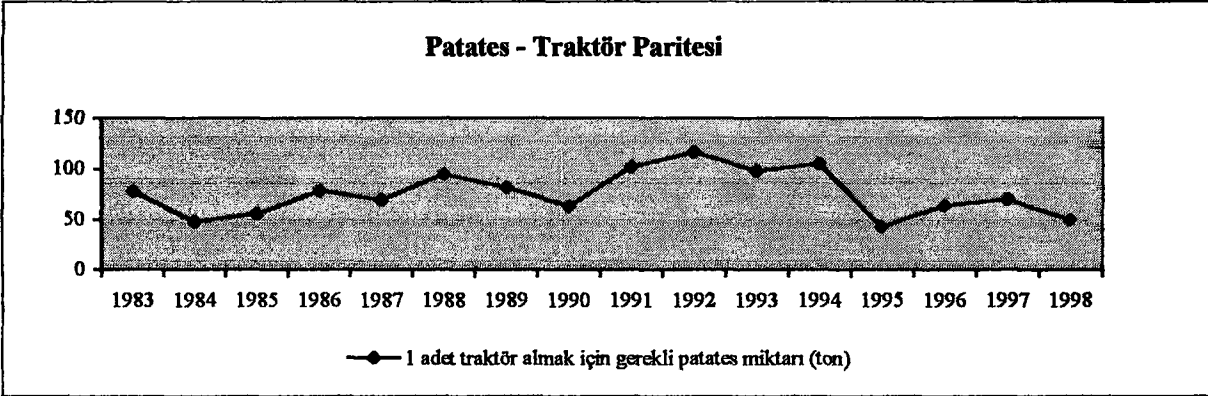
Not: Ek Çizelge 17'ye göre düzenlenmiştir.

6.7.3.4. Patates – Traktör Paritesi

İncelenen yıllar itibariyle 1 adet traktör almak için gerekli patates miktarı Çizim 60'da verilmiştir. Buna göre, 1983 yılında 78,1 ton patates satarak bir traktör alabilen üreticinin 1998 yılında 49,5 ton patates satması yeterli olmuştur. 1983-1998 yılları arasındaki paritede yoğun iniş ve çıkışlar mevcuttur. Özellikle 1988, 1990-1994 yılları

enflasyon hızına bağlı olarak traktör almak isteyen üretici yüksek miktarlarda ürün satmıştır.

Çizim.60. Patates – Traktör Paritesi

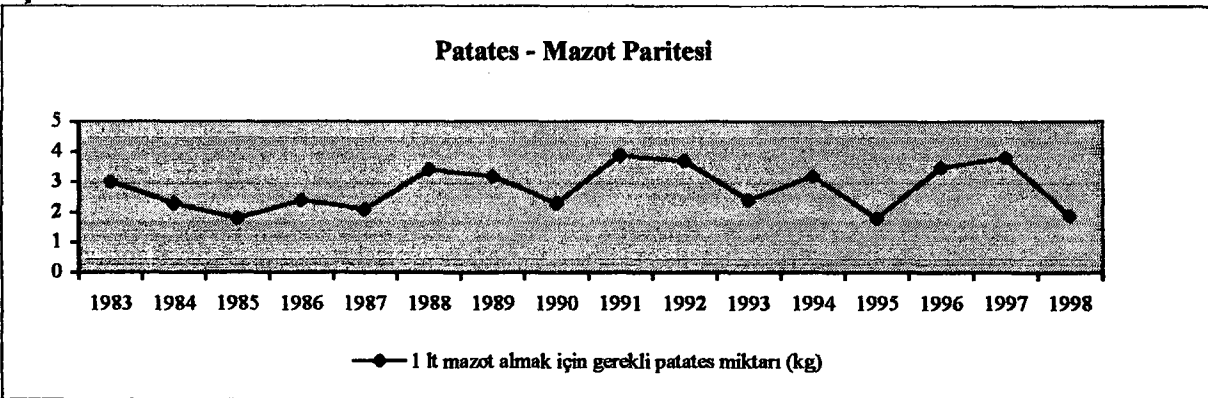

Not: Ek Çizelge 17'ye göre düzenlenmiştir.

6.7.3.5. Patates – Mazot Paritesi

İncelenen dönemlerde patates ve mazot fiyatları Çizim 61'de karşılaştırılmıştır. 1983 yılında 1lt mazot almak için 3 kg patates satan üreticinin, 1998 yılında 1lt mazot almak için 1,9 kg patates satması yeterli olmuştur. Patates – mazot paritesinde üreticinin, enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde akaryakıt alım gücü düşmüştür denilebilir.

Çizim.61. Patates – Mazot Paritesi

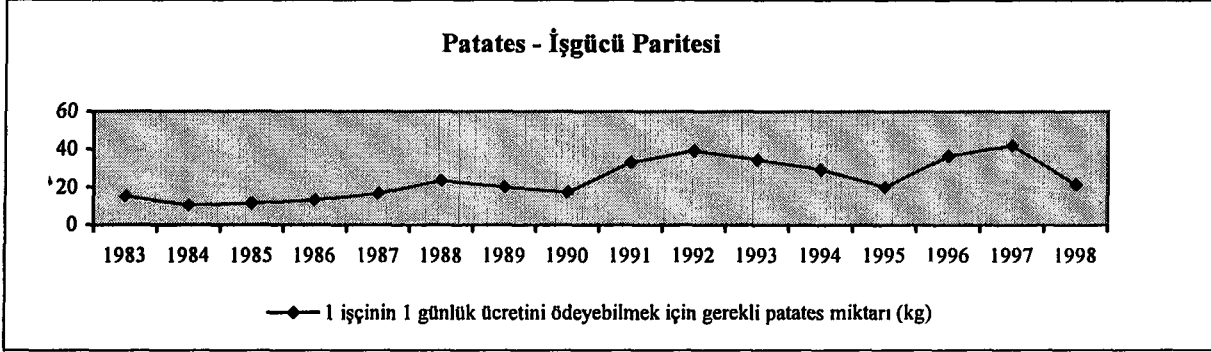
Not: Ek Çizelge 17'ye göre düzenlenmiştir.

6.7.3.6. Patates – İşgücü Paritesi

Çizim 62'de patates üreticisinin 1 işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilmek için ne kadar patates satması gerektiği verilmiştir. Üretici, 1983 yılında 15,3 kg ürün satarak

ödediği işçiliği, 1998 yılında 21,7 kg ürün satarak karşılamıştır. İncelenen dönemde patates üreticisi, işçi ücretlerinde enflasyonun ani iniş ve çıkışlarından etkilenmiştir denilebilir.

Çizim.62. Patates – İşgücü Paritesi

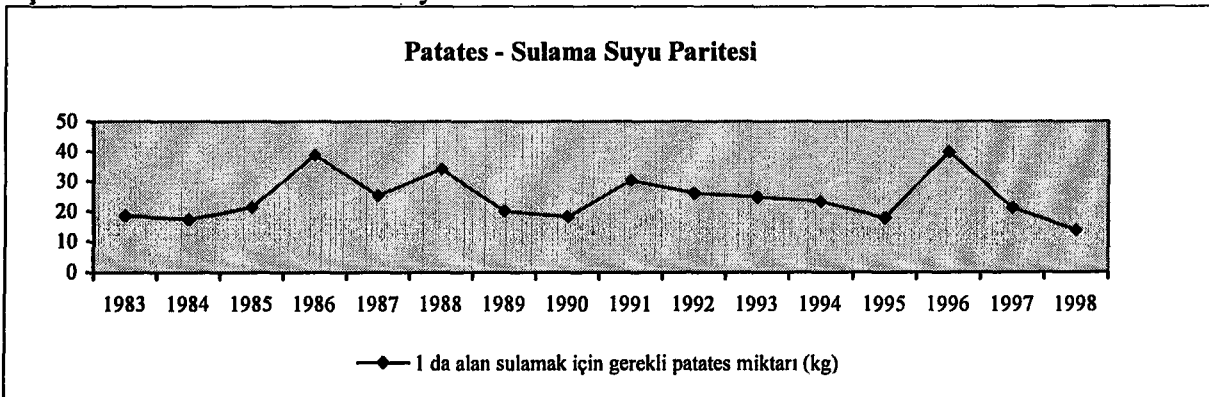

Not: Ek Çizelge 17'ye göre düzenlenmiştir.

6.7.3.7. Patates – Sulama Suyu Paritesi

Ele alınan dönem boyunca, patates ve sulama suyu arasındaki parite Çizim 63'de verilmiştir. 1983-1998 dönemi boyunca yoğun iniş ve çıkış olmasına rağmen, 1998 yılında üretici 1da patates tarlası sulamak için 13,8 kg patates satmıştır. Patates üreticisi sulama suyu girdisi için enflasyon hızının her yükselişinden etkilenmemiştir. Özellikle, 1994 yılında %149,6'lık bir enflasyon karşısında paritede bir değişiklik görülmemesi, 1996 yılında %84,9'luk enflasyonla paritedeki değişim dikkat çekicidir.

Çizim.63. Patates – Sulama Suyu Paritesi

Not: Ek Çizelge 17'ye göre düzenlenmiştir.

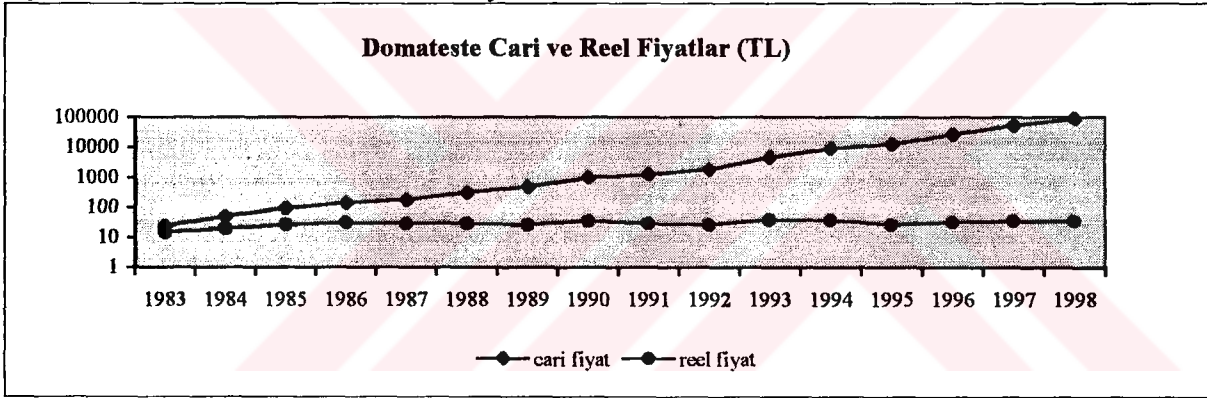
6.8.DOMATES

6.8.1. Domateste Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması

Araştırmanın meyvesi yenen sebzeler grubundan olan domates ürününe ilişkin fiyatların enflasyon karşısındaki görünümü Çizim 64'de verilmiştir.

Domateste cari ve reel fiyatlar karşılaştırıldığında; cari domates fiyatlarının sürekli yükseldiği, reel fiyatların ise, diğer ürünlere göre daha çok artış (2,4 kat) gösterdiği belirlenmiştir. Ancak bu fiyat artışlarının 1983-1998 dönemi boyunca cari domates fiyatlarında 3822,6 kat bir artış göstermesi sonucunda, cari ve reel fiyatlar arasındaki farkı çoğaltmıştır denilebilir.

Çizim.64. Domateste Cari ve Reel Fiyatlar

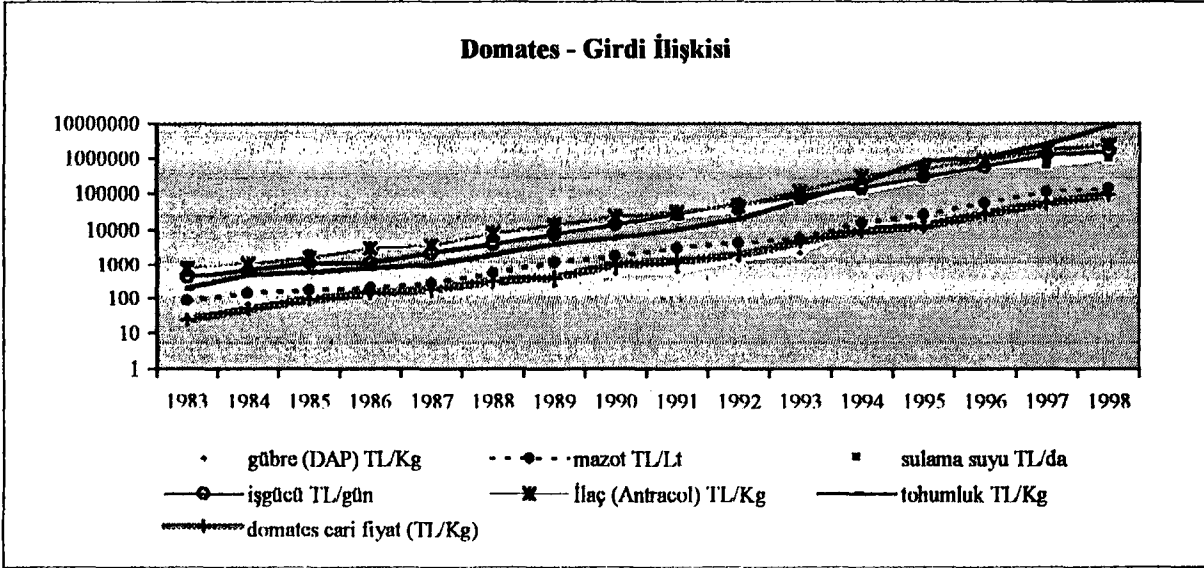
Not: Ek Çizelge 1'e göre düzenlenmiştir.

6.8.2. Çiftçinin Eline Geçen Domates Fiyatı İle Domates Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması

Domates üretiminde kullanılan girdilerin önemli görülenlerinin fiyatları ile domates fiyatı Çizim 65'de karşılaştırılmıştır. Domates üretiminde, kullanılan gübre hariç tüm girdilerin fiyatları ele alınan dönem boyunca domates fiyatının üzerinde gerçekleşmiştir. Domates girdi ilişkisinde, ürün fiyatına göre fiyatları en yüksek olan girdilerin işgücü ve sulama suyu olduğu belirlenmiştir.

Çizim.65. Domates – Girdi İlişkisi

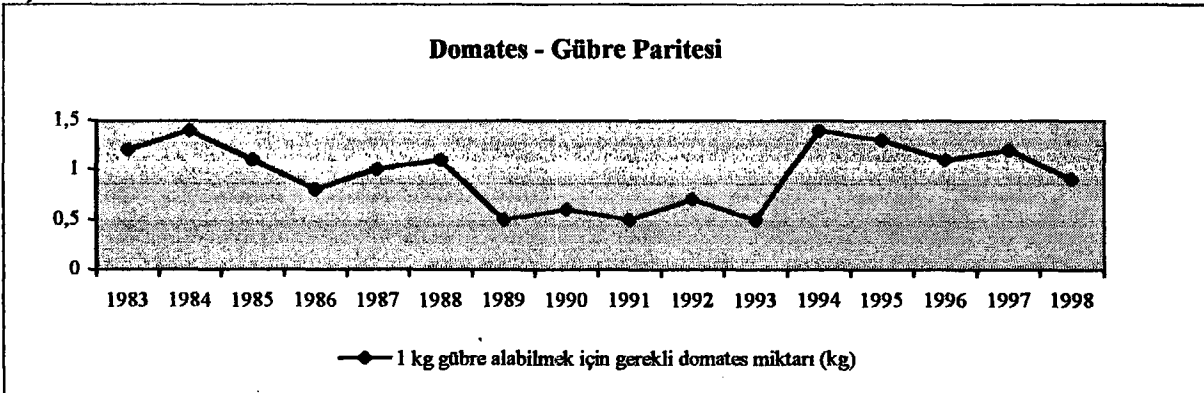
Not: Ek Çizelge 18'e göre düzenlenmiştir.

6.8.3. Domates Ürünü İle İlgili Girdilerin Paritelerinin Ortaya Konması

6.8.3.1. Domates – Gübre Paritesi

Çizim 66'da 1 kg gübre alabilmek için gerekli domates miktarı verilmiştir. Buna göre. 1983 yılında 1 kg gübre alabilmek için 1,2 kg domatese ihtiyaç varken 1998 yılında 0,9 kg domates 1 kg gübre almak için yeterli olmuştur. Genel olarak, Çizim 66'de incelenen yıllar göz önüne alınırsa, domates üreticisi gübre alımında enflasyondan olumsuz yönde etkilenmiştir denilebilir.

Çizim.66. Domates - Gübre Paritesi

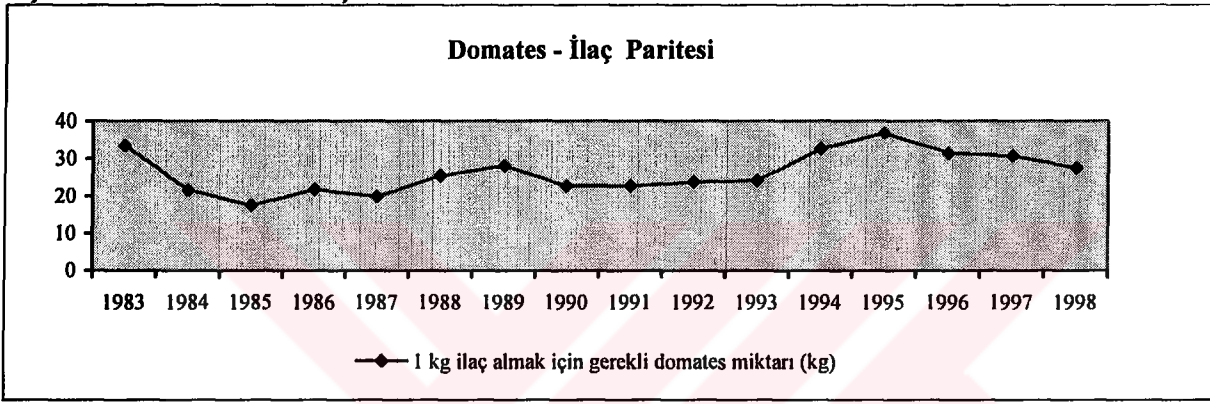

Not: Ek Çizelge 18'e göre düzenlenmiştir.

6.8.3.2. Domates – İlaç Paritesi

Çizim 67’de incelenen yıllar boyunca domates - ilaç paritesi verilmiştir. Domates üreticisi 1983 yılında 1kg ilaç almak için 33,6 kg domates satmıştır. Araştırmada, 1 kg ilaç almak için satılan domates miktarı en fazla 1995 yılında (36,9 kg) olmuştur. Dolayısıyla domates üreticisi, ilaç girdisi karşısında enflasyon hızının yükselmesinden etkilenmiştir denilebilir.

Çizim.67. Domates – İlaç Paritesi

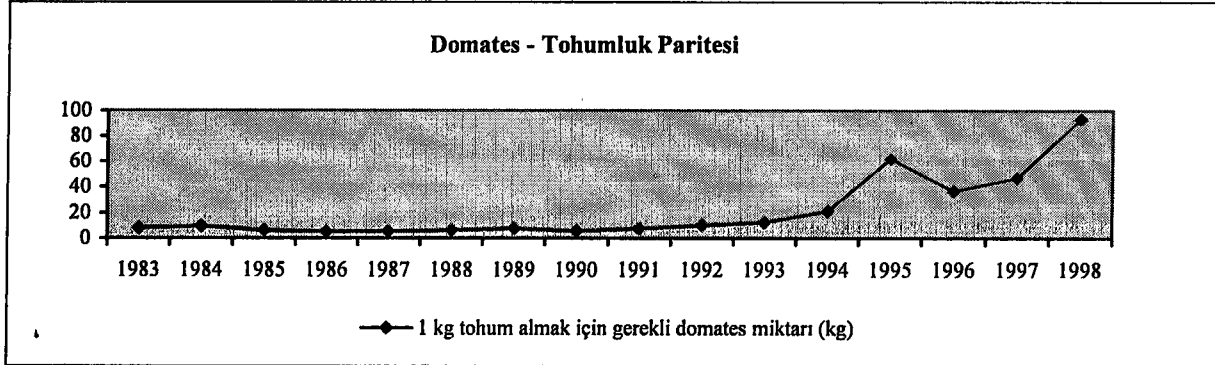

Not: Ek Çizelge 18’e göre düzenlenmiştir.

6.8.3.3. Domates – Tohumluk Paritesi

Çizim 68’de 1 kg domates tohumu almak için gerekli domates miktarı verilmiştir. 1983 yılında, 1 kg tohumluk almak için 8,4 kg ürün satan üretici, 1998 yılında 1 kg tohum almak için 83 yılında sattığı domates miktarının 11 katını yani 93,4 kg domatesi satmıştır. Araştırmanın son yıllarında domates üreticisi tohum fiyatlarının aşırı yükselmesinden dolayı bir gelir kaybına uğramıştır. Bunun sonucunda, üretici için tohumluk alımı ciddi bir maliyet unsuru haline gelmiştir.

Çizim.68. Domates – Tohumluk Paritesi

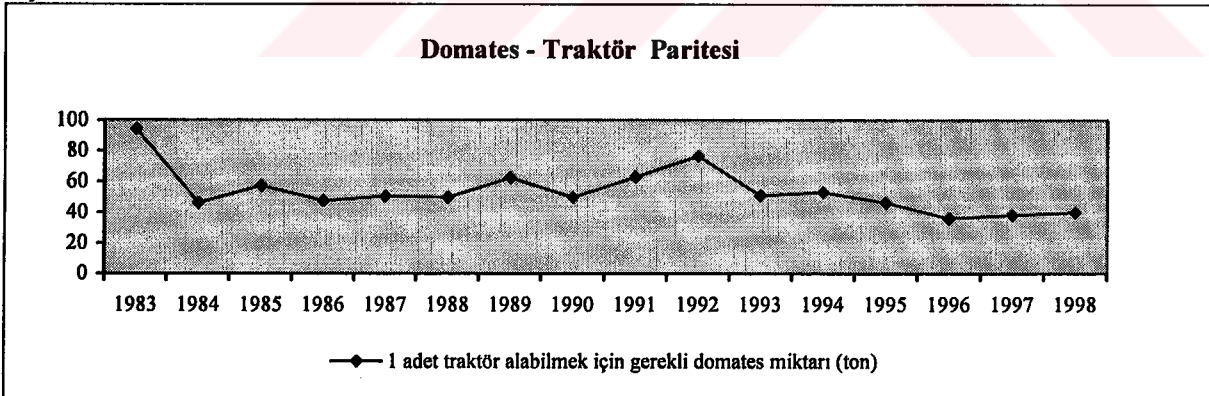

Not: Ek Çizelge 18'e göre düzenlenmiştir.

6.8.3.4. Domates – Traktör Paritesi

İncelenen yıllar itibariyle bir adet traktör almak için gerekli domates miktarı Çizim 69'da verilmiştir. 1983 yılında, 94,5 ton domates satarak bir traktör alan üreticinin 1998 yılında 39,9 ton domates satması yeterli olmuştur. Bu durumda, domates üreticisi traktör girdisi karşısında enflasyonda fazla etkilenmemiştir denilebilir.

Çizim.69. Domates – Traktör Paritesi

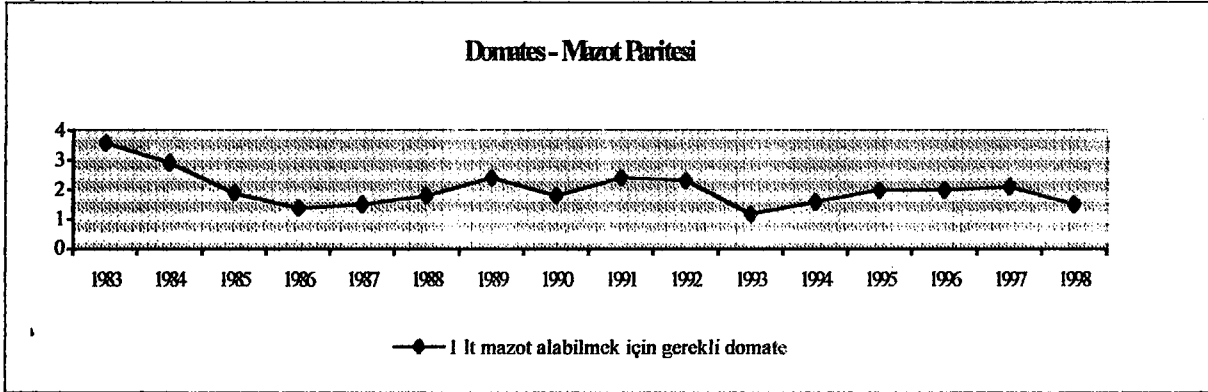

Not: Ek Çizelge 18'e göre düzenlenmiştir.

6.8.3.5. Domates – Mazot Paritesi

Çizim 70'de incelenen yıllarda domates ve mazot fiyatları karşılaştırılmıştır. 1983 yılında 1 lt mazot almak için gerekli domates miktarı 1,2 kg iken 1998 yılında bu miktar 0,9 kg'a inmiştir. Buna rağmen araştırma dönemi boyunca enflasyonun yüksek olduğu yıllarda domates üreticisinin, mazot alım gücünün düştüğü görülmüştür.

Çizim.70. Domates – Mazot Paritesi

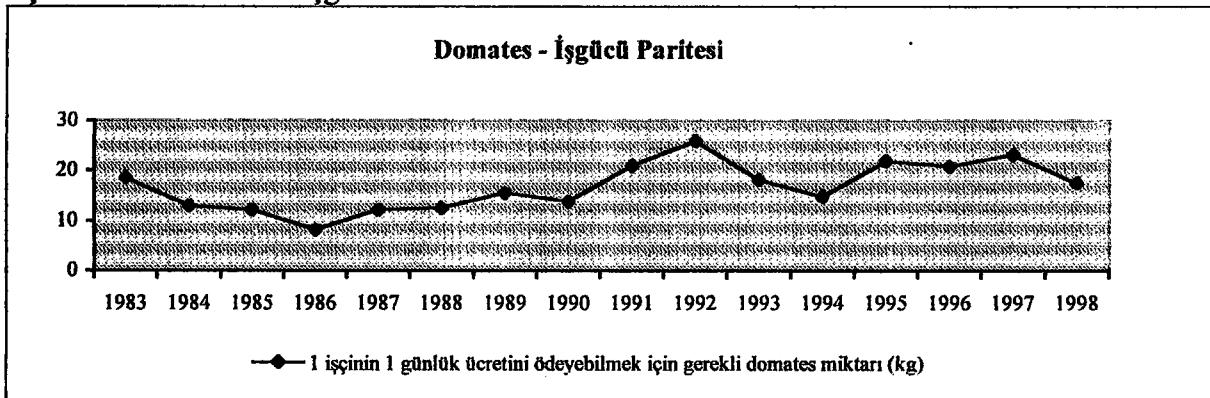

Not: Ek Çizelge 18'e göre düzenlenmiştir.

6.8.3.6. Domates – İşgücü Paritesi

Domates üretiminde önemli bir maliyet unsuru olan işgücü girdisinde üreticinin 1 işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilmesi için gerekli domates miktarı Çizim 71'de verilmiştir. Domates – işgücü paritesinde üretici 1 işçinin 1 günlük masrafını karşılayabilmek için en az 1986 yılında (8,1 kg) domates satmıştır. O yıl enflasyon rakamları incelenen dönem içindeki en düşük rakamdır (%29,5). O halde, domates üreticisinin, işgücü girdisi karşısında enflasyonun düşük olduğu yıllarda satın alma gücü artmıştır denilebilir.

Çizim.71. Domates – İşgücü Paritesi

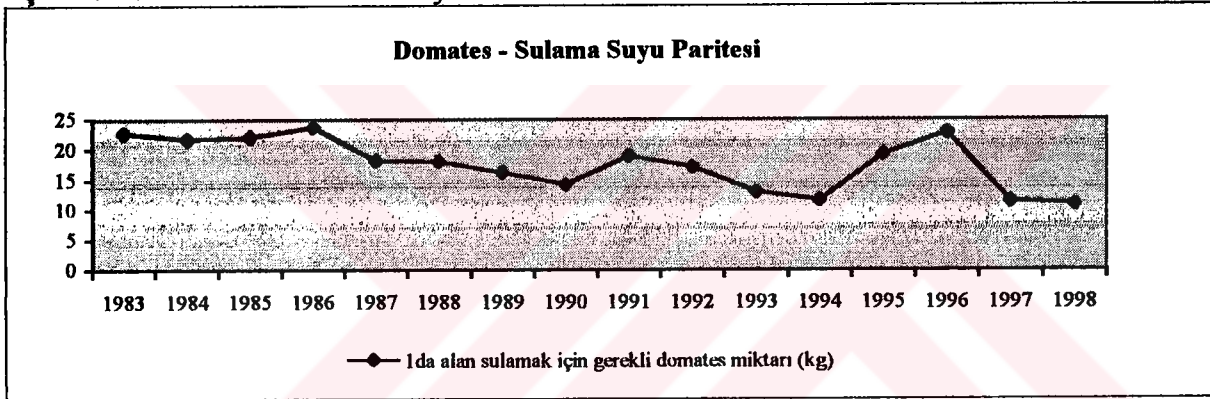
Not: Ek Çizelge 18'e göre düzenlenmiştir.

6.8.3.7. Domates – Sulama Suyu Paritesi

İncelenen dönemde 1 da domates tarlası sulamak isteyen üreticinin satması gereken domates miktarı Çizim 72'de verilmiştir. Domates – sulama suyu paritesinde yoğun iniş ve

çıkışlar olmasına rağmen, araştırmanın son iki yılında domates üreticisinin domatesini sulamak için daha az ürün sattığı söylenebilir. Burada yine dikkati çeken bir konu ise, incelenen diğer ürünlerde olduğu gibi 1986 ve 1996 yıllarında çiftçinin satın alma gücünün en fazla düştüğü görülmektedir. İncelenen tüm ürünlerde bu durumun ortaya çıkması ve o yıllardaki enflasyon rakamlarının zıtlığı (1986 TEFİ; 29,5 - 1996 TEFİ; 84,9) sulama suyu ücretlerine her on yılda bir enflasyondan bağımsız olarak yüksek oranda zam yapıldığını göstermektedir. Bu durumda domates üreticisi, enflasyonun yoğun etkisiyle karşılaşmamıştır denilebilir.

Çizim.72. Domates – Sulama Suyu Paritesi

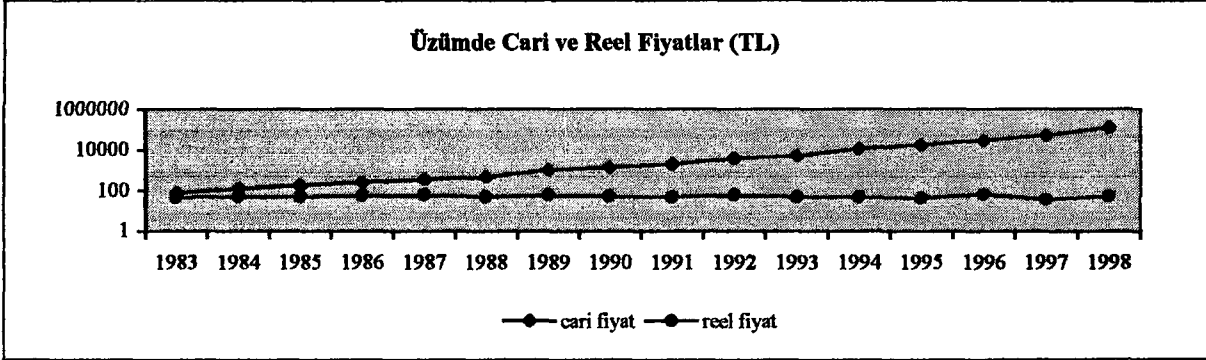
Not: Ek Çizelge 18'e göre düzenlenmiştir.

6.9. ÜZÜM

6.9.1. Üzümde Cari ve Reel Fiyatların Karşılaştırması

Araştırmanın meyveler grubunda en fazla üretimi yapılan çekirdeksiz yaş üzümüne ait fiyatların enflasyon karşısındaki görünümü Çizim 73'de verilmiştir. Üzümde cari ve reel fiyat karşılaştırması yapıldığında; cari üzüm fiyatları devamlı artış yönünde olduğu halde reel fiyatların genel olarak hep aynı seviyede kaldığı söylenebilir 1983-1998 dönemi boyunca cari üzüm fiyatlarının 1769,4 kat artış gösterdiği, reel olarak ise ancak 1,1 kat artış gösterdiği belirlenmiştir.

Çizim.73. Üzümde Cari ve Reel Fiyatlar

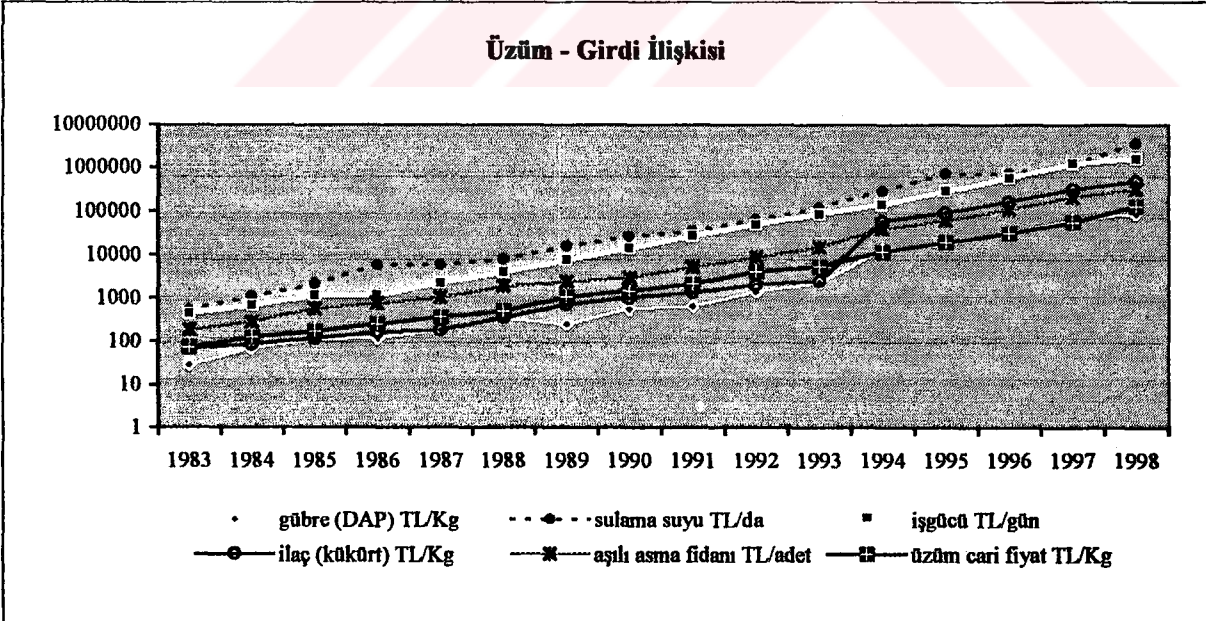

Not: Ek Çizelge I'e göre düzenlenmiştir.

6.9.2. Çiftçinin Eline Geçen Üzüm Fiyatı İle Üzüm Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması

Üzüm üretiminde kullanılan girdilerin önemli görülenlerinin fiyatları ile üzüm fiyatı Çizim 74'de karşılaştırılmıştır. Üzüm üretiminde kullanılan gübre hariç tüm girdilerin fiyatları ele alınan dönem boyunca üzüm fiyatının üzerinde gerçekleşmiştir. Bu durumda üzüm üreticisinin geliri girdi fiyatları karşısında daha az artmıştır denilebilir.

Çizim.74. Üzüm - Girdi İlişkisi

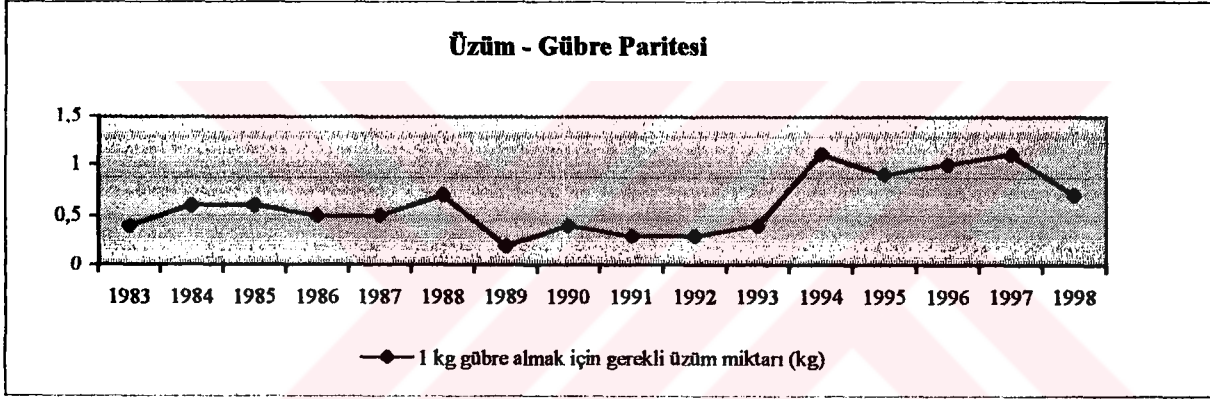
Not: Ek Çizelge 19'a göre düzenlenmiştir.

6.9.3. Üzüm Ürünü İle İlgili Girdilerin Paritelerinin Ortaya Konulması

6.9.3.1. Üzüm – Gübre Paritesi

Çizim 75 'de 1 kg gübre almak için gerekli üzüm miktarı verilmiştir. 1983 yılında 1kg gübre almak için 0,4 kg üzümüne ihtiyaç varken 1998 yılında 0,7 kg üzümüne gerek duyulmuştur. Üzüm üreticisi için gübre ciddi bir maliyet unsuru olmasa da, enflasyon hızının yüksek olduğu dönemlerde üreticinin gübre almak için daha fazla ürün sattığı belirlenmiştir.

Çizim. 75. Üzüm – Gübre Paritesi

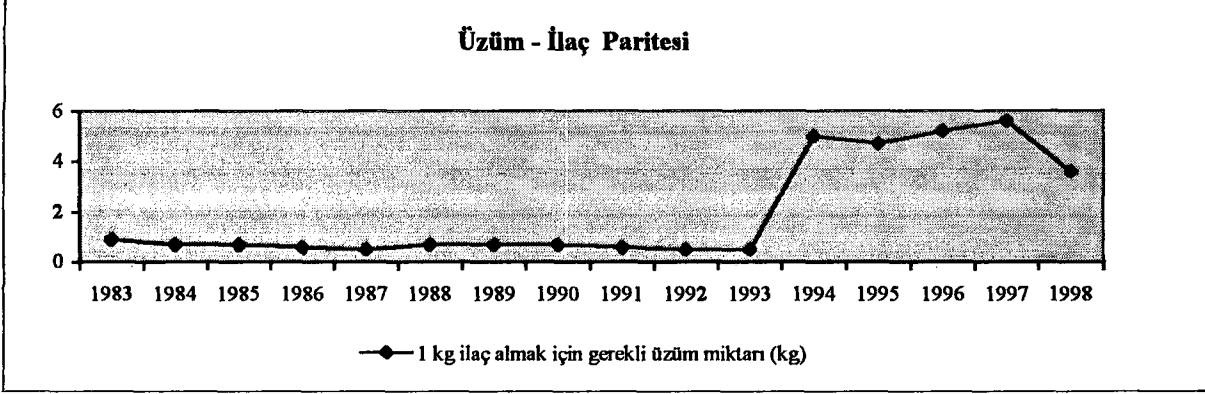

Not: Ek Çizelge 19'a göre düzenlenmiştir.

6.9.3.2. Üzüm – İlaç Paritesi

Çizim 76'da üzüm – ilaç paritesi verilmiştir. Buna göre 1994 yılına kadar 1 kg ilaç almak için yaklaşık 0,7 kg üzümüne ihtiyaç varken daha sonra enflasyonun aşırı yükselmesiyle 1kg ilaç almak isteyen üretici 5 kg üzüm satmak durumunda kalmıştır. Araştırmanın son yıllarında üreticinin, ilaç girdisi karşısında satın alma gücünün azaldığı görülmüştür.

Çizim.76. Üzüm – İlaç Paritesi

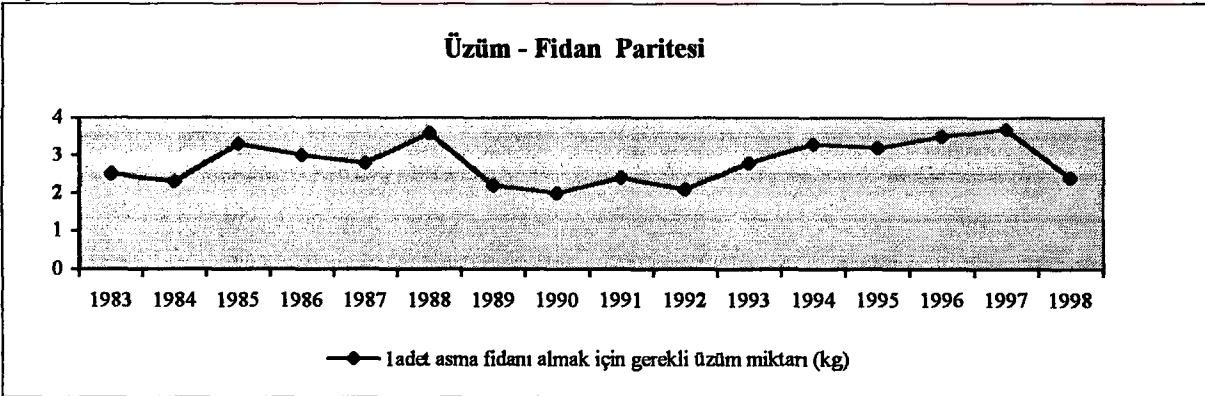

Not: Ek Çizelge 19'a göre düzenlenmiştir.

6.9.3.3. Üzüm – Fidan Paritesi

Çizim 77'de 1 adet asma fidanı almak için gerekli üzüm miktarı verilmiştir. 1983 yılında 1 adet asma fidanı almak için 2,5 kg üzüm satan üretici 1988 yılında enflasyonun da etkisiyle 1 adet asma fidanı almak için en fazla miktarda (3,6 kg) ürün satmıştır. Bu durumda üretici, asma fidanı alımında, enflasyonun olumsuz etkilerine maruz kalmıştır denilebilir.

Çizim.77. Üzüm – Fidan Paritesi

Not: Ek Çizelge 19'a göre düzenlenmiştir.

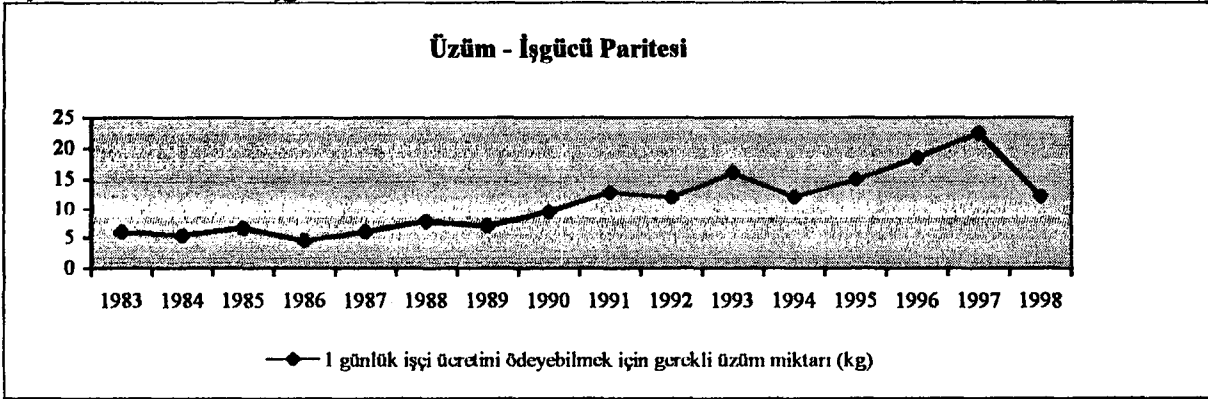
6.9.3.4. Üzüm – İşgücü Paritesi

Çizim 78'de 1 günlük işçi ücretini ödeyebilmek için gerekli üzüm miktarı verilmiştir. 1983 yılında 1 işçinin 1 günlüğü, 6 kg üzüme karşılık gelirken 1998 yılında bu

miktarın 12,3 kg'a çıktığı görülmüştür. Buna göre üzüm üreticisi, incelenen dönem boyunca işçi ücretlerinin sürekli yükselmesinden etkilenmiştir denilebilir.

Çizim.78. Üzüm – İşgücü Paritesi

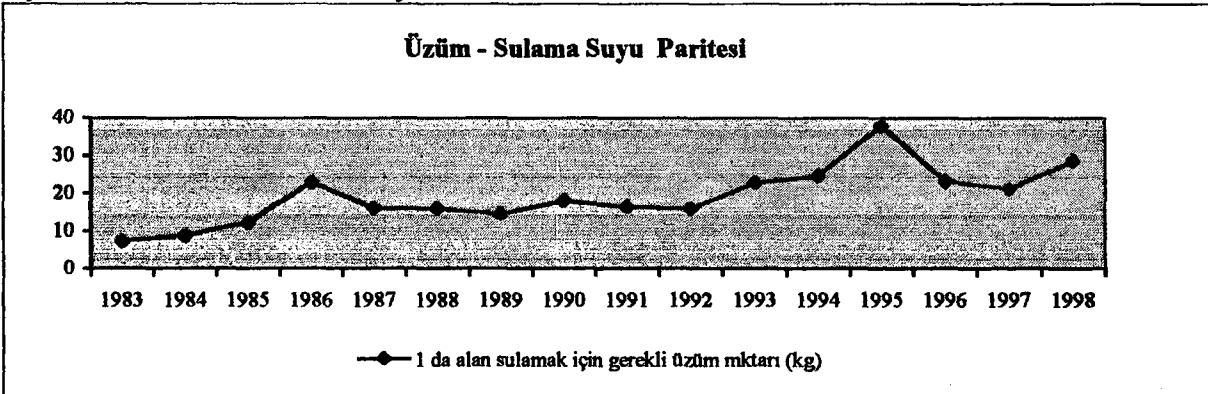

Not: Ek Çizelge 19'a göre düzenlenmiştir.

6.9.3.5. Üzüm – Sulama Suyu Paritesi

İncelenen dönemde üzüm bahçesi sulamak isteyen üreticinin kullanması gereken üzüm miktarı Çizim 79'de verilmiştir. 1983 yılında 1 da alan sulamak için 7,4 kg üzüm satan üretici 1998 yılında 1 da üzüm bahçesi sulamak için 28,5 kg üzüm satmıştır. Üzüm üreticisinin sulama suyu girdisi karşısında, her geçen yıl daha çok gelir kaybına uğradığı belirlenmiştir.

Çizim.79. Üzüm – Sulama Suyu Paritesi

Not: Ek Çizelge 19'a göre düzenlenmiştir.

6.10. İNEK SÜTÜ

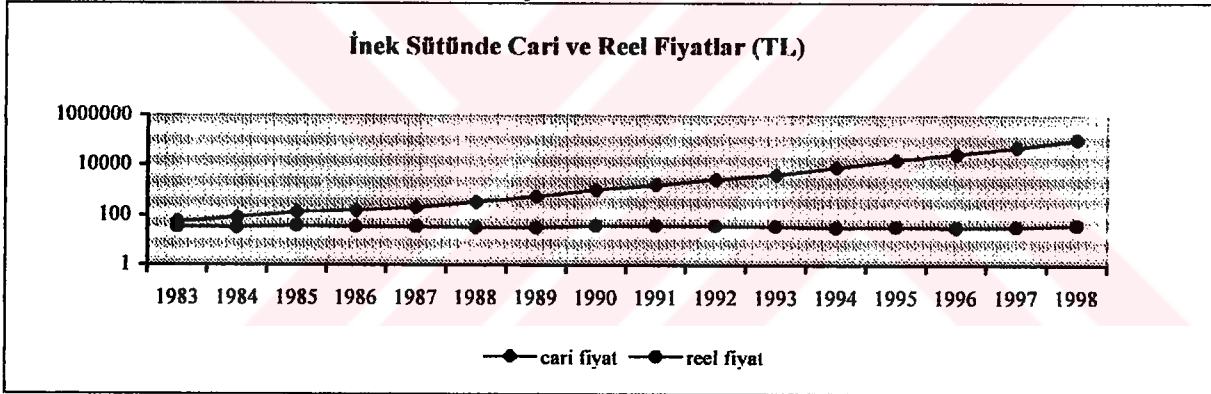
6.10.1. İnek Sütünde Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması

Araştırmada ilk olarak hayvansal ürünler içinde inek sütü en fazla üretimi yapılan süt çeşidi olması bakımından incelemeye alınmıştır.

İnek sütüne ilişkin fiyatların enflasyon karşısındaki görüntümü Çizim 80'de verilmiştir. İnek sütünde cari ve reel fiyat karşılaştırıldığında; cari süt fiyatları sürekli artış yönünde olduğu halde reel fiyatların önemli iniş ve çıkışlar gösterdiği söylenemez.

Araştırma döneminde cari süt fiyatlarının 1914,3 kat artış gösterdiği reel olarak ise ancak 1,2 kat artış gösterdiği belirlenmiştir. İncelenen dönem boyunca fiyatlar arasındaki farkın daha da açıldığı tespit edilmiştir.

Çizim.80. İnek Sütünde Cari ve Reel Fiyatlar

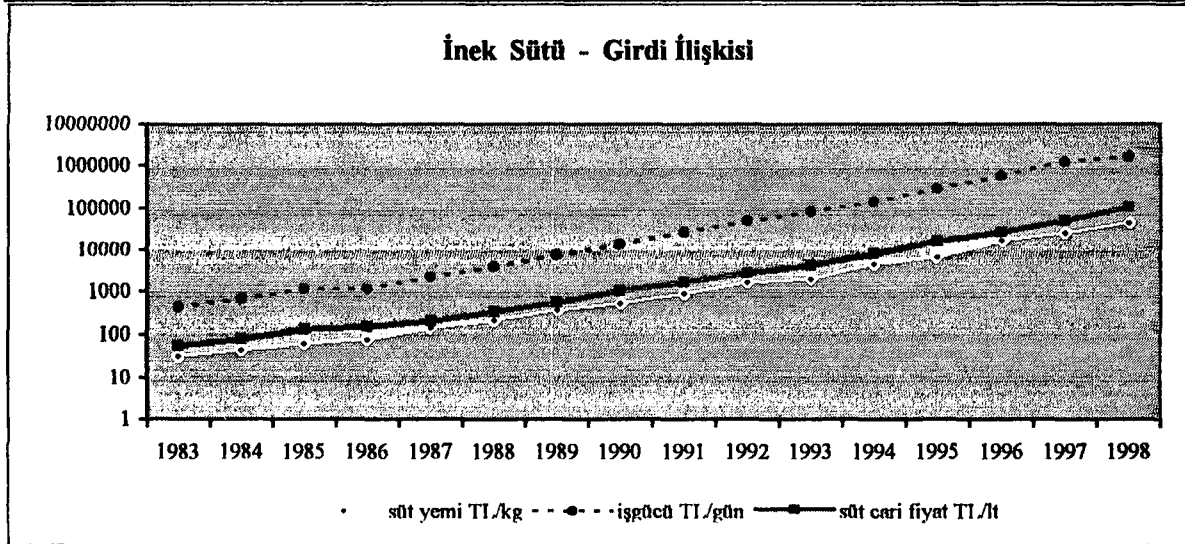

Not: Ek Çizelge 1'e göre düzenlenmiştir.

6.10.2. Çiftçinin Eline Geçen İnek Sütü Fiyatı İle İnek Sütü Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması

İnek sütü üretiminde çok sayıda girdi kullandığı bilinmektedir. Söz konusu bu girdilerden süt temi ve işgücü fiyatları ile inek sütü fiyatı karşılaştırılmıştır. Çizim 81'de görüleceği gibi incelenen dönem boyunca süt yemi fiyatının süt fiyatını aşağıdan takip ettiği, işgücü fiyatının ise süt fiyatının üzerinde gerçekleştiği görülmüştür.

Çizim.81. İnek Sütü Girdi İlişkisi

Not: Ek Çizelge 20'ye göre düzenlenmiştir.

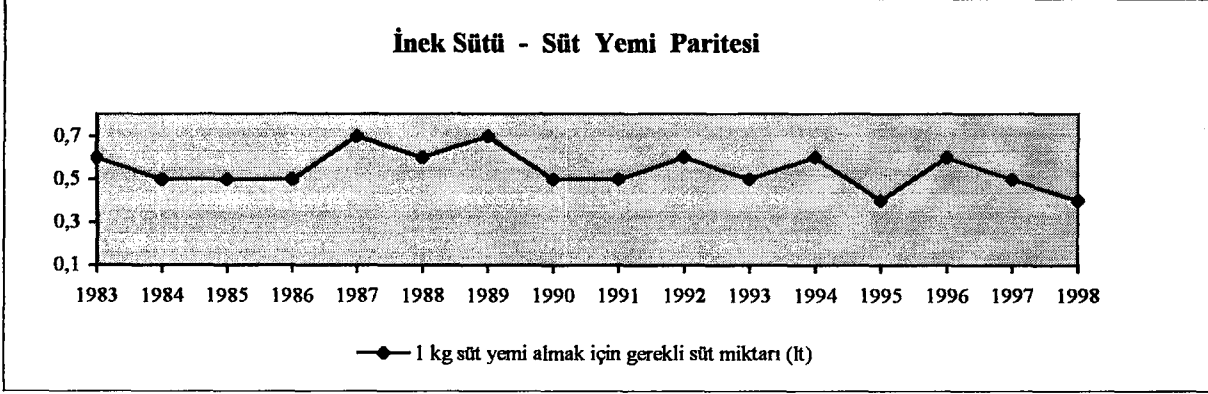
6.10.3. İnek Sütü İle İlgili Girdilerin Paritelerinin Ortaya Konması

Enflasyonun süt üreticisi üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla süt üretiminde kullanılan ve yıllara göre değişim gösteren, seçilmiş girdi fiyatları ile süt fiyatları arasında, bir parite oluşturulmuştur. Bu şekilde, süt üreticisinin, refah gücünün en fazla hangi girdilerden etkilendiği ortaya konulmuştur.

6.10.3.1. İnek Sütü – Süt Yemi Paritesi

Çizim 82'de 1 kg süt yemi almak için gerekli süt miktarı verilmiştir. 1983 yılında 1 kg süt yemi almak için 0,6 lt süt gerekirken 1998 yılında bu miktar 0,4 lt'ye düşmüştür. İnek sütü – süt yemi paritesinde süt üreticisi, 1kg yem almak için fazla miktarda süt satmasa da enflasyonun etkisine maruz kalmıştır denilebilir.

Çizim.82. İnek Sütü – Süt Yemi Paritesi

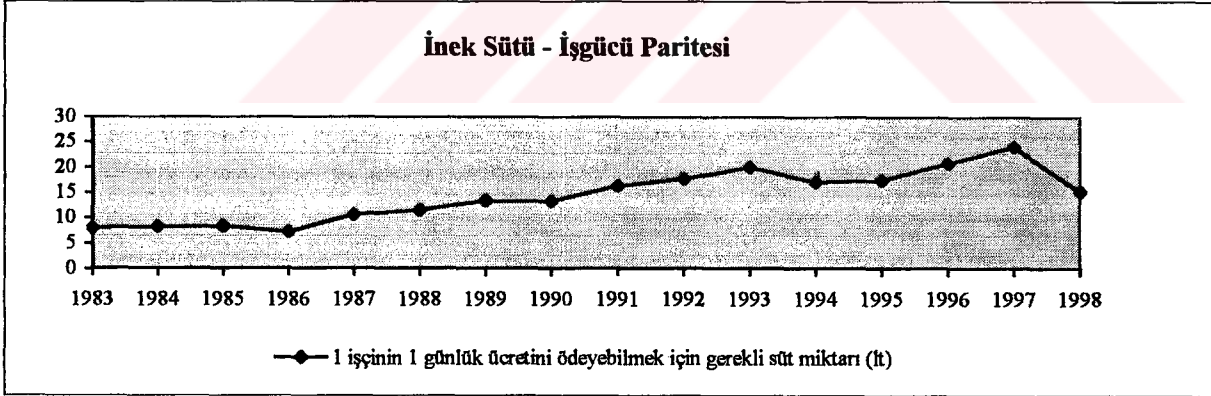

Not: Ek Çizelge 20'ye göre düzenlenmiştir.

6.10.3.2. İnek Sütü – İşgücü Paritesi

İncelenen dönem boyunca 1 işçinin günlük ücretini ödeyebilmek için gerekli süt miktarı Çizim 83'de verilmiştir. 1983 yılında 8 lt süte eş olan 1 işçinin günlüğü, 1998 yılında 15,2 lt'ye tekabül etmiştir. Bu durumda süt üreticisi için işçilik masrafları önemli bir maliyet unsurudur denilebilir.

Çizim.83. İnek Sütü İşgücü Paritesi

Not: Ek Çizelge 20'ye göre düzenlenmiştir.

6.11. SIĞIR ETİ

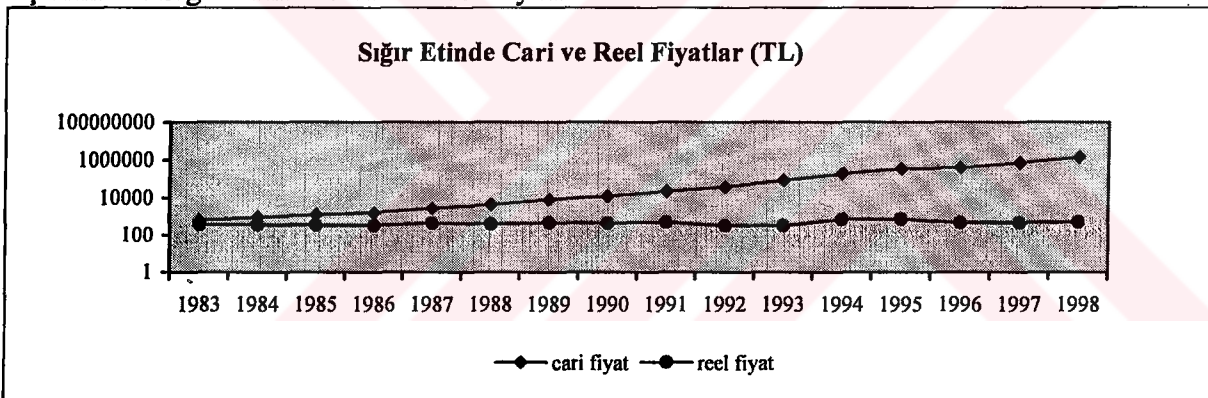
6.11.1. Sığır Etinde Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması

Araştırmada hayvansal ürünler içinde sığır eti en fazla üretimi yapılan et çeşidi olması bakımından incelemeye alınmıştır.

Sığır etine ilişkin fiyatların enflasyon karşısındaki görünümü Çizim 84'de verilmiştir .Sığır etinde cari ve reel fiyat karşılaştırıldığında; cari et fiyatları sürekli artış yönünde olduğu halde reel fiyatların önemli iniş ve çıkışlar gösterdiği söylenemez.

Araştırma döneminde cari et fiyatlarının 2177,8 kat artış gösterdiği reel olarak ise ancak 1,4 kat artış gösterdiği belirlenmiştir. İncelenen dönem boyunca fiyatlar arasındaki fark daha da açılmaktadır.

Çizim.84. Sığır Etinde Cari ve Reel Fiyatlar

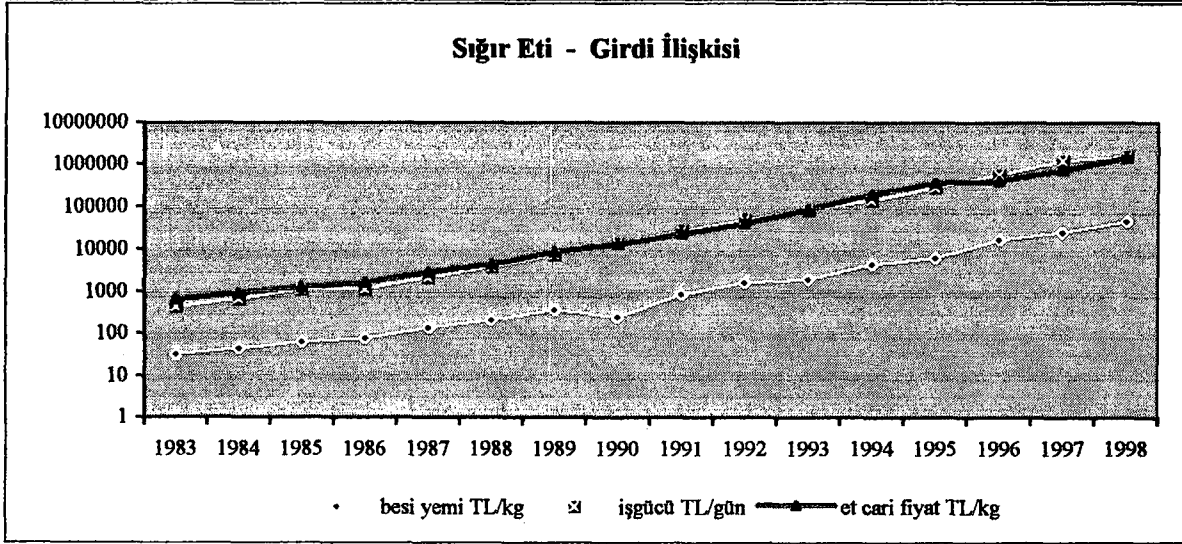

Not: Ek Çizelge 1'e göre düzenlenmiştir.

6.11.2. Çiftçinin Eline Geçen Sığır Eti Fiyatı İle Sığır Eti Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması

Sığır eti üretiminde çok sayıda girdi kullanıldığı bilinmektedir. Söz konusu bu girdilerden besi yemi ve işgücü fiyatları ile sığır eti fiyatı karşılaştırılmıştır. Çizim 85'de görüleceği gibi incelenen dönem boyunca besi yemi fiyatı et fiyatını aşağıdan takip ederken, işgücü fiyatı ile et fiyatı başa baş gitmektedir.

Çizim.85. Sığır Eti - İşgücü İlişkisi

Not: Ek Çizelge 21'e göre düzenlenmiştir.

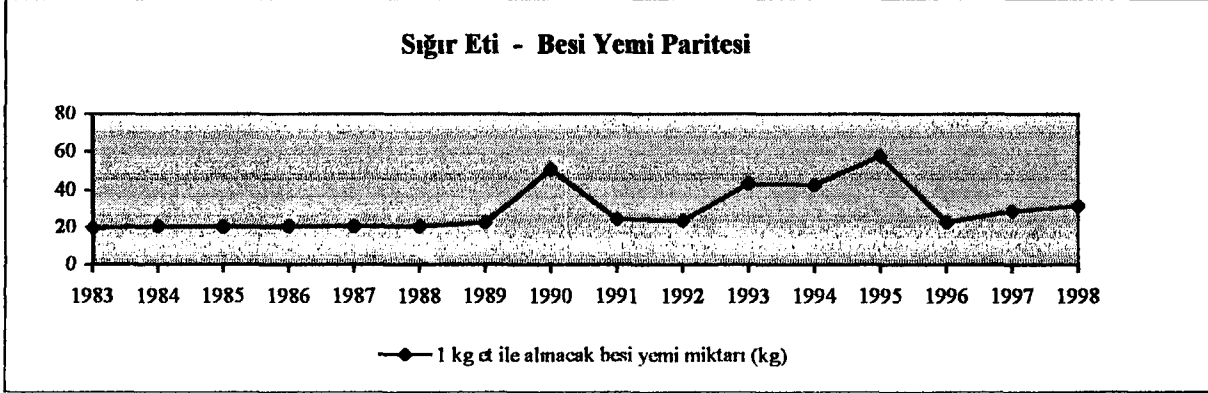
6.11.3. Sığır Eti İle İlgili Girdilerin Paritelerinin Ortaya Konulması

Enflasyonun et üreticisi üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla et üretiminde kullanılan ve yıllara göre değişim gösteren, seçilmiş girdi fiyatları ile et fiyatları arasında, bir parite oluşturulmuştur. Bu şekilde, et üreticisinin, refah gücünün en fazla hangi girdilerden etkilendiği ortaya konulmuştur.

6.11.3.1. Sığır Eti – Besi Yemi Paritesi

Çizim 86'da 1 kg et ile alınabilecek besi yemi miktarı verilmiştir. 1983 yılında 1 kg et ile 19,6 kg besi yemi alınırken, 1998 yılında bu miktar 31,8 kg'a çıkmıştır. Sığır eti – besi yemi paritesinde et üreticisi, enflasyonun olumsuz etkilerine maruz kalmamıştır denilebilir.

Çizim.86. Sığır Eti – Besi Yemi Paritesi

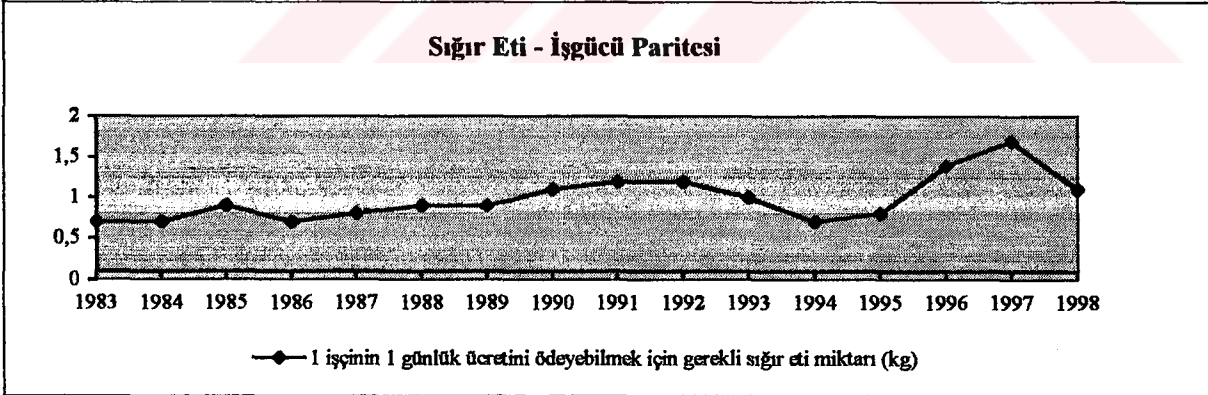

Not: Ek Çizelge 21'e göre düzenlenmiştir.

6.11.3.2. Sığır Eti – İşgücü Paritesi

İncelenen dönem boyunca 1 işçinin günlük ücretini ödeyebilmek için gerekli et miktarı Çizim 87'de verilmiştir. 1983 yılında 0,7 kg ete tekabül eden işçinin günlüğü, 1998 yılında 1,1 kg ete karşılık gelmiştir. Bu durumda et üreticisinin, araştırmanın son yıllarında alım gücünün düştüğü görülmüştür.

Çizim.87. Sığır Eti – İşgücü Paritesi

Not: Ek Çizelge 21'e göre düzenlenmiştir.

6.12. TAVUK YUMURTASI

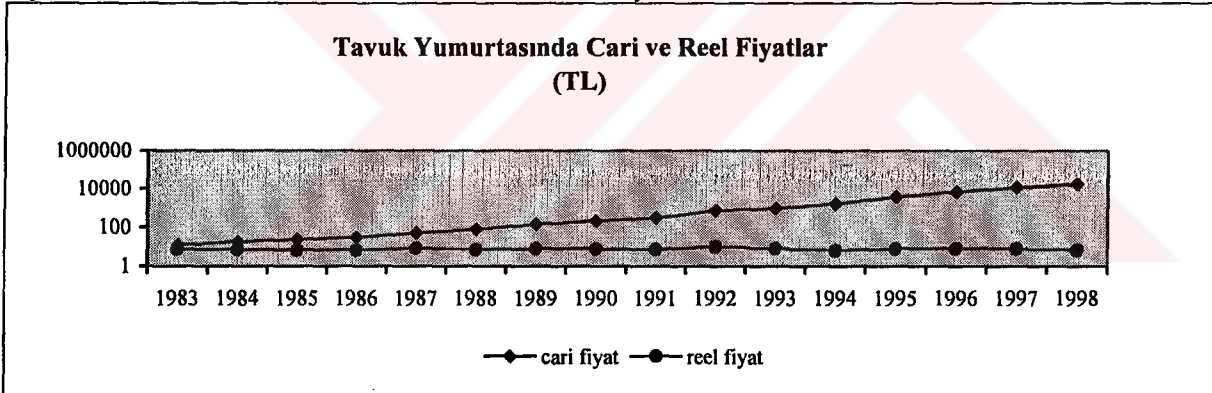
6.12.1. Tavuk Yumurtasında Cari ve Reel Fiyat Karşılaştırması

Araştırmada hayvansal ürünler içinde tavuk yumurtası en fazla üretimi yapılan yumurta çeşidi olması bakımından incelemeye alınmıştır.

Tavuk yumurtasına ilişkin fiyatların enflasyon karşısındaki görünümü Çizim 88'de verilmiştir. Tavuk yumurtasında cari ve reel fiyat karşılaştırıldığında; cari yumurta fiyatları sürekli artış yönünde olduğu halde reel fiyatların önemli iniş ve çıkışlar gösterdiği söylenemez.

Araştırma döneminde cari yumurta fiyatlarının 1436,8 kat artış gösterdiği reel olarak ise 0,9'luk azalış gösterdiği belirlenmiştir. İncelenen dönem boyunca fiyatlar arasındaki farkın daha da açıldığı görülmüştür.

Çizim.88. Tavuk Yumurtasında Cari ve Reel Fiyatlar

Not: Ek Çizelge 1'e göre düzenlenmiştir.

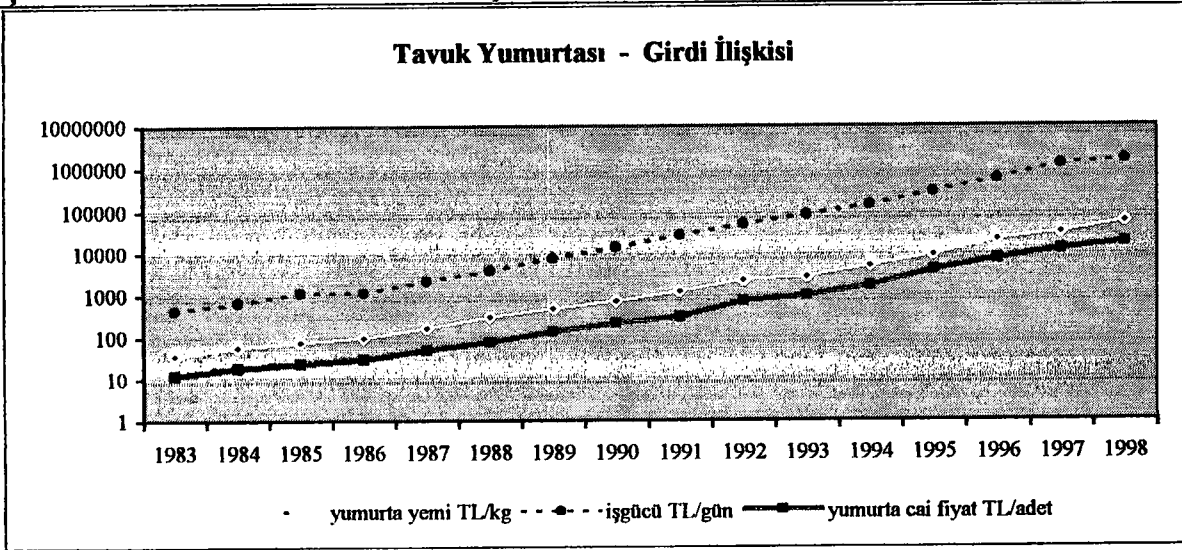
6.12.2. Çiftçinin Eline Geçen Tavuk Yumurtası Fiyatı İle Tavuk Yumurtası

Girdi Fiyatlarının Karşılaştırması

Tavuk yumurtası üretiminde çok sayıda girdi kullanıldığı bilinmektedir. Söz konusu bu girdilerden yumurta yemi ve işgücü fiyatları ile tavuk yumurtası fiyatı karşılaştırılmıştır. Çizim 89'da görüleceği gibi incelenen dönem boyunca tavuk yumurta yemi ve işgücü fiyatı yumurta fiyatının üzerinde gerçekleşmiştir. Bu durumda yumurta üreticisinin geliri girdi fiyatları karşısında daha az artmıştır denilebilir.

Çizim.89. Tavuk Yumurtası – Girdi İlişkisi

Not: Ek Çizelge 22'ye göre düzenlenmiştir.

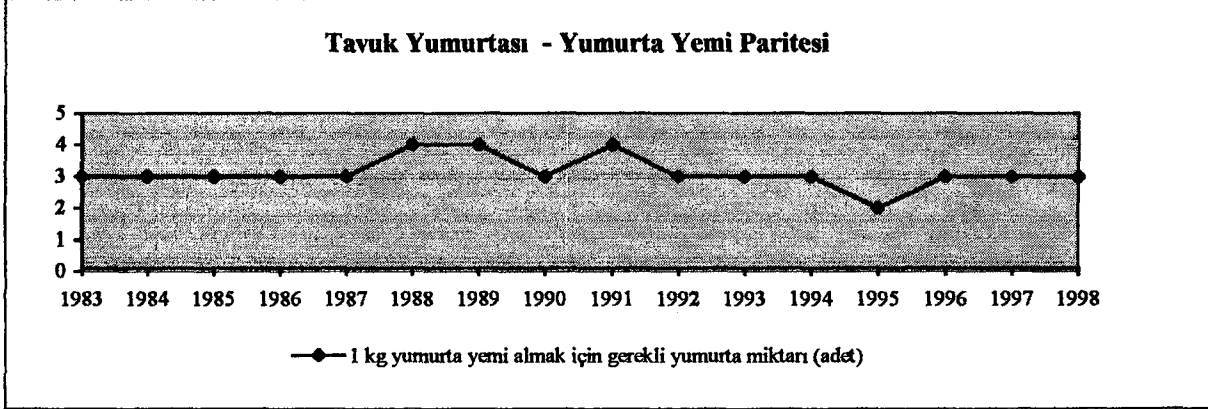
6.12.3. Tavuk Yumurtası İle İlgili Girdilerin Paritelerinin Ortaya Konması

Enflasyonun yumurta üreticisi üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla yumurta üretiminde kullanılan ve yıllara göre değişim gösteren, seçilmiş girdi fiyatları ile yumurta fiyatları arasında, bir parite oluşturulmuştur. Bu şekilde, yumurta üreticisinin, refah gücünün en fazla hangi girdilerden etkilendiği ortaya konulmuştur.

6.12.3.1. Tavuk Yumurtası – Yumurta Yemi Paritesi

Çizim 90'da 1 kg yumurta yemi almak için gerekli yumurta miktarı verilmiştir. İncelenen dönem boyunca tavuk yumurtası – yumurta yemi paritesinde yumurta üreticisi 1kg yumurta yemi almak için 3 veya 4 adet yumurta satmıştır. Üreticinin yem girdisi almak için satmış olduğu yumurta miktarında, yüksek enflasyon dönemlerinde çok fazla bir değişim görülmemiştir.

Çizim.90. Tavuk Yumurtası – Yumurta Yemi Paritesi

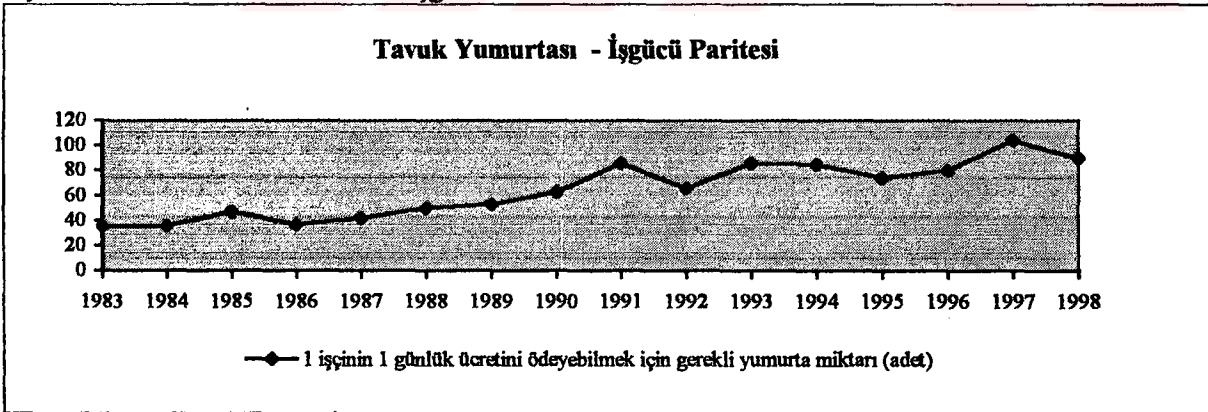

Not: Ek Çizelge 22'ye göre düzenlenmiştir.

6.12.3.2. Tavuk Yumurtası – İşgücü Paritesi

İncelenen dönem boyunca 1 işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilmek için gerekli yumurta miktarı Çizim 91'de verilmiştir. 1983 yılında 35 adet yumurta satarak işçinin günlükü ödeyen üretici, 1998 yılında 90 adet yumurta satmak durumunda kalmıştır. Bu durumda yumurta üreticisi için işçilik masrafları incelenen yıllar boyunca enflasyon hızına bağlı olarak ciddi bir masraf niteliği taşıdığı söylenebilir.

Çizim.91. Tavuk Yumurtası – İşgücü Paritesi

Not: Ek Çizelge 22'ye göre düzenlenmiştir.

7. ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN SONUÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmada seçilmiş ürün grupları ile üretim girdileri arasındaki ilişkiler ve bunlara enflasyonun etkisi üç ana başlık altında incelenmiştir.

a- Araştırma kapsamına alınan ürünlerin 1983-1998 dönemi boyunca çiftçinin eline geçen fiyatlar açısından değerlendirilmesinde ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir;

İncelenen tüm ürünlerin cari ve reel fiyat karşılaştırmasında 1983'ten 1998'e kadarki değişimler aşağıdaki gibidir.

Ürünler	cari fiyat artışı *	reel fiyat artışı *
Buğday	1827,5	1,2
Mercimek	1996,4	1,1
Şekerpancarı	2768,4	1,8
Pamuk	1707,6	1,1
Tütün	2046,7	1,3
Ayçiçeği	1527,7	-0,9
Patates	2547,9	1,6
Domates	3822,6	2,4
Üzüm	1769,4	1,1
Süt	1914,3	1,2
Et	2177,8	1,4
Yumurta	1436,8	-0,9

*1983 yılına göre 1998 yılında kaç kat arttığını ifade etmektedir.

Kapsama alınan ürünlerin fiyatlarına bakıldığında 1983 yılından 1998 yılına kadar bütün ürünlerde de aynı sonucun ortaya çıktığı görülmüştür. Buna göre ürünlerin tümünde de cari ve reel fiyat arasında 1500 kat civarında bir açık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla cari ürün fiyatları enflasyon karşısında sürekli artıyor gibi görünse de reel olarak hemen hiç değişim göstermediği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Yüksek enflasyon ile şiddetli dalgalanmalar gösteren ekonomide, çiftçinin, eline geçen bu fiyatlar ile satın alma gücünde pozitif yönde bir değişim olmadığı söylenebilir. Çünkü çiftçi, tarımsal ürün fiyatlarının oluşumunda hiçbir etkiye sahip değildir. Bununla birlikte üretim maliyetlerinin de ürün fiyatlarında etkisinin kısıtlı olduğu, bu durumda çiftçinin, kısa dönemde hemen hiç değiştiremeyeceği ürün arzı karşısında, oluşan fiyatları bir veri olarak kabul ettiği belirtilir.

b- Çiftçinin eline geçen ürün fiyatları ile ürün girdisi fiyatlarının karşılaştırmasından elde edilen sonuçlara göre;

Araştırmanın bitkisel ürün grubundaki tüm ürünler için kullanılan girdilerden çiftçinin alım gücünü olumsuz etkileyen girdilerin ilaç, sulama suyu ve işgücü fiyatları olduğu belirlenmiştir. Hayvansal ürün grubundaki ürünler için de işgücünün önemli bir maliyet unsuru oluşturduğu tespit edilmiştir. Araştırma dönemi boyunca tohum, akaryakıt, gübre ve yem fiyatlarının da sürekli yükselmeye devam ettiği görülmüştür.

Çiftçinin kendi ürettiği ürünlerin fiyatlarına etki edemediği gibi tarımsal girdi fiyatlarına da bir etkide bulunmadığı bilinmektedir. Her iki fiyatta çiftçi için bir veri sayılır ise, çiftçinin gelir düzeyini belirleyen fiyat oluşumlarının çiftçi aleyhine bir gelişim içinde olduğu görülmektedir. Kendisiyle ilgili fiyatların oluşumuna etki edemeyen çiftçi, çeşitli harcamalarını kısarak işletmenin finansman yapısını düzeltmek yoluna gidecektir. Kısacası çiftçinin, fiyatları sürekli artan tarımsal girdileri daha az kullanmayı tercih edeceği söylenebilir. Bu durumda çiftçinin, bir verim artışı, buna bağlı olarak da toplam üretim artışını yeterince gerçekleştiremeyeceği dolayısıyla çiftçi gelirinde de bir artış olmadığı düşünülmektedir. Bu olumsuz gelişmenin etkilerini tarım kesiminde, tarıma dayalı sanayide ve ülke ekonomisinde görmenin kaçınılmaz olacağı belirtilebilir.

c- Üreticilerin yıllar itibariyle satın alma gücündeki değişimleri belirlemek için incelenen dönem boyunca ele alınan ürünler ile ürünlerin üretiminde kullanılan girdiler arasında parite hesapları yapılmıştır. Bu hesaplamalardan elde edilen sonuçlar ise şu şekildedir;

Ürün-Gübre Paritesi

Bitkisel ürün grubunda ele alınan ürünlerden tümü de 1998 yılında 1983 yılına göre, gübre alımında gerileme kaydetmiştir. Araştırmada gübre fiyatlarının enflasyonun çok yüksek olduğu yıllarda arttığı dolayısıyla üreticinin satın alma gücünün söz konusu yıllarda daha da azaldığı tespit edilmiştir. Ürün-gübre paritesinden çıkan sonuca göre, gübre alımında çiftçinin alım gücünün en az olduğu ürün; Şekerpancarı, çiftçinin alım gücünün en fazla olduğu ürün ise tütün olarak belirlenmiştir.

Ürün- İlaç Paritesi

Ele alınan ürünlerle yapılan ilaç paritesi sonucunda incelenen dönem itibariyle 1 kg ilaç almak için gerekli ürün miktarının her yıl değişim gösterdiği belirlenmiştir. Özellikle

yüksek enflasyon dönemlerinde, ilaç fiyatlarındaki artışların ürün fiyatlarına göre daha fazla olması nedeniyle paritelerin yüksek çıktığı görülmüştür. Örneğin patatesten, 1983 yılında 1 kg ilaç almak için 61,8 kg ürün satan üretici, 1994 yılında 113,7 kg ürün satarak 1 kg ilaç alabilmiştir. Bu durumun ele alınan diğer bitkisel ürünler için de geçerli olduğu söylenebilir. İlaç-ürün paritesinde tütün ve üzüm üreticisinin fazla bir ürün kaybına uğramadığı buna karşılık bu ürünlerde de enflasyon baskısı olduğu görülmüştür.

Ürün-Tohum Paritesi

Araştırma kapsamındaki ürünlerden tütün, mercimek ve şekerpancarı tohumluk fiyatlarına ulaşamadığından o ürünlerle parite hesaplamaları yapılamamıştır. Kapsamda bulunan diğer bitkisel ürünlerden buğday, ayçiçeği ve pamuk tohumluğu alımında üreticinin güçlük çekmediği buna karşılık patates, domates ve üzüm tohumluğu veya fidesi alımında enflasyonun yüksek olduğu yıllar üreticinin güçlük çektiği tespit edilmiştir.

Ürün-Mazot Paritesi

Ele alınan tüm bitkisel ürünler için üreticinin akaryakıt alım gücünde 1998 yılında 1983 yılına göre bir iyileşme olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan tüm ürünler de, enflasyonun yüksek olduğu yıllarda üreticinin 1 lt mazot almak için daha fazla ürün sattığı görülmüştür.

Ürün-Traktör Paritesi

Ürün-traktör paritesine göre; çiftçinin hemen hemen tüm ürünlerde araştırma dönemi sonunda traktör alım gücünün arttığı, buna karşın üreticinin, bir traktör alabilmesi için çok yüksek miktarlarda ürün satması gerektiği ortaya çıkmıştır. Araştırmada ele alınan ürünler içinde şekerpancarı üreticisinin bir traktör alabilmesi için 500 ton civarında ürün satması, diğer taraftan tütün üreticisinin bir traktör alabilmek için 4,8 ton civarında ürün satması gerektiği görülmüştür.

rn-Sulama Suyu Paritesi

Araştırmada ele alınan tüm bitkisel ürünler için sulama suyunun önemli bir maliyet unsuru olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık sulama ücretlerinin enflasyonla bağlantılı olarak bir değişim göstermediği ve bunun ürünler üzerinde belirgin bir etkisinin olmadığı grlmştir.

rn-İşgücü Paritesi

İncelenen dönem boyunca ele alınan tüm bitkisel ve hayvansal ürünler için, işgücü masrafları önemli bir masraf niteliği taşımaktadır. Araştırmada tüm ürünler için yapılan parite hesaplarında, üreticinin incelenen dönem sonunda dönem başına göre işçi creti ödeyebilmek için daha fazla ürün kaybına uğradığı grlmştir.

Araştırmada elde edilen sonuçlardan yola çıkılarak enflasyonun tarım kesimine etkilerinin ürün bazında bir değerlendirmesi yapıldığında; bitkisel üretimde, **şeker Pancarı**, hayvansal üretimde ise **yumurta** enflasyonun etkisiyle en fazla karşılaşan ürünler, enflasyon baskısından en uzak ürünlerin ise bitkisel üretimde **tütün**, hayvansal üretimde ise **et** olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada, incelemeye alınan yıllar içinde tarım kesiminin enflasyon yükünü daha fazla taşıdığı, tarım ürünleri fiyatlarının da enflasyon hızını artırıcı bir etkide bulunmadığı söylenebilir. Genel fiyat indeksleri de bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Türkiye’de 1998 verilerine göre tarım kesiminin, milli gelir içindeki payı; (%16,9), toplam nüfus içindeki payı; (%34,9), tarımsal faal nüfus; (%39,4), istihdam içindeki payı; (%45,9), ihracata dolaysız (%8), dolaylı; (%20) katkı payı dikkate alındığında, Türkiye ekonomisi içinde hala önemini koruduğu söylenebilir (Anonim,1999/a). Buna karşın Avrupa Birliğine üye ülkelerde tarıma toplam 46 milyar dolar civarında kaynak sağlanırken birliğe üye olmayı hedefleyen Türkiye’de devlet ve çeşitli kuruluşlarca tarıma sağlanan kaynak, toplam 3 milyar doları geçmemektedir.

Türkiye’de uygulanan tarımsal destekleme politikaları; destekleme alımları, girdi destekleri, düşük faizli tarımsal kredi, süt teşvik primi ödemeleri, doğal afet ödemeleri, ekim alanları sınırlandırması ve destekleme primleri gibi araçlar kullanılarak yürütülmektedir. Bunların yanında tarımsal alt yapı yatırımları, araştırma eğitim ve yayım, tarım yatırım teşvikleri, dış ticarete teşvik ve zaman zaman ithalatta koruma gibi yöntemler kullanıldığı da bilinmektedir. Ancak, tarım sektörüne yapılan desteklemeler incelendiğinde desteklemelerin yoğun olarak fiyat desteği ile yürütüldüğü dikkati çekmektedir. Fakat desteğinde özellikle seçim dönemlerinde yükseldiği ve siyasi hedeflere ulaşmada araç olarak kullanıldığı görülmektedir.

Tarım sektöründe siyasi amaçlara ulaşmada araç olarak kullanılan fiyat desteğinin, enflasyon hızının artırıcı nedenlerden birisi olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim seçim dönemlerinde enflasyon oranlarının yüksek olduğu da bilinmektedir. Fakat olaya bir başka açıdan bakıldığında, yüksek enflasyon dönemlerinde tüm fiyatların arttığı ve çiftçi için gerekli olan girdi fiyatlarının da yükseldiği düşünülürse bu durumdan yine tarım kesiminin zararlı çıktığı görülebilir.

Yapılan bu araştırmada da, incelenen yıllar boyunca çiftçinin satın alma gücünün giderek daha da azaldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durumda, tarım kesimi için uygulanan fiyat politikasının başarılı olmadığı söylenebilir.

Bilindiği gibi, Türkiye’de tarım politikasının amaçları Beş Yıllık Kalkınma Planlarında yer almakta ve aynı planlarda destekleme politikasının amaçları da

açıklanmaktadır. V. ve VI. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında hemen hemen aynı amaçlar gündeme gelirken, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planında önemli değişiklikler dikkati çekmektedir. Hedeflenen değişikliklerin başında da tarım ürünlerine verilen fiyat desteğinin azaltılarak, doğrudan gelir desteğine geçilmesinin gerektiği ve girdi desteklerinin aşamalı olarak kaldırılacağı gelmektedir. Destekleme araçlarında değişikliğe gidilmesinin gerekliliği de DPT'nin raporunda; Türkiye'de tarımda uygulanan destekleme politikalarının en önemli aracı olan fiyat müdahalelerinin, üretim pazar sinyallerine uygun olarak gelişmesini engelleyici, üretici gelirlerinde istikrarsızlık yaratıcı, gelir dağılımını bozucu etkilerde bulunduğu ve bazı ürünlerde iç ve dış pazarlarda değerlendirilemeyen stokların oluşmasına yol açtığı şeklinde vurgulanmaktadır. Aynı zamanda sürdürülen politikaların, sağlanan desteklerin üreticiye yeteri kadar yansımaması nedeniyle sosyal amaçların gerçekleştirilememesi, kamu kaynaklarına önemli ölçüde yük getirmesi bakımından da olumsuz etkilere sahip olduğuna dikkat çekilerek, yeni politika araçlarının kullanımının ve özellikle de doğrudan gelir desteğine geçilmesinin gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

Doğrudan gelir ödemeleri iki şekilde düşünülmektedir: Birincisi, üretimden bağımsız doğrudan gelir ödemeleridir. Türkiye'de uygulanmak istenene bu sistemde; belirli bir düzeyde geliri olan çiftçiye hiçbir ürünle ilişkisi olmadan bir gelir transferi yapılacağı söylenmektedir. İkincisi ise; üretimle belli bir derecede bağımlı doğrudan gelir ödemeleridir. Bunun için de prim sistemi veya belli bir kotaya kadar üretim yapan üreticilere yapılan gelir transferleri olduğu söylenmektedir. 2002 yılında tüm Türkiye genelinde uygulanmak istenen birinci tarz doğrudan gelir ödemeleri Dünyada daha yeni sayılan bir uygulamadır. AB'de her iki sisteminde uygulanmakta olduğu bilinmektedir.

Doğrudan gelir ödemeleri sisteminde, Türkiye'de uygulanacağı biçimiyle destekleme ve üretim arasındaki bağ tamamen koparılmak istenmektedir. Türkiye böyle bir sisteme uyabilir mi? Türkiye'de tarımda tek sorun geliri artırmak değildir. Çoğu ürünlerde (tütün, Şekerpancarı, gb.) bazı yıllar üretim fazlası var ise de, üretimin artırılması gereken ürünler de vardır. Örneğin; hayvansal ürünlerde, yağlı tohumlarda, yem bitkilerinde üretim yetersizdir.

Türkiye'de uygulanacak gerçekçi bir destekleme politikasıyla, bazı ürünlerde üretimi düşürmek, bir çok üründe artırmak, tarımsal yapıyı iyileştirmek, kooperatifçiliği

desteklemek, kırsal kalkınmayı hızlandırmak, gelir dağılımını düzeltmek, çevre kirliliğini önlemek v.b. birçok amaç gerçekleştirilebilir.

Türkiye’de her şeyden önce, tarımsal politikada yapısal değişimi hedef alınmalıdır. 4 milyon tarım işletmesi olan Türkiye’de uygulanması düşünülen “doğrudan gelir ödemeleri” sistemine bir anda geçilmesi yanlış olabilir. Çünkü; Türkiye gibi tarım sektörü ve tarımsal alt yapısı gelişmemiş, ekonomisi tarıma dayalı ve istihdam edilen nüfusun yaklaşık yarısının tarım kesiminde olduğu, gelişmekte olan ülkeler için, tarımsal destekleme politikalarının kısa dönemde değiştirilmesinin zor olacağı bilinmektedir. Tarım sektörünün çeşitli yollarla desteklenmesine karşılık, tarımda var olan yapısal sorunların hala çözüm beklediği bilinmektedir. Bunun temel nedenlerinde ise;

- İnsan kaynakları ve eğitim,
- Organizasyon ve koordinasyon,
- Teknolojik gelişim, verimlilik – etkinlik,
- Finansman, yatırım, gelir – kar,

başlıkları altında yer alan zincirin etkin işlemediği veya işletilemediği ifade edilmektedir (Babacan, 2000).

Türkiye’de şimdiye kadar uygulanan tarımsal destekleme politikaları, tarımsal üretimi artırmış ve üreticiye belli bir geliri sağlamış olmakla birlikte, marjinal işletmeleri azaltmamış ve buna bağlı olarak verimliliği ve gelir seviyesi düşük bir tarımsal nüfusun önemli ölçüde varlığını korumasına olanak sağlaması, tarımsal yapının geliştirilmesine ve verimliliğin arzulanan düzeye çıkarılmasına engel olmuştur.

Tüm bunların paralelinde gelişmiş ülkelerin tarım yapısı ile Türk tarımı arasında büyük farklılıkların bulunduğu bilinmektedir. Türkiye’de yüksek tarım nüfusu işgücü ile tarımın genel ekonomi içerisinde görece olarak ağırlığı nedeniyle, tarım sektörüne uygulanması düşünülen politikaların ürün bazında ve genel ekonomi üzerindeki olası etkileri göz önünde bulundurularak ciddi çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalar yapılırken; girdi ve ürün fiyatları arasındaki farkın uzun yıllar dar tutulduğu ve başta enflasyon olmak üzere yapısal problemler nedeniyle, kar marjının giderek azaldığı bir dönemde, girdi ve üretim desteklerinin tamamen kaldırılması, çoğunluğu ticari işletmelere sahip olmayan üreticilerin, üretim yapmasını ve uluslararası rekabete girmesine olanak vermeyeceği bilinmelidir.

EK ÇİZELGELER

Ek Çizelge 1. Araştırma Kapsamına Giren Ürünlerin Cari ve Reel Fiyatları

YIL	Buğday (sert)		Mercimek (yeşil)		Şeker Pancarı		Pamuk (saf)		Tütün		Ayçiçeği		Patates	
	Cari fiyat	reel fiyat	Cari fiyat	reel fiyat	cari fiyat	reel fiyat	cari fiyat	reel fiyat	cari fiyat	Reel Fiyat	Cari fiyat	reel fiyat	cari fiyat	reel fiyat
1983	29,0	17,5	67,1	40,5	6,0	3,6	130,0	78,5	465,0	280,6	72,0	43,5	28,9	17,4
1984	46,0	18,4	118,9	47,7	7,7	3,1	180,0	72,3	710,0	285,0	110,0	44,2	62,1	25,0
1985	62,0	17,4	223,0	62,5	11,0	3,1	232,0	65,0	1735,0	486,3	140,0	39,2	97,0	27,2
1986	75,0	16,2	364,0	78,7	15,0	3,2	285,0	61,6	2800,0	605,7	168,0	36,3	85,0	18,4
1987	97,0	15,9	284,0	46,5	21,0	3,4	345,0	56,5	4200,0	688,1	202,0	33,1	131,0	21,5
1988	174,0	16,3	433,0	40,7	35,0	3,3	870,0	81,7	7500,0	704,6	370,0	34,7	165,0	15,5
1989	321,0	17,4	703,0	39,3	65,0	3,6	1560,0	87,1	11000,0	614,4	650,0	61,1	372,0	20,8
1990	500,0	20,5	1293,0	47,1	112,0	4,1	2150,0	78,4	15000,0	614,5	850,0	47,5	787,0	28,7
1991	770,0	18,1	1821,0	42,7	184,0	4,3	3560,0	83,6	35100,0	823,9	1500,0	35,2	799,0	18,6
1992	1200,0	17,0	2995,0	42,5	291,0	4,1	5600,0	79,4	46000,0	652,3	2500,0	35,5	1220,0	17,3
1993	1900,0	16,4	4210,0	36,5	449,0	3,9	8750,0	75,8	71000,0	614,9	4000,0	34,6	2399,0	20,8
1994	3600,0	14,3	13531,0	53,7	1032,0	4,1	1800,0	71,4	142000,0	563,2	8500,0	33,7	4732,0	18,8
1995	7000,0	14,7	37904,0	79,8	2500,0	5,3	40000,0	84,6	250000,0	526,0	18000,0	37,9	14019,0	29,5
1996	18000,0	21,5	46626,0	55,7	4400,0	5,3	70000,0	83,7	500000,0	329,7	35000,0	41,9	15466,0	18,5
1997	33000,0	21,8	66321,0	43,7	11000,0	7,3	140000,0	92,3	680000,0	346,4	65000,0	42,9	29251,0	19,3
1998	53000,0	20,4	133959,0	51,6	16500,0	6,4	222000,0	85,5	951698,0	366,4	110000,0	42,3	73380,0	28,2

YIL	Domates		Üzüm (çekirdeksiz yaş)		Süt (inek)		Et (sığır) *		Yumurta	
	cari fiyat	reel fiyat	cari fiyat	reel fiyat	cari fiyat	reel fiyat	cari fiyat	reel fiyat	cari fiyat	reel fiyat
1983	23,8	14,4	73,0	44,0	54,8	33,1	647,8	397,0	12,4	7,5
1984	49,7	20,0	123,0	49,4	80,7	32,4	940,0	377,3	18,5	7,4
1985	94,0	26,3	171,0	47,9	135,0	37,8	1305,8	366,0	24,0	6,7
1986	140,0	30,3	251,0	54,3	156,0	33,7	1648,8	356,6	31,0	6,7
1987	181,0	29,6	360,0	59,0	203,0	33,2	2879,8	471,8	52,0	8,5
1988	312,0	29,3	496,0	46,6	335,0	31,5	4377,8	411,3	78,0	7,3
1989	485,0	27,1	1051,0	58,7	556,0	31,1	8500,0	474,7	140,0	7,8
1990	1000,0	28,7	1430,0	52,2	1033,0	37,7	12676,9	462,5	218,0	8,0
1991	1279,0	18,8	2075,0	48,7	1630,0	38,2	22158,7	520,1	310,0	7,3
1992	1862,0	17,3	4030,0	57,2	2717,0	38,5	39052,0	338,2	735,0	10,4
1993	4597,0	20,8	5166,0	47,7	4143,0	35,9	85469,0	339,0	966,0	8,4
1994	9369,0	18,8	11518,0	45,7	8067,0	32,0	190156,0	754,2	1643,0	6,5
1995	12888,0	29,5	18824,0	39,6	16057,0	33,8	365000,0	768,0	3828,0	8,0
1996	27200,0	18,5	30650,0	64,5	27165,0	32,5	398750,0	477,0	7039,0	8,4
1997	53190,0	19,3	54819,0	36,1	51108,0	33,7	726432,0	479,0	11874,0	7,8
1998	91017,0	28,2	129098,0	49,7	104904,0	40,3	1432533,0	551,4	17788,0	6,8

Kaynak: Anonim, 1999, TKB, Bilgi İşlem Verileri.

*Anonim, Pankobirlik, İstatistik Yıllığı, Yayın No: 10, Aralık, 1998 Ankara.

Not: Ürünlere ilişkin elde edilen cari fiyatlar 1988 yılına kadar 1981=100 TEFİ , 1995 yılına kadar 1987=100 TEFİ kullanılarak, 1998 yılına kadar ise 1994=100 TEFİ ile deflate edilmek suretiyle reel fiyatlara dönüştürülmüştür.

Şilge 2. Bazı Gübre Fiyatları (TL/kg)

	A.Sülfat (%21 N)	%	A.Nitrat (%26 N)	%	Üre	%	TSP	%	DAP	%	Kompoze (20-20-20)	%
3	10,0	-	12,0	-	21,5	-	20,0	-	29,0	-	20,0	-
4	23,0	130,0	27,0	125,0	47,0	118,6	44,0	120,0	69,0	137,9	45,0	125,0
5	37,0	60,9	44,0	63,0	77,0	63,6	70,0	59,1	107,0	55,1	74,0	64,4
6	44,0	18,9	52,0	18,2	92,0	19,5	62,0	-11,4	120,0	12,0	77,0	4,0
7	69,0	56,8	82,0	57,7	131,0	42,4	110,0	77,4	181,0	50,8	115,0	49,3
8	130,0	88,4	158,0	92,7	238,0	81,7	196,0	78,2	336,0	85,6	224,0	94,8
9	142,0	9,2	172,0	8,9	242,0	1,7	200,0	2,0	250,0	74,4	220,0	-1,8
10	250,0	76,0	363,0	111,0	479,0	97,9	354,0	77,0	562,0	124,8	431,0	95,9
11	370,0	48,0	600,0	65,0	720,0	50,3	409,0	15,5	640,0	13,9	530,0	23,0
12	697,0	88,4	930,0	55,0	1087,0	50,9	950,0	132,2	1387,0	116,7	1030,0	94,3
13	1337,0	91,8	1423,0	53,0	1646,0	51,4	1367,0	43,8	2255,0	62,6	1759,0	70,7
14	6100,0	356,2	7000,0	391,9	9000,0	445,7	11000,0	704,6	12800,0	467,6	10200,0	478,7
15	7900,0	29,5	9500,0	35,7	13750,0	52,7	13700,0	24,5	17000,0	32,8	12000,0	17,6
16	15500,0	96,2	17000,0	78,9	24000,0	74,5	25000,0	82,4	31000,0	82,3	22000,0	83,3
17	27500,0	77,4	31000,0	82,3	38000,0	58,3	53000,0	120,0	62000,0	100,0	45000,0	104,5
18	32500,0	18,1	41500,0	33,8	50000,0	31,5	67000,0	26,4	87000,0	40,3	57000,0	26,6

k: TZOB, Zirai İktisadi Rapor Çeşitli Yıllar.

Ek Çizelge 3. Bazı Tarımsal Mücadele İlacı Fiyatları (TL/kg)

Yıllar	Lebaycid	%	Kükürt	%	WeedKiller	%	Antracol	%
1983	1780,0	-	70,0	-	637,0	-	800,0	-
1984	2490,0	36,9	85,0	21,4	700,0	9,9	1080,0	35,0
1985	3800,0	52,6	115,0	35,2	1171,0	67,3	1650,0	52,8
1986	6700,0	77,6	160,0	39,1	1328,0	13,4	3050,0	84,8
1987	9831,0	45,6	180,0	75,0	4572,0	244,3	3600,0	18,0
1988	24000,0	144,0	350,0	25,0	8206,0	79,3	7996,0	122,1
1989	35000,0	45,8	700,0	100,0	9520,0	16,3	13650,0	70,7
1990	47000,0	35,3	1008,0	44,0	19400,0	103,4	22723,0	66,5
1991	72000,0	52,0	1300,0	29,0	26000,0	34,0	29000,0	27,6
1992	130000,0	81,5	2000,0	53,8	33040,0	27,0	44155,0	52,3
1993	286921,0	119,5	2465,0	23,2	63612,0	92,5	111950,0	153,5
*1994	537852,0	87,4	57627,0	133,7	111627,0	75,5	307344,0	174,5
*1995	833014,0	54,8	89251,0	154,9	186858,0	67,4	476008,0	54,8
*1996	966882,0	16,0	160575,0	79,9	310828,0	66,3	860000,0	80,6
*1997	2868040,0	196,6	307290,0	91,4	514350,0	65,5	1638880,0	90,5
*1998	4378080,0	52,6	469080,0	52,6	843030,0	63,9	2501760,0	52,6

Kaynak: TZOB, Zirai İktisadi Rapor, 1992-1993 Y.No: 174, Ankara, 1994.

*Anonim,2000, Zirai İlaç Samsun Bölge Bayii Kayıtları, Samsun, 2000.

Ek Çizelge 4. Tohumluk Fiyatları (TL/kg)

Yıllar	Ekmeklik Buğday 2. Grup	%	Ayçiçeği	%	Pamuk (saf)	%	*Patates	%	*Domates (sanayi tipi)	%	**Aşılı Asma Fidanı	%
1983	42,5	-	78,0	-	45,0	-	3,0	-	200,0	-	184,0	-
1984	66,0	55,3	95,0	21,8	85,0	88,9	8,0	16,7	500,0	150,0	280,0	52,2
1985	91,0	37,9	195,0	105,3	110,0	29,4	15,0	87,5	600,0	20,0	574,0	105,0
1986	132,0	45,1	245,0	25,6	180,0	63,6	25,0	66,7	800,0	33,3	755,0	31,5
1987	145,0	9,8	350,0	42,9	220,0	22,2	75,0	200,0	1000,0	25,0	1018,0	34,8
1988	212,0	46,2	550,0	57,1	360,0	63,6	100,0	33,3	2000,0	100,0	1813,0	78,1
1989	474,0	123,6	994,0	80,8	400,0	11,1	150,0	50,0	4000,0	100,0	2311,0	27,5
1990	886,0	87,0	1500,0	50,9	750,0	87,5	400,0	166,7	6000,0	50,0	2927,0	26,6
1991	1254,0	41,5	2100,0	40,0	960,0	28,0	600,0	50,0	10000,0	66,7	5074,0	73,3
1992	2226,0	75,5	3300,0	57,1	2420,0	152,0	800,0	33,3	20000,0	100,0	8555,0	68,6
1993	3794,0	70,4	7150,0	116,1	2860,0	18,2	2000,0	150,0	60000,0	150,0	14458,0	69,0
1994	7100,0	87,1	11500,0	68,0	7000,0	144,7	5000,0	150,0	200000,0	233,3	38400,0	165,6
1995	17250,0	142,9	25000,0	117,3	15000,0	142,2	15000,0	200,0	800000,0	300,0	60000,0	56,3
1996	30000,0	73,9	75000,0	200,0	23000,0	53,2	10000,0	-33,3	1000000,0	25,0	107000,0	78,3
1997	62850,0	109,5	70000,0	-0,9	50000,0	117,4	25000,0	150,0	2500000,0	150,0	205000,0	91,6
1998	90000,0	43,1	275000,0	292,8	70000,0	40,0	60000,0	140,0	8000000,0	220,0	312720,0	52,5

Kaynak: TZOB, Ziraî İktisadi Rapor, 1992-1993, Yayın No: 174, Ankara, 1994.

*Anonim, BETA Tarım A.Ş. Kayıtları, Ankara, 2000.

**Anonim, Tarım İl Müdürlüğü Kayıtları, Tokat, 20

Ek Çizelge 5. Bazı Traktör – Tarım Alet ve Makine Fiyatları (1000TL/adet)

Yıllar	Traktör – Steyr (8073)	%	Pulluk (2 soklu)	%	Harman Makinası (120'lik Kom)	%
1983	2250,0	-	48,7	-	352,0	-
1984	2985,0	32,6	53,0	10,8	427,5	21,4
1985	5390,0	80,5	90,0	16,9	606,0	41,7
1986	6651,0	23,3	103,0	14,4	800,0	32,0
1987	9135,0	37,3	178,0	72,8	1450,0	81,2
1988	15671,0	71,5	373,0	109,5	3380,0	133,1
1989	30300,0	93,3	550,0	47,4	3750,0	10,9
1990	49701,0	64,0	621,0	12,9	6900,0	84,0
1991	81788,0	64,5	835,0	34,4	10000,0	44,9
1992	142368,0	74,1	2516,0	201,3	14000,0	40,0
1993	235200,0	65,2	3584,0	42,4	24000,0	77,1
*1994	500000,0	112,5	4450,0	24,1	26350,0	9,7
*1995	600000,0	20,0	13500,0	203,3	86500,0	228,2
*1996	985000,0	64,1	18500,0	37,0	120000,0	38,7
*1997	2050000,0	108,1	33500,0	81,0	220000,0	83,3
*1998	3630000,0	77,0	54000,0	61,1	339000,0	54,0

Kaynak: TZOB, Zirai İktisadi Rapor, 1992-1993, Yayın No: 174, Ankara, 1994.

*Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleri, Kayıtları, Tokat, 2000.

Ek Çizelge 6. Akaryakıt Fiyatları (TL/lt)

Yıllar	Normal Benzin	%	Motorin	%
1983	129,6	-	86,9	-
1984	208,0	60,5	142,0	63,4
1985	282,0	35,6	175,0	42,3
1986	282,0	-	202,0	-
1987	358,0	27,0	278,0	37,6
1988	750,0	109,5	570,0	105,0
1989	1235,0	64,7	1193,0	109,3
1990	2135,0	72,9	1800,0	50,9
1991	3859,0	80,7	3115,0	73,1
1992	5220,0	35,2	4348,0	39,5
1993	7694,0	47,3	5676,0	30,5
1994	21720,0	182,2	15320,0	169,9
1995	35900,0	65,2	25680,0	67,6
1996	70150,0	95,4	54590,0	112,5
1997	166300,0	137,0	113400,0	107,7
1998	196400,0	180,9	138000,0	21,6

Kaynak: TZOB, Zirai İktisadi Rapor, Çeşitli Yıllar.

Ek Çizelge 7. Tarım İşçileri Asgari Ücretleri (TL/gün)

Yıllar	16 Yaşından Büyük	%	16 Yaşından Küçük	%
1983	440,0	-	292,0	-
1984	670,0	52,3	445,0	52,3
1985	1140,0	70,1	765,0	71,9
1986	1140,0	-	765,0	-
1987	2190,0	92,1	1470,0	92,1
1988	3900,0	78,0	2625,0	78,5
1989	7500,0	92,3	5175,0	97,1
1990	13800,0	84,0	10125,0	95,6
*1991	26700,0	93,4	19590,0	93,4
*1992	48300,0	80,8	37230,0	90,1
*1993	83250,0	72,4	67950,0	82,5
*1994	139125,0	67,1	116250,0	71,0
*1995	282000,0	102,6	236250,0	103,2
*1996	567000,0	101,0	480000,0	103,1
*1997	1231371,0	117,1	144944,0	138,5
*1998	1594650,0	29,3	1355475,0	18,3

Kaynak: TZOB, Zirai İktisadi Rapor, 1992-1993, Yayın No: 174, Ankara, 1994.
Anonim, 2000, Tarım İl Müdürlüğü Kayıtları, Tokat, 2000.

Ek Çizelge 8. Bazı Tarımsal Ürünler İçin DSİ Genel Müdürlüğü Sulama Suyu Ücretleri (3. Grup TL/da)

Yıllar	Hububat	%	Mercimek	%	Şeker. Pancarı	%	Pamuk	%	Tütün	%	Ayçiçeği	%	Sebze Bahçeleri	%	Meyve Bahçeleri	%
1983	160,0	-	160,0	-	360,0	-	360,0	-	360,0	-	160,0	-	540,0	-	540,0	-
1984	320,0	100,0	320,0	100,0	720,0	100,0	720,0	100,0	720,0	100,0	320,0	100,0	1080,0	100,0	1080,0	100,0
1985	600,0	87,5	600,0	87,5	1400,0	94,4	1400,0	94,4	1350,0	87,5	660,0	106,2	2080,0	92,6	2080,0	92,6
1986	960,0	60,0	960,0	60,0	2240,0	60,4	2240,0	60,4	3320,0	145,9	1800,0	172,7	3320,0	59,6	5760,0	176,9
1987	960,0	-	960,0	-	2240,0	-	2240,0	-	2160,0	-65,0	1060,0	-58,8	3320,0	-	5760,0	-
1988	1640,0	70,8	1640,0	70,8	3800,0	69,6	3800,0	69,6	3680,0	70,3	1800,0	69,8	5640,0	69,9	7900,0	37,1
1989	2300,0	40,2	2300,0	40,2	5320,0	40,0	5320,0	40,0	7900,0	114,6	4280,0	137,7	7900,0	40,1	15200,0	92,4
1990	4500,0	95,6	4500,0	95,6	10700,0	101,1	10700,0	101,1	10100,0	27,8	6300,0	47,1	14300,0	81,0	25800,0	69,7
1991	7700,0	71,1	7700,0	71,1	18200,0	70,1	18200,0	70,1	17200,0	70,2	10700,0	69,8	24300,0	69,9	34000,0	31,7
1992	10000,0	29,8	10000,0	29,8	24000,0	31,8	24000,0	31,8	22000,0	27,9	14000,0	30,8	32000,0	31,7	64000,0	88,2
1993	18000,0	80,0	18000,0	80,0	45000,0	87,5	45000,0	87,5	41000,0	86,3	26000,0	85,7	60000,0	87,5	118000,0	84,3
1994	33000,0	83,3	33000,0	83,3	83000,0	84,4	83000,0	84,4	76000,0	85,3	48000,0	84,6	111000,0	85,0	285000,0	141,5
1995	71000,0	115,1	71000,0	115,1	249000,0	200,0	249000,0	200,0	178000,0	134,2	142000,0	195,8	249000,0	124,3	710000,0	149,1
1996	180000,0	153,5	180000,0	153,5	620000,0	148,9	620000,0	148,9	445000,0	150,0	355000,0	150,0	620000,0	148,9	710000,0	-
1997	180000,0	-	180000,0	-	620000,0	-	620000,0	-	445000,0	-	355000,0	-	620000,0	-	1165000,0	64,0
1998	295000,0	63,8	295000,0	63,8	1015000,0	63,7	1015000,0	63,7	730000,0	64,0	580000,0	63,3	1015000,0	63,7	3675000,0	215,4

Not: Bu fiyatlar cazibeli sulamalara aittir. Pompaj sulamaları bu fiyatların yaklaşık 2,5 katıdır.

Kaynak: Anonim,2000, DSİ, 5. Bölge Müdürlüğü Kayıtları, Ankara, 2000.

Ek Çizelge.9. Sanayi Yemi Fiyatları (TL/kg)

Yıllar	Yumurta Yemi	%	Süt Yemi	%	Besi Yemi	%
1983	38,0	-	33,0	-	33,0	-
1984	60,0	57,8	45,0	36,3	45,0	36,3
1985	80,0	33,3	64,0	42,2	64,0	42,2
1986	100,0	25,0	80,0	25,0	80,0	25,0
1987	175,0	75,0	145,0	81,2	140,0	75,0
1988	310,0	77,1	220,0	51,7	210,0	50,0
1989	500,0	61,2	380,0	72,7	370,0	76,1
1990	720,0	44,0	530,0	39,4	520,0	40,5
1991	1240,0	72,2	890,0	67,9	885,0	72,1
1992	2240,0	80,6	1650,0	85,4	1650,0	86,4
1993	2671,0	19,2	1972,0	19,5	1972,0	19,4
*1994	4980,0	86,4	4640,0	135,2	4470,0	126,6
*1995	8990,0	83,4	6430,0	38,5	6350,0	41,6
*1996	21000,0	133,5	17100,0	165,9	17100,0	170,1
*1997	31000,0	47,6	25550,0	149,4	25250,0	47,6
*1998	55300,0	78,3	46000,0	80,0	45000,0	78,2

Kaynak: TZOB, Zirai İktisadi Rapor, 1992-1993, Yayın No: 174, Ankara,1994.

Ek Çizelge.10. Araştırma Kapsamındaki Ürün Fiyatları ve Seçilmiş Girdi Fiyatları Ortalamaları (%) 1983-1998

Ürünler	1983	1984	%	1985	%	1986	%	1987	%	1988	%	1989	%	1990	%
Buğday	29	46	58,6	62	34,7	75	20,9	97	29,3	174	79,3	312	79,2	500	63,2
Mercimek	67	118	77,1	223	87,5	364	63,2	284	-78	433	52,4	703	62,3	1293	83,9
Ş.Pancar	6	8	29,0	11	43,0	15	36,3	21	40	35	66,6	65	85,7	112	72,3
Pamuk	130	180	38,4	232	28,8	285	22,8	345	21	870	152,1	1560	79,3	2150	37,8
Tütün	465	710	52,6	1735	144,3	2800	61,3	4200	50	7500	78,5	11000	46,6	15000	36,3
Ayçiçeği	72	110	52,7	140	27,2	168	20,0	202	20,2	370	83,1	650	75,6	850	30,7
Patates	28	62	115,8	97	56,4	85	-87,6	131	54,1	165	25,9	372	125,4	787	111,5
Domates	23	49	108,6	94	89,2	140	48,9	181	29,2	312	72,3	485	55,4	1000	106,1
Üzüm	73	123	68,5	171	40,1	251	46,7	360	43,4	496	37,7	1051	111,8	1430	36,0
Süt	54	80	47,3	135	67,1	156	15,5	203	30,1	335	65,0	556	65,9	1033	85,7
Yumurta	12	18	49,7	24	26,4	31	29,1	52	67,7	78	50,0	140	79,4	218	55,7
Et (sığır)	647	940	45,2	1306	39,9	1649	26,2	2880	74,6	4378	52,0	8500	94,1	12677	49,1
Ortalama			61,8		54,3		25,1		31,7		67,8		79,9		63,9
Girdiler															
Gübre															
A.Nitrat%26	12	27	125,0	44	62,9	52	18,1	82	57,6	158	92,6	172	08,8	363	11,0
Mazot TL/LT	87	142	63,4	175	23,2	202	15,4	278	37,6	570	105,0	1193	109,2	1800	50,8
İlaç															
Lebaycid	1780	2490	39,8	3800	52,6	6700	76,3	9831	46,7	24000	114,1	35000	45,8	47000	34,2
Traktör															
Steyr 8073															
1000TL/Adet	2250	29	32,6	5390	80,5	6651	23,3	9135	37,3	15671	71,5	30300	93,3	49701	64,0
Yem (süt)	33	45	36,3	64	42,2	80	25,0	145	81,2	220	51,7	380	72,7	530	39,4
Sulama 3.grup															
pamuk TL/da	360	720	100,0	1400	94,4	2240	60,0	2240	-	3800	69,6	5320	40,0	10700	101,1
Tohumluk															
2.gr ekmeklik	42	66	55,2	91	37,8	132	45,0	145	09,8	212	46,2	474	123,5	886	86,9
Asgari Ücret															
TL/gün	440	670	52,2	1140	70,1	1140	-	2190	92,1	3900	78,0	7500	92,3	13800	84,0
Ortalama			63,0		57,9		32,8		45,2		82,3		73,2		71,4

Ürünler	1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%	1996	%	1997	%	1998	%
Buğday	770	54,0	1200	55,8	1900	58,3	3600	89,4	7000	94,4	18000	157	33000	83,3	53000	60,0
Mercimek	1821	40,8	2995	64,4	4210	40,5	13531	221	37904	180	46626	23	66321	42,2	133959	102
Ş.Pancar	184	64,2	291	58,1	449	54,2	1032	130	2500	142	4400	76	11000	150	16500	50
Pamuk	3560	65,5	5600	57,3	8750	56,2	18000	106	40000	122	70000	75	140000	100	222000	58,5
Tütün	35100	134,0	46000	31,0	71000	54,3	142000	100	250000	76	500000	100	650000	30	951698	46,4
Ayçiçeği	1500	76,4	2500	66,6	4000	60,0	8500	125	18000	111	35000	94,4	65000	85,7	110000	69,02
Patates	799	01,5	1220	52,6	2399	96,6	4732	97,2	14019	196	15466	10,3	29251	89,1	73380	151
Domates	1279	27,9	1862	45,5	4597	146	9369	104	12888	37,5	27200	111	53190	95,5	91017	71,1
Üzüm	2075	45,1	4030	94,2	5166	28,1	11518	123	18824	63,4	30650	62,8	54819	78,8	129098	135
Süt	1630	57,7	2717	66,6	4143	52,4	8067	94,7	16057	99	27165	69,1	51108	88,1	104904	105
Yumurta	310	42,2	735	137	966	31,4	1643	70	3828	133	7039	83,8	11874	68,7	17778	49,8
Et (sığır)	22159	74,7	39052	76,2	85469	118,8	190156	122,2	365000	91,9	398750	09,2	654077	64	1435346	120
Ortalama		56,9		67,0		66,4		115,1		112,2		72,6		73,7		84,8
Girdiler																
Gübre																
A.Nitrat%26	600	65,2	930	55,2	1423	53	7000	392	9500	35,7	17000	78,9	31000	82,3	41500	33,8
Mazot TL/LT	3115	73,0	4348	39,5	5676	30,5	15320	170	25680	67,6	54590	112,5	113400	108	138000	21,6
İlaç																
Lebaycid	72000	53,1	130000	80,5	286921	121	537852	87,4	833014	54,8	966882	16,0	286804	197	4378080	52,6
Traktör																
Steyr 8073																
1000TL/Adet	81878	64,4	142368	73,8	235200	65,2	500000	112	600000	20,0	985000	64,1	2050000	108	3630000	77,0
Yem (süt)	890	67,9	1650	85,3	1972	19,5	4640	135	6430	38,5	17100	166	25550	49,4	46000	80,0
Sulama																
3.grup pamuk																
TL/da	18200	70,0	24000	31,8	45000	87,5	83000	84,4	249000	200	620000	149	620000	-	1015000	63,7
Tohumluk																
2.gr ekmeklik	1254	41,5	2226	77,5	3794	70,4	7100	87,1	17250	143	30000	73,9	62850	109	90000	43,1
Asgari Ücret																
TL/gün	26700	93,4	48300	80,8	83250	72,3	139125	67,1	282000	103	567000	101	231000	117	15946501	29,5
Ortalama		66,1		65,5		64,8		141,9		82,7		95,1		96,3		50,1

Not: Ek Çizelge 1-8'e göre düzenlenmiştir.

Ek Çizelge 11. Buğday – Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Buğday Fiyatı (TL/kg)	Gübre A.Nitrat %626 (TL/kg)	1kg buğday/la alınabilecek gübre miktarı (kg)	İlaç WeedKillier (TL/kg)	1kg ilaç almak için gerekli buğday miktarı (kg)	Tohumluk (TL/kg)	1kg tohum almak için gerekli buğday (kg)	Traktör Steyr (8073) (1000TL/Ad)	1 adet traktör almak için gerekli buğday (ton)	Mazot (TL/t)	1kg buğdayla alınabilecek mazot miktarı (t)	Sulama Suyu (TL/da)	1da alan sulamak için gerekli buğday (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1gün işçilik ödeyebilmek için gerekli buğday (kg)
1983	29,0	12,0	2,4	637	21,9	42,5	1,5	2250	77,5	86,9	0,3	160	5,5	440	15,1
1984	46,0	27,0	1,7	700	15,9	66,0	1,4	2985	64,8	142,0	0,3	320	6,9	670	14,5
1985	62,0	44,0	1,4	1171	18,8	91,0	1,5	5390	86,9	175,0	0,4	600	9,6	1140	18,3
1986	75,0	52,0	1,4	1328	18,7	132,0	1,8	6651	88,9	202,0	0,4	960	12,8	1140	15,2
1987	97,0	82,0	1,2	4572	47,1	145,0	1,5	9135	94,1	278,0	0,3	960	9,8	2190	22,5
1988	174,0	158,0	1,1	8206	47,1	212,0	1,2	15671	90,0	570,0	0,3	1640	9,4	3900	22,5
1989	312,0	172,0	1,8	9520	30,5	474,0	1,5	30300	97,1	1193,0	0,3	2300	7,3	7500	24,0
1990	500,0	363,0	1,4	19400	38,8	886,0	1,8	49701	99,4	1800,0	0,3	4500	9,0	13800	27,6
1991	770,0	600,0	1,3	26000	33,7	1254,0	1,6	81788	106,2	3115,0	0,2	7700	10,0	26700	34,6
1992	1200,0	930,0	1,3	33040	27,5	2226,0	1,8	142368	118,6	4348,0	0,3	10000	8,3	48300	40,2
1993	1900,0	1423,0	1,3	63612	33,4	3797,0	2,0	235200	123,7	5676,0	0,3	18000	9,4	83250	43,8
1994	3600,0	7000,0	0,5	111627	31,0	7100,0	2,0	500000	138,8	15320,0	0,2	33000	9,1	139125	38,6
1995	7000,0	9500,0	0,7	186828	26,0	17250,0	2,5	600000	85,7	25680,0	0,3	71000	10,1	282567	40,3
1996	18000,0	17000,0	1,1	310828	17,2	30000,0	1,7	985000	54,7	54590,0	0,3	180000	10,0	567000	31,5
1997	33000,0	31000,0	1,1	514350	15,5	62850,0	2,0	2050000	62,1	113400,0	0,3	180000	5,4	1231371	37,3
1998	53000,0	41500,0	1,3	843030	15,9	90000,0	1,7	3630000	68,4	138000,0	0,4	295000	5,5	1594650	30,0

Not: Ek çizelge 1-8'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek Çizelge 12. Mercimek – Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Mercimek Fiyatı (TL/kg)	Gübre (DAP) (TL/kg)	1kg mercimekle alınabilecek gübre miktarı (kg)	ilaç WeedKillers (TL/kg)	1kg ilaç almak için gerekli mercimek miktarı (kg)	Traktör Steyr (8073) (1000TL/Ad)	1 adet traktör almak için gerekli mercimek (ton)	Mazot (TL/t)	1kg mercimekle alınabilecek mazot miktarı (lt)	Sulama Suyu (TL/da)	1 da alan sulamak için gerekli mercimek (kg)	işçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1gün işçilik ödeyebilmek için gerekli mercimek (kg)
1983	67,1	29	2,3	637	9,5	2250	33,5	86,9	0,8	160	2,4	440	6,5
1984	118,9	69	1,7	700	5,9	2985	25,1	142,0	0,8	320	2,7	670	5,6
1985	223,0	107	2,1	1171	5,2	5390	24,2	175,0	1,3	600	2,7	1140	5,1
1986	364,0	120	3,0	1328	3,6	6651	18,2	202,0	1,8	960	2,6	1140	3,1
1987	284,0	181	1,6	4572	16,1	9135	32,2	278,0	1,0	960	3,4	2190	7,7
1988	433,0	336	1,3	8206	18,9	15671	36,2	570,0	0,7	1640	3,8	3900	9,0
1989	703,0	250	2,8	9520	13,5	30300	43,1	1193,0	0,6	2300	3,3	7500	10,7
1990	1293,0	562	2,3	19400	15,0	49701	38,4	1800,0	0,7	4500	3,5	13800	10,6
1991	1821,0	640	2,8	26000	14,3	81788	43,4	3115,0	0,6	7700	4,2	26700	14,7
1992	2995,0	1387	2,1	33040	11,0	142368	47,5	4348,0	5,3	10000	3,3	48300	16,1
1993	4210,0	2255	1,9	63612	15,1	235200	55,8	5676,0	0,7	18000	4,3	83250	19,8
1994	13531,0	12800	1,0	111627	8,2	500000	37,0	15320,0	0,9	33000	2,4	139125	10,3
1995	37901,0	17000	2,2	186828	4,9	600000	15,8	25680,0	1,5	71000	1,9	282567	7,4
1996	46626,0	31000	1,5	310828	6,7	985000	21,1	54590,0	0,8	180000	3,9	567000	12,1
1997	66321,0	62000	1,1	514350	7,7	2050000	30,9	113400,0	0,6	180000	2,8	1231371	18,6
1998	133959,0	87000	1,5	843030	6,3	3630000	27,1	138000,0	1,0	295000	2,2	1594650	11,9

Not: Ek çizelge 1-5, 6-8'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek Çizelge 13. Şekerpancarı – Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Şeker Pancarı Fiyatı (TL/kg)	Gübre TSP (TL/kg)	1kg şeker pancarı alınabilecek gübre miktarı (kg)	Traktör Steyr (8073) (1000TL/Ad)	1 adet traktör almak için gerekli şeker pancarı (ton)	Mazot (TL/lt)	1kg şeker pancarı ile alınabilecek mazot miktarı (lt)	Sulama Suyu (TL/da)	1da alan sulamak için gerekli şeker pancarı (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1gün işçilik ödeyebilmek için gerekli şeker pancarı (kg)
1983	6,0	20	3,3	2250	375,0	86,9	14,5	360	60,0	440	73,3
1984	7,7	44	5,7	2985	387,6	142,0	18,4	720	93,5	670	87,0
1985	11,0	70	6,4	5390	490,0	175,0	15,9	1400	17,2	1140	103,6
1986	15,0	62	4,1	6651	443,4	202,0	13,5	2240	149,3	1140	76,0
1987	21,0	110	5,2	9135	435,0	278,0	13,2	2240	106,6	2190	104,3
1988	35,0	196	5,6	15671	447,7	570,0	16,3	3800	108,6	3900	111,4
1989	65,0	200	3,1	30300	466,1	1193,0	18,3	5320	81,8	7500	115,4
1990	112,0	354	3,2	49701	443,7	1800,0	16,1	10700	95,5	13800	123,2
1991	184,0	409	2,2	81788	444,5	3115,0	16,9	18200	98,9	26700	145,1
1992	291,0	950	3,3	142368	489,2	4348,0	14,9	24000	82,5	48300	165,9
1993	449,0	1367	3,0	235200	523,8	5676,0	12,6	4500	100,2	83250	185,4
1994	1032,0	11000	10,6	500000	484,5	15320,0	14,8	83000	80,4	139125	134,8
1995	2500,0	13700	5,5	600000	240,0	25680,0	10,3	249000	99,4	282567	113,0
1996	4400,0	25000	5,7	985000	223,9	54590,0	12,4	620000	140,9	567000	128,9
1997	11000,0	53000	4,8	2050000	186,3	113400,0	10,3	620000	56,4	1231371	111,9
1998	16500,0	67000	4,1	3630000	220,0	138000,0	8,4	1015000	61,5	1594650	96,6

Not: Ek çizelge 1,2,5-8'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek Çizelge 14. Pamuk – Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Pamuk Fiyatı (TL/kg)	Gübre Kompoze 20-20-20 (TL/kg)	1kg pamukla alınabilecek gübre miktarı (kg)	ilaç Lebaycid (TL/kg)	1kg ilaç almak için gerekli pamuk miktarı (kg)	Tohumluk (TL/kg)	1K-g tohum almak için gerekli pamuk (kg)	Traktör Steyr (8073) (1000TL/Ad)	1 adet traktör almak için gerekli pamuk (ton)	Mazot (TL/lt)	1kg pamukla alınabilecek mazot miktarı (lt)	Sulama Suyu (TL/da)	1 da alan sulamak için gerekli pamuk (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1 gün işçilik ödeyebilmek için gerekli pamuk (kg)
1983	130	20	6,5	1780	13,7	45	0,3	2250	17,3	86,9	1,5	360	2,8	440	3,9
1984	180	45	4,0	2490	13,8	85	0,8	2985	16,5	142,0	1,3	720	4,0	670	3,7
1985	232	74	3,1	3800	16,4	110	0,5	5390	23,2	175,0	1,3	1400	6,0	1140	5,0
1986	285	77	3,7	6700	23,5	180	0,6	6651	23,3	202,0	1,4	2240	7,8	1140	4,0
1987	345	115	3,0	9831	28,5	220	0,6	9135	26,4	278,0	1,2	2240	6,5	2190	6,3
1988	870	224	3,9	24000	27,6	360	0,4	15671	18,0	570,0	1,5	3800	4,4	3900	4,5
1989	1560	220	7,1	35000	22,4	400	0,2	30300	19,4	1193,0	1,3	5320	3,4	7500	4,9
1990	2150	431	5,0	47000	21,9	750	0,3	49701	23,1	1800,0	1,1	10700	5,0	13800	6,4
1991	3560	530	6,7	72000	20,2	960	0,3	81788	22,9	3115,0	1,1	18200	5,1	26700	7,5
1992	5600	1030	5,4	130000	23,2	2420	0,4	142368	25,4	4348,0	1,3	24000	4,3	48300	8,6
1993	8750	1759	5,0	286000	32,6	2860	0,3	235200	26,9	5676,0	1,5	4500	5,1	83250	9,5
1994	18000	10200	1,8	537852	29,9	7000	0,4	500000	27,8	13320,0	1,1	83000	4,6	139125	7,7
1995	40000	12000	3,3	833014	20,8	15000	0,4	600000	15,0	25680,0	1,5	249000	6,2	282567	7,1
1996	70000	22000	3,1	966882	13,8	23000	0,3	985000	14,1	54590,0	1,3	620000	8,8	567000	8,1
1997	140000	45000	3,1	2868040	20,5	50000	0,3	2050000	14,6	113400,0	1,2	620000	4,4	1231371	8,8
1998	222000	57000	3,9	4378080	19,7	70000	0,3	3630000	16,3	138000,0	1,6	1015000	4,6	1594650	8,8

Not: Ek çizelge 1-8'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek Çizelge 15. Tütün – Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Tütün Fiyatı (TL/kg)	Gübre A.Nitrat (%26) (TL/kg)	1kg tütünle alınabilecek gübre miktarı (kg)	İlaç Antracol (TL/kg)	1kg ilaç almak için gerekli tütün miktarı (kg)	Traktör Steyr (8073) (1000TL/Ad)	1 adet traktör almak için gerekli tütün (ton)	Mazot (TL/lt)	1kg pamukla alınabilecek mazot miktarı (lt)	Sulama Suyu (TL/da)	1da alan sulamak için gerekli tütün (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1gün işçilik ödeyebilmek için gerekli tütün (kg)
1983	465	12,0	38,7	800	1,7	2250	4,8	86,9	1,5	360	0,7	440	0,9
1984	710	27,0	26,2	1080	1,5	2985	4,2	142,0	1,3	720	1,0	670	0,9
1985	1735	44,0	39,4	1650	0,9	5390	3,1	175,0	1,3	1350	0,8	1140	0,6
1986	2800	52,0	53,8	3050	1,1	6651	2,3	202,0	1,4	3320	1,2	1140	0,4
1987	4200	82,0	51,2	3600	0,8	9135	2,1	278,0	1,2	2160	0,5	2190	0,5
1988	7500	158,0	47,4	7996	1,1	15671	2,0	570,0	1,5	3680	0,5	3900	0,5
1989	11000	172,0	63,9	13650	1,2	30300	2,7	1193,0	1,3	7900	0,7	7500	0,7
1990	15000	363,0	41,3	22723	1,5	49701	3,3	1800,0	1,1	10100	0,7	13800	0,9
1991	35100	600,0	58,5	29000	0,8	81788	2,3	3115,0	1,1	17200	0,5	26700	0,8
1992	46000	930,0	49,4	44155	0,9	142368	3,0	4348,0	1,3	22000	0,5	48300	1,0
1993	71000	1423,0	49,8	11190	1,6	235200	3,3	5676,0	1,5	41000	0,6	83250	1,2
1994	142000	7000,0	20,2	307344	2,2	500000	3,5	15320,0	1,1	76000	0,5	139125	1,0
1995	250000	9500,0	26,3	476008	1,9	600000	2,4	25680,0	1,5	178000	0,7	282567	1,1
1996	500000	17000,0	29,4	860000	1,7	985000	1,97	54590,0	1,3	445000	0,9	567000	1,1
1997	650000	31000,0	20,9	1638880	2,5	2050000	3,1	113400,0	1,2	445000	0,7	1231371	1,9
1998	931698	41500,0	22,9	2501760	2,6	3630000	3,8	138000,0	1,6	730000	0,8	1594650	1,7

Not: Ek çizelge 1,2,3,5-8'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek Çizelge 16. Ayçiçeği – Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Ayçiçeği Fiyatı (TL/kg)	Gülbre (TSP) (TL/kg)	1kg Ayçiçeği ile alınabilecek gülbre miktarı (kg)	Tohumluk (TL/kg)	1kg tohum almak için gerekli ayçiçeği (kg)	Traktör Steyr (8073) (1000TL/Ad)	1 adet traktör almak için gerekli Ayçiçeği (ton)	Mazot (TL/t)	1kg ayçiçeği ile alınabilecek mazot miktarı (lt)	Sulama Suyu (TL/da)	1da alan sulamak için gerekli ayçiçeği (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1gün işçilik ödeyebilmek için gerekli Ayçiçeği (kg)
1983	72	20	3,6	78	1,1	2250	31,2	86,9	0,8	160	2,2	440	6,1
1984	110	44	2,5	95	0,9	2985	27,1	142,0	0,7	320	3,0	670	6,1
1985	140	70	2	195	1,4	5390	38,5	175,0	0,8	660	4,7	1140	8,1
1986	168	62	2,7	245	1,4	6651	39,5	202,0	0,8	1800	10,7	1140	6,8
1987	202	110	1,8	350	1,7	9135	45,2	278,0	0,7	1060	5,2	2190	10,1
1988	370	196	1,9	550	1,5	15671	42,3	570,0	0,6	1800	4,9	3900	10,5
1989	650	200	3,2	994	1,5	30300	46,6	1193,0	0,5	4280	6,7	7500	11,5
1990	850	354	2,4	1500	1,8	49701	58,4	1800,0	0,4	6300	7,4	13800	16,2
1991	1500	409	3,7	2100	1,4	81788	54,5	3115,0	0,4	10700	7,1	26700	17,8
1992	2500	950	2,6	3300	1,3	142368	56,9	4348,0	0,5	14000	5,6	48300	19,3
1993	4000	1367	2,9	7150	1,9	235200	58,8	5676,0	0,7	26000	6,5	83250	20,8
1994	8500	11000	0,8	11500	1,3	500000	58,8	15320,0	0,5	48000	5,6	139125	16,3
1995	18000	13700	1,3	25000	1,4	600000	33,3	25680,0	0,7	142000	7,9	282567	15,7
1996	35000	25000	1,4	75000	2,1	985000	28,1	54590,0	0,6	355000	10,1	567000	16,2
1997	65000	53000	1,2	70000	1,1	2050000	31,5	113400,0	0,5	355000	5,5	1231371	18,9
1998	110000	67000	1,6	275000	2,5	3630000	33,0	138000,0	0,7	580000	5,3	1594650	14,5

Not: Ek çizelge 1-8'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek Çizelge 17. Patates – Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Patates Fiyatı (TL/kg)	Gübre (DAP) (TL/kg)	1kg patatesle alınabilecek gübre miktarı (kg)	ilaç Lebaycıcı (TL / kg)	1kg ilaç almak için gerekli patates miktarı (kg)	Tohumluk (TL/kg)	1 kg tohum alabilmek için gerekli patates (kg)	Traktör Steyr (8073) (1000TL/Ad)	1 adet traktör almak için gerekli patates (ton)	Mazot (TL/lt)	1kg patatesle alınabilecek mazot miktarı (lt)	Sulama Suyu (TL/da)	1 da alan sulamak için gerekli patates (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1 gün işçilik ödeyebilmek için gerekli patates (kg)
1983	28,8	29	1,0	1780	61,8	3,0	0,1	2250	78,1	86,9	3,0	160	18,7	440	15,3
1984	62,2	69	1,1	2490	40,0	8,0	0,1	2985	48,0	142,0	2,3	320	17,4	670	10,8
1985	97,0	107	1,1	3800	39,2	15,0	0,1	5390	55,6	175,0	1,8	600	21,4	1140	11,7
1986	85,0	120	1,4	6700	78,8	25,0	0,3	6651	78,2	202,0	2,4	960	39,0	1140	13,4
1987	131,0	181	1,4	9831	75,0	75,0	0,6	9135	69,7	278,0	2,1	960	25,3	2190	16,7
1988	165,0	336	2,0	24000	145,4	100,0	0,6	15671	95,0	570,0	3,4	1640	34,2	3900	23,6
1989	372,0	250	0,6	35000	94,1	150,0	0,4	30300	81,5	1193,0	3,2	2300	20,2	7500	20,2
1990	787,0	562	0,7	47000	59,7	400,0	0,5	49701	63,1	1800,0	2,3	4500	18,2	13800	17,5
1991	799,0	640	0,8	72000	90,1	600,0	0,7	81788	102,4	3115,0	3,9	7700	30,4	26700	33,4
1992	1220,0	1387	1,1	130000	106,5	800,0	0,6	142368	116,7	4348,0	3,7	10000	26,2	48300	39,6
1993	2399,0	2255	0,9	286000	119,2	2000,0	0,8	235200	98,0	5676,0	2,4	18000	25,0	83250	34,7
1994	4732,0	12800	2,7	537852	113,7	5000,0	1,0	500000	105,6	15320,0	3,2	33000	23,5	139125	29,4
1995	14019,0	17000	1,2	833014	59,4	15000,0	1,1	600000	42,8	25680,0	1,8	71000	17,8	282567	20,1
1996	15466,0	31000	2,0	966882	62,5	10000,0	0,6	985000	63,7	54590,0	3,5	180000	40,1	567000	36,7
1997	29251,0	62000	2,1	2868040	980	25000,0	0,8	2050000	70,1	113400,0	3,8	180000	21,2	1231371	42,1
1998	73380,0	87000	1,2	4378080	59,7	60000,0	0,8	3630000	49,5	138000,0	1,9	295000	13,8	1594650	21,7

Not: Ek çizelge 1-8'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Yıllar	Cari Domates Fiyatı (TL/kg)	Gübre (DAP) (TL/kg)	1kg domatesle alınabilecek gübre miktarı (kg)	ilaç Antracol (TL / kg)	1kg ilaç almak için gerekli domates miktarı (kg)	Tohumluk (TL/kg)	1 kg tohum alabilmek için gerekli domates (kg)	Traktör Steyr (8073) (1000TL/Ad)	1 adet traktör almak için gerekli domates (ton)	Mazot (TL/t)	1kg domatesle alınabilecek mazot miktarı (lt)	Sulama Suyu (TL/da)	1 da alan sulamak için gerekli domates (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1gün işçilik ödeyebilmek için gerekli domates (kg)
1983	23,8	29	1,2	800	33,6	200	8,4	2250	94,5	86,9	3,6	160	22,7	440	18,5
1984	49,7	69	1,4	1080	21,7	500	10,1	2985	60,0	142,0	2,9	320	21,7	670	13,5
1985	94,0	107	1,1	1650	17,5	600	6,4	5390	57,3	175,0	1,9	600	22,1	1140	12,1
1986	140,0	120	0,8	3050	21,8	800	5,7	6651	47,5	202,0	1,4	960	23,7	1140	8,1
1987	181,0	181	1,0	3600	19,9	1000	5,5	9135	50,5	278,0	1,5	960	18,3	2190	12,1
1988	312,0	336	1,1	7966	25,5	2000	6,4	15671	50,2	570,0	1,8	1640	18,1	3900	12,5
1989	485,0	250	0,5	13650	28,1	4000	8,2	30300	62,5	1193,0	2,4	2300	16,3	7500	15,5
1990	1000,0	562	0,6	22723	22,7	6000	6,0	49701	49,7	1800,0	1,8	4500	14,3	13800	13,8
1991	1279,0	640	0,5	29000	22,7	10000	7,8	81788	63,9	3115,0	2,4	7700	19,0	26700	20,9
1992	1862,0	1387	0,7	44155	23,7	20000	10,7	142368	76,4	4348,0	2,3	10000	17,2	48300	25,9
1993	4597,0	2255	0,5	111950	24,3	60000	13,0	235200	51,2	5676,0	1,2	18000	13,1	83250	18,1
1994	9369,0	12800	1,4	317344	32,8	200000	21,3	500000	46,5	25680,0	2,0	30000	11,8	139125	14,8
1995	12888,0	17000	1,3	476008	36,9	800000	62,1	600000	36,2	54590,0	2,0	180000	22,8	567000	20,8
1996	27200,0	31000	1,1	860000	31,6	1000000	47,0	2050000	38,5	113400,0	2,1	180000	11,6	1231371	23,1
1997	53190,0	62000	1,2	1638880	30,8	2500000	93,4	3630000	39,9	1380000,0	1,5	295000	11,1	1594650	17,5
1998	91017,0	87000	0,9	2501760	27,5	8500000	93,4	3630000	39,9	1380000,0	1,5	295000	11,1	1594650	17,5

Not: Ek çizelge 1-8'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek Çizelge 19. Üzüm – Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Üzüm Fiyatı (TL/kg)	Gübre (DAP) (TL/kg)	1kg üzüm ile alınabilecek gübre miktarı (kg)	ilaç küktür (TL/kg)	1kg ilaç almak için gerekli üzüm miktarı (kg)	Aşılı Asma Fidanı (Ad.)	1 Ad. Aşılı Asma Fidanı için gerekli üzüm (kg)	Sulama Suyu (TL/da)	1 da alan sulamak için gerekli üzüm (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	İgün işçilik ödeyebilmek için gerekli üzüm (kg)
1983	73,1	29	0,4	70	0,9	184	2,5	540	7,4	440	6,0
1984	123,1	69	0,6	85	0,7	280	2,3	1080	8,8	670	5,4
1985	171,0	107	0,6	115	0,7	574	3,3	2080	12,2	1140	6,7
1986	251,0	120	0,5	160	0,6	755	3,0	5760	22,9	1140	4,5
1987	360,0	181	0,5	180	0,5	1018	2,8	5760	16,0	2190	6,1
1988	496,0	336	0,7	350	0,7	1813	3,6	7900	15,9	3900	7,9
1989	1051,0	250	0,2	700	0,7	2311	2,2	15200	14,5	7500	7,1
1990	1430,0	562	0,4	1008	0,7	2927	2,0	25800	18,0	13800	9,6
1991	2075,0	640	0,3	1300	0,6	5074	2,4	34000	16,4	26700	12,9
1992	4030,0	1387	0,3	2000	0,5	8555	2,1	64000	15,9	48300	12,0
1993	5166,0	2255	0,4	2465	0,5	14458	2,8	118000	22,8	83250	16,1
1994	11518,0	12800	1,1	57657	5,0	38400	3,3	285000	24,7	139125	12,1
1995	18824,0	17000	0,9	89251	4,7	60000	3,2	710000	37,7	282567	15,0
1996	30650,0	31000	1,0	160575	5,2	107000	3,5	710000	23,2	567000	18,5
1997	54819,0	62000	1,1	307290	5,6	205000	3,7	1165000	21,2	1231371	22,5
1998	129018,0	87000	0,7	469080	3,6	312720	2,4	3675000	28,5	1594650	12,3

Not: Ek çizelge 1-4,7,8'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek Çizelge 20. İnek Süt – Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari İnek Sütü Fiyatı (TL/lt)	İnek Sütü Yemi (kg)	1 kg inek sütü yemi almak için gerekli süt (lt)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1 işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilmek için gerekli inek süt miktarı (lt)
1983	54,8	33	0,6	440	8,0
1984	80,7	45	0,5	670	8,3
1985	135,0	64	0,5	1140	8,4
1986	156,0	80	0,5	1140	7,3
1987	203,0	145	0,7	2190	10,7
1988	335,0	220	0,6	3900	11,6
1989	556,0	380	0,7	7500	13,5
1990	1033,0	530	0,5	13800	13,3
1991	1630,0	890	0,5	26700	16,4
1992	2717,0	1650	0,6	48300	17,8
1993	4143,0	1972	0,5	83250	20,1
1994	8067,0	4640	0,6	139125	17,2
1995	16057,0	6430	0,4	282567	17,6
1996	27165,0	17100	0,6	567000	20,9
1997	51108,0	25550	0,5	1231371	24,1
1998	104904,0	46000	0,4	1594650	15,2

Not: Ek Çizelge. 1,8 ve 9'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek Çizelge 21. Sığır Eti – Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Sığır Eti Fiyatı (TL/kg)	Besi Yemi (kg)	1 kg besi yemi almak için gerekli sığır eti (kg)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1 işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilmek için gerekli sığır eti (kg)
1983	647,8	33	19,6	440	0,7
1984	940,0	45	20,9	670	0,7
1985	1305,8	64	20,4	1140	0,9
1986	1648,8	80	20,6	1140	0,7
1987	2879,8	140	20,6	2190	0,8
1988	4377,8	210	20,8	3900	0,9
1989	8500,0	370	22,9	7500	0,9
1990	12676,9	250	50,7	13800	1,1
1991	22158,7	885	25,0	26700	1,2
1992	39052,0	1650	23,7	48300	1,2
1993	85469,0	1972	43,3	83250	1,0
1994	190156,0	4470	42,5	139125	0,7
1995	365000,0	6330	57,7	282567	0,8
1996	398750,0	17100	23,3	567000	1,4
1997	726432,0	25250	28,8	1231371	1,7
1998	1432533,0	45000	31,8	1594650	1,1

Not: Ek Çizelge. 1,8 ve 9'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ek Çizelge 22. Tavuk Yumurtası – Çeşitli Girdi Pariteleri

Yıllar	Cari Tavuk Yumurtası Fiyatı (TL/adet)	Tavuk Yumurtası Yemi (kg)	1 kg tavuk yumurtası yemi almak için gerekli yumurta (adet)	İşçilik 16 yaşından büyük (TL/gün)	1 işçinin 1 günlük ücretini ödeyebilmek için gerekli tavuk yumurtası (adet)
1983	12,4	38	3	440	35
1984	18,5	60	3	670	36
1985	24,0	80	3	1140	47
1986	31,0	100	3	1140	37
1987	52,0	175	3	2190	42
1988	78,0	310	4	3900	50
1989	140,0	500	4	7500	53
1990	218,0	720	3	13800	63
1991	310,0	1240	4	26700	86
1992	735,0	2240	3	48300	66
1993	966,0	2671	3	83250	86
1994	1643,0	4980	3	139125	85
1995	3828,0	8990	2	282567	74
1996	7039,0	21000	3	567000	80
1997	11874,0	31000	3	1231371	104
1998	17788,0	55300	3	1594650	90

Not: Ek Çizelge. 1,8 ve 9'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

AKTEPE Eyüp, ÇARIKÇI Emin , Türkiye’de Enflasyonun Sebepleri ve Çözüm Yolları, Atılım Ofset, Kasım, 1998, Ankara.

ANONİM, DPT, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

ANONİM,1985, DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, DİE Yayınları, Yayın No; 1528, Ankara, Kasım,1985.

ANONİM,1990, DPT,“1980’den 1990’a Makro Ekonomik Politikalar, Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler”, Temmuz, 1990, Ankara

ANONİM,1991, Yıllık Ekonomik Rapor, Maliye Bakanlığı, Ankara,1991.

ANONİM,1993, DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, DİE Yayınları, Yayın No; 1620, Ankara, Kasım,1993.

ANONİM,1996, DİE, İstatistik Göstergeler (1923-1995), DİE Yayınları, ISBN, 975-19-1396-9, Yayın No; 1883, Ankara.

ANONİM,1998, DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, DİE Yayınları, Yayın No; 2240, Ankara, 1998.

ANONİM,1998/b, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, “Tarımsal Göstergeler”, 1998,Ankara.

ANONİM,1998/c, T.C. Resmi Gazete, 1998 Yılı Programı, sayı 23163

ANONİM, 1998, Pankobirlik, İstatistik Yıllığı, Yayın No: 10, Aralık,1998 Ankara.

ANONİM,1999,T.C. Resmi Gazete ,Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), sayı: 23883, Mükerrer, 21 Kasım,1999

ANONİM, 1999/a, DİE, Haber Bültenleri (Üçer Aylık Dönemler İtibariyle 1998 GSMH Sonuçları), (DİE Web Dosyası), (26.03.1999).

ANONİM,1999, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, “Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar”, Bilgi İşlem Verileri, 1999,Ankara.

ANONİM,2000, DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, (Şubat 2000), DPT Yayınları ISSN, 1301-0824, Ankara.

ANONİM, 2000, DSİ, 5. Bölge Müdürlüğü Kayıtları, Ankara, 2000.

ANONİM, 2000, Tarım Kredi Kooperatifleri Kayıtları, Tokat, 2000.

ANONİM, 2000, Tarım Satış Kooperatifleri Kayıtları, Tokat, 2000.

ANONİM, 2000, BETA, Tarım İlaçları A.Ş. Kayıtları, Ankara, 2000.

ANONİM, 2000, Tarım İl Müdürlüğü Kayıtları, Tokat,2000.

BABACAN Aziz, “Genel Tarım Politikaları Çerçevesinde Doğrudan Gelir Ödemeleri Sistemi”, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Tarım Dairesi, DPT Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı, Yayın ve Basım Şube Müdürlüğü, Ankara,2000.

ÇİLLER Tansu- KAYTAN Mehmet, “Kamu Kesimi Açıkları ve Enflasyon” İ.T.O. Yay. No: 1989-11, İstanbul,1989.

ÇİVİ Halil, “Tarımsal Ürünlerde Taban Fiyatları ve Türkiye’de Taban Fiyat Politikası”, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No; 485, İF; 59, AS; 42, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1977.

DAĞ Saim, “Gübrede Destekleme Devam Etmelidir”, Çiftçi ve Köy Dünyası Dergisi, Şubat, 1993.

DELEN Nafiz ve Ark, “Tarım İlaçları Kullanımı ve Üretimi”, Ziraat Mühendisleri Odası, IV. Teknik Kongresi, Say: 1015,1993.

DUYAN Fulya, “Türkiye’de Planlı Dönemde Çiftçinin Satın Alma Gücündeki Değişimler, Bu Değişimlerin Nedenleri ve Konu İle İlgili Bazı Görüşler”, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bornova,1987.

GÜNGÖR Zülal, 1986, “Girdi-Çıktı Tablolarına Göre Türkiye’de Ekonomik Gelişme Süreci İçimde Tarım Sektörü İle Diğer Sektörler Arasındaki Yapısal İlişkiler”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,1986.

GÜRLER A. Zafer, “Makro Ekonomi” Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 16, Tokat, 1996.

HAN Ergül, “Türkiye’de Sanayileşme Süreci ve Stratejileri”, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No; 205/134, Eskişehir,1978.

HİÇ Mükerrrem, “Türkiye Ekonomisinin Analizi”, İstanbul Üniversitesi, Yayın No:2665, İF. Yayın No: 3 İstanbul,1993

HİÇ Süreyya, Türkiye Ekonomisi, II. Menteş Kitapevi, İstanbul, 1990.

KADAYIFÇILAR Süleyman, “Ülkemizde Tarımsal Mekanizasyon Konusu”, Tarım ve Mühendislik Dergisi, Say; 43, 1993.

KAZGAN Gülten, “Tanzimattan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi”, Küreselleşmeden Küreselleşmeye, Altın kitaplar Yayınevi, İstanbul,1999.

KEPENEK Yakup- YENTÜRK Nurhan, “Türkiye Ekonomisi”, Remzi Kitapevi, İstanbul,1994.

KILIÇBAY Ahmet, “Türkiye Ekonomisinde Enflasyonun Analizi”,İstanbul Üniversitesi, Rektörlük Yayın No: 3274 İstanbul,1984.

KİP Ergün, “Türkiye’de Tarımsal Ürünlerde İç Ticaret Hadleri”, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No:580, Erzurum, 1981.

MANİSALI Erol, “Gelişme Ekonomisi”, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No; 483, Ankara, 1982.

MARCHAL Jean, (H. Ermen Çevirisi), “Fiyat Mekanizması”, Ankara, 1965.

MUMCU Necati, “Makroekonomik Analize Giriş”, İstanbul,1979.

OLALI Hasan – DUYMAZ İsmail, “Tarımın Türk Ekonomisindeki Yeri ve Ekonomik Gelişmeye Katkısı”, İzmir Ticaret Borsası Yayınları, No; 28, İzmir, 1987.

OLGUN F. A., “The support prices in Turkish agriculture and their effects on inflation”, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 27:1, 193-203 s., İzmir,1990.

PEKİN Tefik, “ Makro Ekonomi” , Bilgehan Basımevi, Bornava İzmir,1993.

PETERSON R. Neal, MISHRA Ashok, 1998, “Determinants Of Real Growth In Farm Size, 1930-1992”, American Agricultural Economics Association Annual Meeting, August 2-5, 1998,Salt Lake City, Utah, USA.

SAMUELSON P. Arthur, (Demir Demirgil Çevirisi), “İktisat”, Ankara, 1965.

SEYİDOĞLU Halil, “Ticaret Hadleri, Önemi, Çeşitli Tanımları, Doktrin Tartışmaları ve Değerlendirme”, Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi, İşletme Dergisi, Cilt; I, Sayı; I, 1975.

ŞİMŞEK Ergün, 1991, “Türkiye’de İç Ticaret Hadlerinin Analizi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı 1991, TOKAT

TÜRKBAL Aydın, “Türkiye’de Muhtelif Zirai Mahsul Fiyatlarının Analizi ve Zirai Fiyat Politikası”, Bayram Matbaası, Ankara, 1973.

TZOB, Zirai ve İktisadi Rapor (1992-1993), Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayınları, No; 174, Ankara, 1994.

TZOB, Zirai ve İktisadi Rapor (1990-1991), Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayınları, No; 168, Ankara, 1992.

TZOB, Zirai ve İktisadi Rapor (1997-1998), Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayınları, Ankara, 1999.

UYSAL Yaşar, 1990, “Türkiye’de 1980 Sonrası İzlenen Tarım Politikalarının Tarım Sektörü Üzerine Etkisi”, Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İzmir,1990.

ÜLGEN Yüksel, “Fiyat Teorisi”, Filiz Kitapevi Yayınları, İstanbul, 1984.

WANK Qingbin, SHI Guanming, ZHENG Yi, 2000, “Changes In Income and Welfare Distribution In Urban China and Implications For Food Consumption and Trade”, American Agricultural Economics Association Annual Meeting, July 30-August 2, 2000, Tampa, Florida, USA.

ÖZGEÇMİŞ

1976 Yılında Zile'de doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Zile'de tamamladı. 1993 Yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümünde yüksek öğrenimine başladı.

1997 yılında lisans eğitimini tamamladı. Aynı yıl Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı.

1999 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak atandı. Halen aynı görevi sürdürmektedir.

Evli ve bir çocuk annesidir.

